

คู่มือ

กฎหมายเกี่ยวกับการบริหาร งานสหกรณ์ออมทรัพย์

จัดทำโดยฝ่ายวิชาการ ชุมชุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย จำกัด
สำนักงานเลขที่ 199 หมู่ที่ 2 ต.นครินทร์ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี 11130
โทร. 0 2496 1199 แฟกซ์ 0 2496 1177, 0 2496 1188 website: <http://www.fsct.com>

คำนำ

กฎหมายเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารงานสหกรณ์ เนื่องจากสหกรณ์เป็นนิติบุคคล การบริหารงานสหกรณ์นั้น ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ กฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง คำพิพากษา ข้อบังคับ ระเบียบ มติ คำสั่งนายทะเบียนสหกรณ์ คำสั่งคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ (คพช.) และคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด

ชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย จำกัด (ชสอ.) ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญในการที่บุคลากรของสหกรณ์ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายการบริหารงานสหกรณ์ออมทรัพย์ ดังกล่าว ชสอ. จึงได้จัดทำคู่มือ กฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานสหกรณ์ออมทรัพย์เล่มนี้ขึ้น ซึ่งได้รวบรวมระเบียบ ข้อบังคับ ฐานะความรับผิดชอบตามกฎหมายของสหกรณ์ กรรมการ และเจ้าหน้าที่หลักเกณฑ์การทำสัญญา การมอบอำนาจของสหกรณ์ หลักประกันการกู้ยืม ดอกเบี้ย การติดตามหนี้สิน คำพิพากษาที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์ และกฎหมายอื่นๆ ที่สำคัญ

คณะผู้จัดทำ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานสหกรณ์ออมทรัพย์เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่าน ผู้สนใจศึกษา และผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานสหกรณ์ออมทรัพย์ในแง่มุมต่างๆ ได้พอสมควร

คุณประโยชน์ที่ได้จากคู่มือเล่มนี้ ขอมอบแด่บุคลากรสหกรณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสหกรณ์ และผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรนี้ได้ศึกษาจนเข้าใจและนำไปใช้เป็นคู่มือในการบริหารงานสหกรณ์ออมทรัพย์ จนเกิดผลดีและเป็นผลสำเร็จ หากมีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้จัดทำต้องกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ และยินดีน้อมรับคำติติงเพื่อนำมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

คณะผู้จัดทำ

ผลิต มีนาคม 2555

ปรับปรุง มีนาคม 2560

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1	
กฎหมายว่าด้วยการสหกรณ์ ข้อบังคับ ระเบียบ	1
บทที่ 2	
ฐานะความรับผิดชอบทางกฎหมายของกรรมการ และเจ้าหน้าที่	23
บทที่ 3	
หลักเกณฑ์การทำสัญญาและการมอบอำนาจ	36
บทที่ 4	
กู้ยืมและหลักประกันการกู้ยืม	39
บทที่ 5	
การติดตามหนี้สินและการดำเนินคดี	56
บทที่ 6	
กฎหมายว่าด้วยการกู้ยืม การรับสภาพหนี้และดอกเบี้ย	64
บทที่ 7	
กฎหมายภาษีอากร	70
ภาคผนวก	88

กฎหมายว่าด้วยการสหกรณ์ ข้อบังคับ ระเบียบ

1. ประวัติความเป็นมาของกฎหมายสหกรณ์

ความหมายของสหกรณ์

พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย การสหกรณ์ในประเทศไทย มีมูลเหตุสืบเนื่องมาจาก เมื่อประเทศไทยได้เริ่มมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ มากขึ้นใน สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระบบเศรษฐกิจของชนบทก็ค่อยๆ เปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบเพื่อเลี้ยงตัวเองมาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเพื่อการค้า ความต้องการเงินทุนในการขยายการผลิตและการครองชีพ จึงมีเพิ่มขึ้น ชาวนาที่ไม่มีทุนรอนของตนเองก็หันไปกู้ยืมเงินจากบุคคลอื่นทำให้ต้องเสียดอกเบี้ยใน อัตราสูง และยังถูกเอาเปรียบจากพ่อค้านายทุนทุกวิถีทางอีกด้วย ชาวนาจึงตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่ ตลอดเวลา ทำนาได้ข้าวเท่าใด ก็ต้องขายใช้หนี้เกือบหมด นอกจากนี้การทำนายังคงมีผลผลิตที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ถ้าปีไหนผลผลิตเสียหายก็จะทำให้หนี้สินพอกพูนมากขึ้นเรื่อยๆ จนลูกหนี้บางรายต้องโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้แก่เจ้าหนี้ และกลายเป็นผู้เช่านา หรือเร่ร่อนไม่มีที่ดินทำกินไปในที่สุด

จากสภาพปัญหาความยากจนของชาวนาในสมัยนั้น ทำให้ทางราชการคิดหาวิธีช่วยเหลือ ด้วยการจัดหาเงินทุน มาให้กู้และคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำความคิดนี้ได้เริ่มขึ้นในปลายรัชกาลที่ 5 โดย กำหนดวิธีการที่จะช่วยชาวนาในด้านเงินทุนไว้ 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 จัดตั้งธนาคารเกษตรเพื่อให้เงินกู้แก่ชาวนา แต่ขัดข้องในเรื่องเงินทุนและหลักประกัน เงินกู้ ความคิดนี้จึงระงับไป

วิธีที่ 2 วิธีการสหกรณ์ประเภทหาทุน วิธีนี้เกิดจากรัฐบาลโดยกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในปัจจุบันคือ กระทรวงการคลังได้เชิญเซอร์เบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ หัวหน้าธนาคารแห่งมัตราช ประเทศอินเดียเข้ามาสำรวจหาช่องทางช่วยเหลือชาวนาได้เสนอว่าควรจัดตั้ง "ธนาคารให้กู้ยืมแห่งชาติ" ดำเนินการให้กู้ยืมแก่ราษฎร โดยมีที่ดินและหลักทรัพย์อื่นเป็นหลักประกันเพื่อป้องกันมิให้ชาวนาที่ กู้ยืมเงินทอดทิ้งที่นาหลบหนี้สิน ส่วนการควบคุมเงินกู้และการเรียกเก็บเงินกู้ ท่านได้แนะนำให้จัดตั้ง เป็นสมาคมที่เรียกว่า "โคออปอเรทีฟ โซไซตี" (Cooperative Society) โดยมีหลักการร่วมมือกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันซึ่งคำนี้พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ได้ทรงบัญญัติศัพท์เป็น ภาษาไทยว่า "สมาคมสหกรณ์" จึงกล่าวได้ว่าประเทศไทยเริ่มศึกษาวิธีการสหกรณ์ขึ้นในปี พ.ศ.2457 แต่ก็ยังมิได้ดำเนินการอย่างไร จนกระทั่งในปี 2458 ได้มีการเปลี่ยนกรมสถิติพยากรณ์ เป็นกรม พานิชย์และสถิติพยากรณ์ ประกอบด้วยส่วนราชการ 3 ส่วน คือ การพานิชย์ การสถิติ พยากรณ์ และ การสหกรณ์

การจัดตั้งส่วนราชการสหกรณ์นี้ ก็เพื่อจะให้มิเจ้าหน้าที่ดำเนินการทดลองจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น และพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ในฐานะทรงเป็นอธิบดีกรมพานิชย์และสถิติพยากรณ์ ขณะนั้นได้ทรงพิจารณาเลือกแบบอย่างสหกรณ์เครดิตที่จัดกันอยู่ในต่างประเทศหลายแบบ ในที่สุดก็ ทรงเลือกแบบโรฟีไฟเซนและทรงยืนยันไว้ในรายงานสหกรณ์ฉบับแรกว่า "เมื่อได้พิจารณาละเอียด

แล้วได้ตกลงเลือกสหกรณ์ชนิดที่เรียกว่าไรฟไฟเฟนซึ่งเกิดขึ้นในเยอรมันก่อนและซึ่งมุ่งหมายที่จะอุปถัมภ์คนจน ผู้ประกอบกิจกรรมย่อยๆ เห็นว่าเป็นสหกรณ์ชนิดที่เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทย" จากการที่พระองค์ท่านทรงเป็นผู้บุกเบิกริเริ่มงานสหกรณ์ขึ้นในประเทศไทยบุคคลทั้งหลายในขบวนการสหกรณ์จึงถือว่าพระองค์ทรงเป็น **"พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย"**

สำหรับรูปแบบของไรฟไฟเฟนก็คือ สหกรณ์เพื่อการกู้ยืมเงินที่มีขนาดเล็ก สมาชิกจะได้รับความรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้สะดวกแก่การควบคุม ท้องที่ที่ได้รับการพิจารณาให้จัดตั้งสหกรณ์ คือ จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีผู้คนไม่หนาแน่นและเป็นราษฎรที่พึ่งอพยพมาจากทางใต้ จึงต้องการช่วยเหลือผู้อพยพซึ่งประกอบอาชีพการเกษตร ให้ตั้งตัวได้รวมทั้งเพื่อเป็นการชักจูงราษฎรในจังหวัดอื่นที่มีผู้คนหนาแน่นให้อพยพมาในจังหวัดนี้ และเข้าทำประโยชน์ในที่ดินอย่างเต็มที่ ต่อมากรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ จึงได้ทดลองจัดตั้งสหกรณ์หาทุนขึ้น ณ ท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกเป็นแห่งแรกใช้ชื่อว่า **"สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้"** โดยจดทะเบียนเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2459 มีพระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นนายทะเบียนสหกรณ์พระองค์แรก นับเป็นการเริ่มต้นแห่งการสหกรณ์ในประเทศไทยอย่างสมบูรณ์

ในระยะแรกตั้งสหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้มีสมาชิกจำนวน 16 คน ทุนดำเนินงาน 3,080 บาท ซึ่งเป็นเงินจากค่าธรรมเนียมแรกเข้า 80 บาท และเงินทุนจำนวน 3,000 บาท ได้อาศัยเงินกู้จากแบงก์ สยามกัมมาจล จำกัด ซึ่งก็คือธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน โดยมีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นผู้ค้ำประกัน และเสียดอกเบี้ยให้ธนาคารในอัตราร้อยละ 6 ต่อปี คิดดอกเบี้ยจากสมาชิกในอัตราร้อยละ 12 ต่อปี กำหนดให้สมาชิกส่งคืนเงินต้นในปีแรกจำนวน 1,300 บาท แต่เมื่อครบกำหนดสมาชิกส่งคืนเงินต้นได้ถึง 1,500 บาท ทั้งส่งดอกเบี้ยได้ครบทุกรายแสดงให้เห็นว่าการนำวิธีการสหกรณ์เข้ามาช่วยแก้ไขความเดือดร้อนของชาวนาได้ผล และจากความสำเร็จของสหกรณ์วัดจันทร์ดังกล่าวรัฐบาลจึงได้คิดขยายกิจการสหกรณ์ไปยังจังหวัดอื่นๆ แต่การจัดตั้งสหกรณ์ในระยะแรกนั้น นอกจากจะมีข้อจำกัดเรื่องเงินทุนแล้วยังมีข้อจำกัดในทางกฎหมายด้วยเพราะพระราชบัญญัติเพิ่มเติมสมาคม พ.ศ.2459 ทำให้การจัดตั้งสหกรณ์ไม่กว้างขวางพอที่จะขยายสหกรณ์ออกไปหากจะให้การจัดตั้งสหกรณ์เจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงจะต้องออกกฎหมายควบคุมให้มีขอบเขตกว้าง ดังนั้นในเวลาต่อมาทางราชการจึงได้ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติเพิ่มเติมสมาคม พ.ศ.2459 แล้วประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2471 นับเป็นกฎหมายสหกรณ์ฉบับแรก พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้เปิดโอกาสให้มีการรับจดทะเบียนสหกรณ์ประเภทอื่นๆ จากนั้นได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2471 อีก 3 ครั้ง นับว่าการประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2471 ช่วยให้การจัดตั้งสหกรณ์ได้ขยายออกไปอีกมาก

ปี พ.ศ.2478 มีการริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์เช่าซื้อที่ดินที่จังหวัดปทุมธานีและได้จัดตั้งสหกรณ์ประเภทใหม่ๆ ขึ้นอีกหลายประเภท เช่น สหกรณ์บำรุงที่ดิน สหกรณ์ค้าขาย สหกรณ์นิคมฝ่าย สหกรณ์หาทุนและบำรุงที่ดิน ในปี พ.ศ.2480 **ร้านสหกรณ์ได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกที่อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** ชื่อว่า **ร้านสหกรณ์บ้านเกาะจำกัดสินใช้** มีสมาชิกแรกตั้ง 279 คน และได้มีการจัดตั้งร้านสหกรณ์ใน ลักษณะนี้อีกหลายแห่งเพื่อช่วยเหลือประชาชนเกี่ยวกับปัญหาค่าครองชีพ โดยจัดตั้งขึ้นทั้งในส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และส่วนของประชาชน

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดของขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทยก็คือการควบสหกรณ์หาทุนเข้าด้วยกัน โดยทางราชการได้ออกพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 เปิดโอกาสให้สหกรณ์หาทุนขนาดเล็กที่ดำเนินธุรกิจเพียงอย่างเดียวควบเข้ากันเป็นขนาดใหญ่สามารถขยายการดำเนินธุรกิจเป็นแบบเอนกประสงค์ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่สมาชิกได้มากกว่า ด้วยเหตุนี้สหกรณ์หาทุนจึงแปรสภาพเป็นสหกรณ์การเกษตรมาจนปัจจุบัน และในปี 2511 สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยได้ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อเป็นสถาบันสำหรับการศึกษาก่อสมาชิกสหกรณ์ทั่วประเทศ มีหน้าที่ติดต่อกับประสานงานกับสถาบันสหกรณ์ต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และความช่วยเหลือร่วมมือกันระหว่างสหกรณ์สากลในด้านอื่นๆ ที่มีใช้เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจโดยมีสหกรณ์ทุกประเภทเป็นสมาชิก ซึ่งประเทศไทยได้กำหนดประเภทสหกรณ์ไว้ 7 ประเภท ประกอบด้วยสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ประมง สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ และเครดิตยูเนียน

ซึ่งนับแต่สหกรณ์ได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทยจวบจนปัจจุบัน ผลการดำเนินงานของสหกรณ์ในธุรกิจต่างๆ ได้สร้างความเชื่อถือเป็นที่ไว้วางใจของสมาชิกจนทำให้จำนวนสหกรณ์ จำนวนสมาชิก ปริมาณเงินทุน และผลกำไรของสหกรณ์เพิ่มขึ้นทุกปี การสหกรณ์ในประเทศไทยจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะต่อประชาชนที่ยากจนสหกรณ์จะเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมที่ช่วยแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ และช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

2. สหกรณ์และกฎหมาย

ความหมายของสหกรณ์ คำว่า “สหกรณ์” (Cooperation หรือ Cooperatives) ตามความหมายทั่วไป หมายถึง “การทำงานร่วมกัน” (Working Together) แต่ในความหมายเฉพาะ หมายถึง “ระบบการรวมกัน ร่วมทำงานของประชาชนด้วยความสมัครใจ โดยยึดหลักความเสมอภาคเพื่อขจัดการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคนกลางในด้านใด ๆ ตามความต้องการทางเศรษฐกิจของตน ประชาชนหลีกเลี่ยงการแสวงหาประโยชน์หรือขูดรีดของคนอื่น” ดังนั้น จึงมีผู้ให้คำนิยามของ “สหกรณ์” ไว้อย่างกว้างขวางดังนี้

องค์การสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ (International Cooperative Alliance – I.C.A) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “สหกรณ์เป็นองค์การปกครองตนเองของบรรดาบุคคล ซึ่งรวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ เพื่อสนองความต้องการและความมุ่งหมายร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการดำเนินวิสาหกิจที่เป็นเจ้าของร่วมกัน และควบคุมตามแนวทางประชาธิปไตย”

คัลเวอร์ต (H.CULVERT) อดีตนายทะเบียนสหกรณ์ประเทศอินเดียให้ความหมายไว้ว่า “สหกรณ์เป็นวิธีการจัดการรูปหนึ่งซึ่งบุคคลหลายคนร่วมกันเข้าด้วยความสมัครใจของตนเองในฐานะที่เป็นมนุษย์เท่ากันและโดยมีสิทธิเสมอกันเพื่อบำรุงตนให้เกิดความสำเร็จในทางทรัพย์สิน”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ได้พระราชทานพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสที่ผู้นำสหกรณ์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาดุสิตดาลัยเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2521 ว่า “สหกรณ์ แปลว่า การทำงานร่วมกัน การทำงานร่วมกันนี้ลึกซึ้งมาก เพราะว่าจะต้องร่วมมือกันทุกด้าน ทั้งในด้านงานการที่ทำด้วยร่างกาย ทั้งในด้านงานการที่ทำด้วยสมองและงานการที่ทำด้วยใจ ทุกอย่างนี้ขาดไม่ได้ต้องพร้อม”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่าสหกรณ์ว่า “งานร่วมกัน การที่ช่วยกันทำ วิธีการอย่างหนึ่งที่บุคคลพอใจร่วมมือกัน เพื่อบำรุงความเจริญในทางเศรษฐกิจโดยแบ่งกำไรเสมอกัน”

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือพระบิดาของวงการสหกรณ์ไทยให้ความหมายว่า “สหกรณ์เป็นวิธีการจัดการรูปหนึ่งซึ่งบุคคลหลายคนเข้าร่วมกัน โดยความสมัครใจของตนเองในฐานะที่เป็นมนุษย์เท่ากัน และโดยความมีสิทธิเสมอหน้ากันหมด เพื่อจะบำรุงตนเองให้เกิดความจำเป็นในทางทรัพย์”

กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ว่าด้วยแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้กล่าวถึงสหกรณ์ไว้ในมาตรา 84 (9) “ส่งเสริมสนับสนุนและคุ้มครองระบบสหกรณ์.....”

ดังนั้นจะเห็นว่ารัฐบาลต้องปฏิบัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เป็นการส่งเสริมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม และมุ่งเน้นคุ้มครองระบบสหกรณ์ให้เป็นอิสระ

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“สหกรณ์” หมายความว่า คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้

“สมาชิก” หมายความว่า สมาชิกของสหกรณ์หรือสมาชิกกลุ่มเกษตรกร

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

ตามความหมายของสหกรณ์จะเห็นว่า ให้ร่วมกันเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งสหกรณ์นั้นบุคคลจะต้องช่วยเหลือตนเองก่อน และช่วยเหลือบุคคลอื่น

มาตรา 37 วรรคสอง “ให้สหกรณ์ที่จดทะเบียนแล้วมีฐานะเป็นนิติบุคคล ฉะนั้นตามมาตรานี้ สหกรณ์ก็คือ นิติบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งนิติบุคคลคือ กลุ่มบุคคลหรือองค์กรซึ่งกฎหมายบัญญัติให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ใช่บุคคลธรรมดาและให้มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย (พจนานุกรมฯ 2542) สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินได้ เป็นโจทก์หรือจำเลยรวมทั้งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ฯลฯ

นิติบุคคลจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่ออาศัยอำนาจตามกฎหมายเท่านั้น คือ จะก่อตั้งขึ้นโดยไม่มีกฎหมายมารองรับหรือไม่มีกฎหมายให้อำนาจในการจัดตั้งไว้ไม่ได้ ซึ่งบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 65 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “นิติบุคคลจะมีขึ้นได้แต่ด้วยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่น”

3. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542

3.1 การจัดตั้งและการดำเนินงาน

การจัดตั้งสหกรณ์ ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 33 “สหกรณ์จะตั้งขึ้นได้ โดยการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ และต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของบรรดาสมาชิกโดยวิธีช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์และต้อง

(1) มีกิจการร่วมกันตามประเภทของสหกรณ์ที่ขอจดทะเบียน

- (2) มีสมาชิกเป็นบุคคลธรรมดาและบรรลุนิติภาวะ
- (3) มีทุนซึ่งแบ่งเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่าๆ กัน และสมาชิกแต่ละคนจะต้องถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้น แต่ไม่เกินหนึ่งในห้าของหุ้นที่ชำระแล้วทั้งหมด
- (4) มีสมาชิกซึ่งมีคุณสมบัติตามที่กำหนดในข้อบังคับภายใต้บทบัญญัติมาตรา 43 (7) ประเภทของสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียนให้กำหนดโดยกฎกระทรวง”
- โดยสหกรณ์จะจัดตั้งขึ้น สมาชิกจะต้องเป็นบุคคลธรรมดา และบรรลุนิติภาวะ ลงหุ้นซึ่งแบ่งเป็นหุ้นมูลค่าเท่าๆ กัน และสมาชิกจะมีหุ้นเกิน 1 ใน 5 ของหุ้นทั้งหมดไม่ได้
- สมาชิกสมทบตาม พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 41 บัญญัติไว้ว่า “ให้นายทะเบียนสหกรณ์ประกาศกำหนดประเภทของสหกรณ์ที่สามารถรับสมาชิกสมทบได้

คุณสมบัติ วิธีรับสมัคร และการขาดจากสมาชิกภาพ ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกสมทบ ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ

ห้ามมิให้สหกรณ์ให้สิทธิแก่สมาชิกสมทบในการนับชื่อของสมาชิกสมทบเข้าเป็นองค์ประชุมในการประชุมใหญ่ การออกเสียงในเรื่องใดๆ หรือเป็นกรรมการดำเนินการ”

เนื่องจากกฤษฎีกาให้ความหมายของคำว่า สมาชิกสมทบ ได้แก่ บุคคลธรรมดาและบรรลุนิติภาวะเท่านั้น ในเรื่องนี้ชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์ฯ ได้พิจารณาเห็นว่ากรณีสมาชิกที่ไม่บรรลุนิติภาวะไม่ให้ป็นสมาชิกสมทบนั้น น่าจะไม่ใช่วัตถุประสงค์ของสหกรณ์โดยตรงจึงมีการขอแก้ไข ขณะนี้อยู่ระหว่างการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว

การดำเนินงาน

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 50 บัญญัติว่า “ให้สหกรณ์มีคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ประกอบด้วย ประธานกรรมการหนึ่งคนและกรรมการอื่นอีกไม่เกินสิบสี่คนซึ่งที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจากสมาชิก คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ มีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี นับแต่วันเลือกตั้ง ในวาระเริ่มแรกเมื่อครบหนึ่งปีนับแต่วันเลือกตั้ง ให้กรรมการดำเนินการสหกรณ์ออกจากตำแหน่งเป็นจำนวนหนึ่งในสองของกรรมการดำเนินการสหกรณ์ทั้งหมด โดยวิธีจับสลาก และให้ถือว่าเป็นการพ้นจากตำแหน่งตามวาระกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับเลือกตั้งอีกได้ แต่ต้องไม่เกินสองวาระติดต่อกัน

ในกรณีที่มีการเลือกตั้งกรรมการดำเนินการสหกรณ์แทนตำแหน่งที่ว่าง ให้กรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่ได้รับเลือกตั้ง อยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของผู้ที่ตนแทน”

เรื่องวาระกรรมการนั้น สหกรณ์ออมทรัพย์หลายแห่งรวมทั้งชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์ฯ เห็นว่าน่าจะเกิดปัญหาในการกำหนดวาระกรรมการ ซึ่งต้องไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน เป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลในการบริหารงานโดยเทียบเคียงจากสภาผู้แทนราษฎรมิได้กำหนดวาระไว้

ในรัฐบาลปัจจุบันอยู่ระหว่างการแก้ไข พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 50 โดยให้ยกเลิกวรรคสามทั้งหมดทั้งสิ้น ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร

3.2 การจัดสรรกำไรสุทธิ

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 60 “การจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ให้จัดสรรเป็นทุนสำรองไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของกำไรสุทธิ และเป็นค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่ง

ประเทศไทยตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่ต้องไม่เกินร้อยละห้าของกำไรสุทธิ กำไรสุทธิประจำปีที่เหลือจากการจัดสรรเป็นทุนสำรอง และค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ที่ประชุมใหญ่อาจจัดสรรได้ภายในข้อบังคับ ดังต่อไปนี้

(1) จ่ายเป็นเงินปันผลตามหุ้นที่ชำระแล้ว แต่ต้องไม่เกินอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวงสำหรับสหกรณ์แต่ละประเภท

(2) จ่ายเป็นเงินเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วนธุรกิจที่สมาชิกได้ทำไว้กับสหกรณ์ในระหว่างปี

(3) จ่ายเป็นเงินโบนัสแก่กรรมการและเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ไม่เกินร้อยละสิบของกำไรสุทธิ

(4) จ่ายเป็นทุนสะสมไว้เพื่อดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดของสหกรณ์ตามที่กำหนดในข้อบังคับกฎกระทรวงให้สหกรณ์จ่ายเงินปันผลไม่เกินร้อยละ 10 ของกำไรสุทธิ

สหกรณ์เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 51 บัญญัติไว้ว่า “ให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก เพื่อการนี้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนหรือผู้จัดการทำการแทนก็ได้”

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 62 บัญญัติไว้ว่า “เงินของสหกรณ์นั้น สหกรณ์อาจฝากหรือลงทุนได้ ดังต่อไปนี้

(1) ฝากในชุมนุมสหกรณ์หรือสหกรณ์อื่น

(2) ฝากในธนาคาร หรือฝากในสถาบันการเงินที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่สหกรณ์

(3) ชื่อหลักทรัพย์ของรัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจ

(4) ชื่อหุ้นของธนาคารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่สหกรณ์

(5) ชื่อหุ้นของชุมนุมสหกรณ์หรือสหกรณ์อื่น

(6) ชื่อหุ้นของสถาบันที่ประกอบธุรกิจอันทำให้เกิดความสะดวกหรือส่งเสริมความเจริญแก่กิจการของสหกรณ์โดยได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

(7) ฝากหรือลงทุนอย่างอื่นตามที่คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติกำหนด

การลงทุนตามมาตรา 62 (7) ถือเป็นสาระสำคัญเนื่องจากการฝากหรือลงทุนอย่างอื่น ต้องผ่านคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ กรณีนี้ คพช. ได้ออกข้อกำหนดไว้ 2 ลักษณะคือ กำหนดโดยลงมติตามที่สหกรณ์ขอมาเป็นรายๆ กับออกประกาศเป็นการทั่วไป การออกประกาศทำมาหลายฉบับ แต่ก็ได้มีการแก้ไขให้เหมาะสม ขณะนี้การฝากหรือลงทุนตามมาตรา 62 (7) แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 ต้องปฏิบัติตามประกาศคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ เรื่องข้อกำหนดการฝากหรือลงทุนอย่างอื่นของสหกรณ์ พ.ศ.2552 ลงวันที่ 3 กรกฎาคม 2558 ในประกาศนี้กำหนดให้สหกรณ์อาจนำเงินของสหกรณ์ฝากหรือลงทุน ตามรายการต่อไปนี้

1. เงินของสหกรณ์อาจฝากหรือลงทุนตามประกาศของคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 62 (1) – (7) ได้ดังต่อไปนี้

(1) บัตรเงินฝากที่ธนาคารเป็นผู้ออก เป็นวิธีการฝากเงินอย่างหนึ่ง มีพระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ.2551 กำหนดในมาตรา 44 ว่า สถาบันการเงินจะรับเงินฝากที่ต้องจ่ายเมื่อสิ้น

ระยะเวลาอันกำหนดไว้โดยวิธีออกบัตรเงินฝากก็ได้ ด้วยเหตุนี้ ธนาคารพาณิชย์จึงสามารถรับฝากเงิน โดยออกบัตรเงินฝากได้ นอกจากนี้มีกฎหมายอื่นกำหนดให้ธนาคารที่มีกฎหมายตั้งขึ้นเฉพาะอาจรับเงินฝากโดยวิธีออกบัตรเงินฝากก็ได้ด้วย เช่น ธ.ก.ส. ออกบัตรเงินฝากเพิ่มทรัพย์อายุ 3 ปี หรือธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ออกบัตรเงินฝากวงเงิน 10 ล้านบาทขึ้นไป อายุ 3 เดือนถึง 3 ปี อัตราดอกเบี้ย 1-1.75 ต่อปี เป็นต้น

(2) ตัวแลกเงินที่ธนาคารเป็นผู้รับรองสลักหลัง หรือรับอาวัล หรือตัวสัญญาใช้เงินธนาคารเป็นผู้สลักหลัง หรือรับอาวัลโดยไม่จำกัดความรับผิด ทั้งตัวแลกเงิน และตัวสัญญาใช้เงินเป็นตราสารหนี้ ที่ออกโดยบุคคล นิติบุคคล ซึ่งมีใช้ธนาคาร สหกรณ์ลงทุนได้ แต่ต้องมีธนาคารรับรองสลักหลังหรืออาวัล ก็คือธนาคารค้ำประกันการใช้เงินตามตราสารนั้น โดยไม่จำกัดความรับผิดนั่นเอง ตัวแลกเงินหรือตัวสัญญาใช้เงินตามนัยนี้ ไม่รวมถึงตราสารหนี้ที่ชุมนุมสหกรณ์ หรือสหกรณ์เป็นผู้ออก หรือกระทรวงการคลัง หรือรัฐวิสาหกิจจะเป็นผู้ออกเพราะสหกรณ์อาจถือตราสารได้ตามมาตรา 62 (1) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542

(3) ตราสารแสดงสิทธิในหนี้ที่ธนาคารซึ่งมิใช่รัฐวิสาหกิจเป็นผู้ออกตราสารที่กล่าวในข้อนี้ คือ ตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน หุ้นกู้ที่มีหลักประกัน และหุ้นกู้ไม่ด้อยสิทธิที่ออกโดยธนาคารเอกชน เช่น ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารธนชาติ เป็นต้น

(4) บัตรเงินฝากหรือใบรับฝากเงินที่ออกโดยบริษัทเงินทุน หรือบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ซึ่งสถาบันคุ้มครองเงินฝากประกันการชำระคืนต้นเงินและดอกเบี้ย ใบรับเงินฝาก (Deposit Receipt) เป็นตราสารแสดงสิทธิที่ผู้ฝากเงินจะได้รับการจ่ายคืนเงินฝากและดอกเบี้ยเมื่อสิ้นระยะเวลาที่กำหนด ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ สพส.77/2551 และ 82/2551 ซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ.2551 กำหนดให้สถาบันการเงิน ประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ อาจรับฝากเงินโดยออกบัตรเงินฝากหรือใบรับเงินฝาก เงินฝากและดอกเบี้ย โดยออกบัตรเงินฝากและใบรับเงินฝากได้รับการคุ้มครองจากสถาบันคุ้มครองเงินฝาก ตามเงื่อนไขหลักเกณฑ์ที่กำหนดในพระราชบัญญัติสถาบันคุ้มครองเงินฝาก พ.ศ. 2551

(5) ตราสารแสดงสิทธิในหนี้ที่นิติบุคคลเฉพาะกิจเป็นผู้ออก ภายใต้โครงการแปลงสินทรัพย์เป็นหลักทรัพย์ ที่ได้รับอนุญาตตามพระราชกำหนดนิติบุคคลเฉพาะกิจ เพื่อแปลงสินทรัพย์เป็นหลักทรัพย์ พ.ศ.2540 และตราสารแสดงสิทธิในหนี้นั้น ได้รับการจัดอันดับความน่าเชื่อถือตั้งแต่ระดับ A - ขึ้นไป จากบริษัทจัดอันดับความน่าเชื่อถือที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์

(6) หุ้นกู้มีหลักประกัน หรือหุ้นกู้ไม่ด้อยสิทธิที่ได้รับการจัดลำดับความน่าเชื่อถือ ตั้งแต่ระดับ A - ขึ้นไป จากบริษัทจัดลำดับความน่าเชื่อถือที่ได้รับความเห็นชอบจาก ก.ล.ต.

(7) หน่วยลงทุนของกองทุนรวมที่รัฐวิสาหกิจจัดตั้งขึ้น โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการจัดตั้งและอยู่ในการกำกับดูแลของคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์

2. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ การนำเงินไปฝากหรือลงทุนตามข้อ 1 (7) รวมกันต้องไม่เกินทุนสำรองของสหกรณ์ และต้องผ่านการอนุมัติจากที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ก่อนจึงจะดำเนินการได้

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์ มุ่งเน้นการส่งเสริมการออมให้กู้ยืมเงินเพื่อช่วยเหลือแก่สมาชิกเมื่อมีความจำเป็น โดยสหกรณ์ไม่ได้มุ่งหวังการแสวงหากำไรเหมือนธุรกิจประเภทอื่น ดังนั้น การนำเงินของสหกรณ์ไปลงทุนในหลักทรัพย์ที่มีความเสี่ยงเพื่อแสวงหาผลตอบแทนสูงเป็นการนำเงินไปใช้ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์หลักของสหกรณ์

การดำเนินงานของสหกรณ์นั้นไม่มีหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญพิเศษในการกำกับดูแลด้านการเงินการลงทุนโดยเฉพาะเหมือนกองทุนประเภทอื่นๆ ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ ก.ล.ต. และจากการที่สหกรณ์ในประเทศไทยมีจำนวนมากและมีเครือข่ายโยงใยถึงสังคมชุมชนในระดับภูมิภาค ทำให้การควบคุมดูแลให้ทั่วถึงอาจทำได้ค่อนข้างยากและหากเกิดปัญหาวิกฤติตั้งเช่นสถาบันการเงินแล้วอาจจะเกิดผลกระทบขึ้นในวงกว้าง

ขอยกตัวอย่างมติที่ คพช. ได้เคยพิจารณาให้ความเห็นชอบ และไม่ให้ความเห็นชอบตามประกาศ คพช. เรื่อง ข้อกำหนดการฝากหรือลงทุนอย่างอื่นของสหกรณ์ เช่น คพช. ให้ความเห็นชอบในหลักการให้สหกรณ์สามารถลงทุนในหน่วยลงทุนของกองทุนรวมที่มีนโยบายการลงทุนเป็นไปตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 62 และประกาศคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ เรื่อง ข้อกำหนดการฝากหรือลงทุนอย่างอื่นของสหกรณ์เท่านั้น เพื่อเพิ่มช่องทางในการลงทุนของสหกรณ์อีกทางหนึ่ง ซึ่งมีการบริหารจัดการโดยมืออาชีพ เช่นการลงทุนในกองทุนรวมวายุภักษ์ 1

ตัวอย่างมติที่ คพช. เคยพิจารณาไม่ให้ความเห็น เช่น ไม่เห็นชอบให้สหกรณ์ออมทรัพย์ ช. จำกัด นำเงินไปลงทุนในกองทุนเปิด A เนื่องจากกองทุนเปิด A ได้ไปลงทุนในสัญญาซื้อขายล่วงหน้าด้วย ซึ่งสหกรณ์ไม่สามารถลงทุนในสัญญาซื้อขายล่วงหน้าได้ และธนาคารแห่งประเทศไทยได้ระบุว่าการลงทุนที่เป็นการซื้อตราสารล่วงหน้ามีความเสี่ยง 100% เป็นต้น

คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ (คพช.) ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2553

มาตรา 9 ให้มีคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ ประกอบด้วย รัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อธิบดีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ผู้จัดการใหญ่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ประธานกรรมการธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย ผู้แทนสหนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยซึ่งเป็นกรรมการดำเนินการ ประธานกรรมการดำเนินการชุมนุมสหกรณ์ระดับประเทศ ประเภทละหนึ่งคน ประธานคณะกรรมการกลางกลุ่มเกษตรกรระดับประเทศหนึ่งคน เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งไม่เกินห้าคนเป็นกรรมการ

3.3 การกำกับดูแล

ที่ประชุมใหญ่

สมาชิกสหกรณ์เป็นเจ้าของสหกรณ์ ไม่ว่าจะเป็นสหกรณ์ที่ออกหุ้นให้สมาชิกถือหรือไม่ก็ตาม และสมาชิกนี้เองจะเป็นผู้ใช้บริการที่สหกรณ์อำนวยความสะดวกให้ตามความมุ่งหมาย เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกในด้านต่าง ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สมาชิกซึ่งเป็นเจ้าของสหกรณ์จะเป็นผู้ใช้ประโยชน์หรือรับประโยชน์จากสหกรณ์ในเวลาเดียวกัน

สมาชิกสหกรณ์แต่ละคนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสหกรณ์ซึ่งเป็นนิติบุคคล องค์การนิติบุคคลจะต้องมีองค์กรต่าง ๆ เพื่อแสดงเจตนาตัดสินใจและปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่จะทำให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ สหกรณ์ก็เช่นเดียวกันมีองค์กรที่ประกอบด้วยสมาชิกทั้งหมดเป็นองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดในการแสดงเจตนาและตัดสินใจในนามของสหกรณ์ องค์กรดังกล่าวนี้เรียกว่า “ที่ประชุมใหญ่” นอกจากนั้น ที่ประชุมใหญ่นี้ยังมีอำนาจควบคุมกิจการทั้งปวงของสหกรณ์ให้เป็นตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับสหกรณ์และตามนโยบาย เป้าหมาย แผนงานและโครงการต่าง ๆ ซึ่งที่ประชุมใหญ่ได้ลงมติกำหนด อนุมัติหรือให้ความเห็นชอบ

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 54 กำหนดให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่สามัญปีละครั้งภายใน 150 วัน นับแต่วันสิ้นปีทางบัญชีของสหกรณ์และในกรณีที่มิเหตุอันสมควรมาตรา 55 กำหนดให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่วิสามัญเมื่อใดก็ได้แต่ถ้านายทะเบียนสหกรณ์มีหนังสือแจ้งให้เรียกประชุมใหญ่หรือในกรณีที่สหกรณ์ขาดทุนเกินกึ่งหนึ่งของจำนวนทุนเรือนหุ้นที่ชำระแล้วต้องเรียกประชุมใหญ่วิสามัญโดยมิชักช้าแต่ไม่เกิน 30 วัน นับแต่วันที่สหกรณ์ทราบนอกจากนี้สหกรณ์อาจร้องขอต่อคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ให้เรียกประชุมใหญ่สหกรณ์ได้โดยมาตรา 55 วรรค 2 กำหนดให้สมาชิกซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดหรือไม่น้อยกว่า 100 คน หรือผู้แทนสมาชิกกรณีมีผู้แทนซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนของผู้แทนสมาชิกทั้งหมดหรือไม่น้อยกว่า 50 คน ลงลายมือชื่อมีหนังสือร้องขอต่อคณะกรรมการสหกรณ์ให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญก็ได้ ในกรณีที่สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกของสหกรณ์เป็นผู้ร้องขอให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญ คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ต้องเรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายใน 30 วัน นับแต่วันที่รับคำร้องขอ ถ้าคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ไม่เรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว กฎหมายกำหนดให้นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจเรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในระยะเวลา ตามที่เห็นสมควร

และมาตรา 57 การประชุมใหญ่ของสหกรณ์ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่า 100 คน ในกรณีในการประชุมใหญ่โดยผู้แทนสมาชิกต้องมีผู้แทนสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนของผู้แทนสมาชิกทั้งหมดหรือไม่น้อยกว่า 100 คน จึงจะเป็นองค์ประชุม ในการประชุมใหญ่สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกจะมอบอำนาจให้ผู้อื่นมาประชุมแทนตนมิได้

มาตรา 56 สหกรณ์ใดมีสมาชิกเกินกว่า 500 คน จะกำหนดในข้อบังคับให้มีการประชุมใหญ่โดยผู้แทนสมาชิกก็ได้จำนวนผู้แทนสมาชิกจะมีน้อยกว่า 100 คน มิได้

ในที่ประชุมใหญ่นี้สหกรณ์ชั้นปฐม สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเสนอแนะความคิดเห็น หรืออภิปรายสนับสนุนคัดค้าน และลงมติต่างๆ โดยยึดหลัก “หนึ่งคนหนึ่งเสียง” โดยที่สหกรณ์ชั้นสูงซึ่งได้แก่ชุมนุมสหกรณ์ หรือชุมนุมสหกรณ์ระดับชาติอาจกำหนดให้สหกรณ์สมาชิกมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนตามสัดส่วนจำนวนสมาชิกของตน หรือสัดส่วนของปริมาณธุรกิจที่ตนได้กระทำกับ ชุมนุมสหกรณ์ในระหว่างปีที่ผ่านมาได้

จะเห็นได้ว่าสมาชิกในที่ประชุมใหญ่มีอำนาจควบคุมคณะกรรมการดำเนินการ โดยการเลือกตั้งและถอดถอนกรรมการดำเนินการได้ตามมติของที่ประชุม นอกจากนี้ที่ประชุมใหญ่มีอำนาจควบคุมและตรวจสอบการบริหารจัดการสหกรณ์ หรืออาจแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับสหกรณ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของสหกรณ์และในที่สุดสมาชิกในที่ประชุมใหญ่อาจลงมติให้เลิกสหกรณ์ ถ้าเห็นว่าไม่สมควรจะดำรงอยู่ต่อไปหรือควบเข้ากับสหกรณ์อื่นเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นก็ได้

แม้ว่าที่ประชุมใหญ่จะมีอำนาจสูงสุดในสหกรณ์เช่นเดียวกับที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นในบริษัทจำกัดก็ตาม แต่การดำเนินการประชุมใหญ่จะต้องเป็นไปโดยถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายสหกรณ์และข้อบังคับรวมทั้งระเบียบต่างๆ ของสหกรณ์ที่ได้กำหนดไว้และยังใช้บังคับเกี่ยวกับการประชุมใหญ่ด้วย มติของที่ประชุมใหญ่จึงจะมีผลตามกฎหมาย ตัวอย่างเช่น การเรียกประชุมใหญ่โดยผู้มีอำนาจจะต้องแจ้งวาระการประชุมให้สมาชิกทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเวลาที่กำหนดพร้อมด้วยเอกสารที่กฎหมายระบุว่าต้องส่งพร้อมกับหนังสือนัดประชุม การประชุมใหญ่จะต้องมีสมาชิกเข้าประชุมครบองค์ประชุม การประชุมใหญ่สามัญประจำปีซึ่งคณะกรรมการดำเนินการต้องเสนอรายงานกิจการและงบดุลของรอบปีทางบัญชีที่ผ่านมา รวมทั้งการเลือกตั้งกรรมการดำเนินการให้ดำรงตำแหน่งตามวาระจะต้องมีการประชุมอย่างน้อยที่สุดปีละ 1 ครั้ง

ส่วนการประชุมใหญ่วิสามัญเพื่อพิจารณาวินิจฉัยเรื่องใดโดยเฉพาะซึ่งเป็นการประชุมใหญ่เฉพาะกิจ ผู้มีอำนาจเรียกประชุมจะเรียกประชุมปีละกี่ครั้งก็ได้ตามความจำเป็น เช่น สมาชิกซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่า 100 คน เข้าชื่อกันทำหนังสือขอให้คณะกรรมการดำเนินการเรียกประชุมใหญ่วิสามัญเพื่อการใดการหนึ่งเมื่อใดก็ได้

การออกเสียงลงคะแนนในที่ประชุมใหญ่ตามปกติใช้วิธีเปิดเผย แต่ที่ประชุมอาจลงมติให้ออกเสียงโดยวิธีลับสำหรับการพิจารณาเรื่องใดก็ได้ ตามปกติให้ถือเสียงข้างมากเป็นมติของที่ประชุม แต่ในกรณีการแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ การควบคุมสหกรณ์หรือการเลิกสหกรณ์ แยกสหกรณ์ ให้ถือเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนที่มาประชุม

มติที่ประชุมใหญ่

ในการประชุมใหญ่ของสหกรณ์ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 58 กำหนดว่า ถ้าสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกแล้วแต่กรณีมาประชุมไม่ครบองค์ประชุมให้นัดประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่งภายใน 14 วัน นับแต่วันที่นัดประชุมใหญ่ครั้งแรก ในการประชุมครั้งหลังนี้ถ้ามิใช่การประชุมใหญ่วิสามัญที่สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกร้องขอให้ประชุมแล้ว เมื่อมีสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกแล้วแต่กรณีมาประชุมไม่น้อยกว่า 1 ใน 10 ของจำนวนสมาชิก หรือผู้แทนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่า 30 คน ก็ให้ถือว่าเป็นองค์ประชุม

ส่วนการลงมติในที่ประชุมใหญ่ มาตรา 59 กำหนดให้สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกคนหนึ่งมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด การวินิจฉัยชี้ขาดในที่ประชุมใหญ่ให้ถือเสียงข้างมาก เว้นแต่กรณีดังต่อไปนี้ ให้ถือเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกซึ่งมาประชุม (1) การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ (2) การควบสหกรณ์ (3) การแยกสหกรณ์ (4) การเลิกสหกรณ์ (5) การอื่นใดที่ข้อบังคับกำหนดให้ใช้เสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกซึ่งมาประชุม

ที่ประชุมใหญ่สามัญ

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2553 มาตรา 54 ให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่สามัญปีละหนึ่งครั้งภายในหนึ่งร้อยห้าสิบวันนับแต่วันสิ้นปีทางบัญชีของสหกรณ์นั้น

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2553 มาตรา 59 สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมใหญ่ให้ถือเสียงข้างมาก เว้นแต่ในกรณีดังต่อไปนี้ ให้ถือเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกซึ่งมาประชุม

(1) การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับ

(2) การควบสหกรณ์

(3) การแยกสหกรณ์

(4) การเลิกสหกรณ์

(5) การอื่นใดที่ข้อบังคับกำหนดให้ใช้เสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกซึ่งมาประชุม

ประชุมใหญ่วิสามัญ

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2553 มาตรา 55 เมื่อมีเหตุอันสมควร คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะเรียกประชุมใหญ่วิสามัญเมื่อใดก็ได้ แต่ถ้านายทะเบียนสหกรณ์มีหนังสือแจ้งให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญ หรือในกรณีที่สหกรณ์ขาดทุนเกินกึ่งหนึ่งของจำนวนทุนเรือนหุ้นที่ชำระแล้ว ต้องเรียกประชุมใหญ่วิสามัญโดยมิชักช้า แต่ไม่เกินสามสิบวันนับแต่วันที่สหกรณ์ทราบ

สมาชิกซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยคน หรือผู้แทนสมาชิกในกรณีที่ผู้แทนสมาชิกตามมาตรา 56 ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนผู้แทนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าห้าสิบคน ลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอต่อคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญก็ได้

ในกรณีที่สมาชิกหรือผู้แทนสมาชิกของสหกรณ์เป็นผู้ร้องขอให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญ ให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่รับคำร้องขอ ถ้าคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ไม่เรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว ให้นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจเรียกประชุมใหญ่วิสามัญภายในระยะเวลาตามที่เห็นสมควรก็ได้

การเพิกถอนมติที่ประชุม พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 20 บัญญัติไว้ว่า “ถ้าที่ประชุมใหญ่หรือที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ลงมติอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายข้อบังคับระเบียบของสหกรณ์ ระเบียบหรือคำสั่งของนายทะเบียนสหกรณ์ ให้นายทะเบียนสหกรณ์หรือรองนายทะเบียนสหกรณ์ มีอำนาจสั่งยับยั้งหรือเพิกถอนมตินั้นได้”

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 26 บัญญัติไว้ว่า “คำสั่งใดๆ ตามมาตรา 20 มาตรา 22 มาตรา 24 และมาตรา 25 ให้ผู้มีส่วนได้เสียอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติได้ภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง

คำวินิจฉัยของคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติให้เป็นที่สุด”

ในกรณีที่คณะกรรมการดำเนินการหรือที่ประชุมใหญ่มีมติไปแล้ว ผู้ที่มีส่วนได้เสียสามารถที่จะร้องขอต่อนายทะเบียนสหกรณ์หรือรองนายทะเบียนสหกรณ์ เพื่อขอให้เพิกถอนมติที่ประชุมดังกล่าว

แต่เมื่อนายทะเบียนหรือรองนายทะเบียนสหกรณ์ สั่งเพิกถอนแล้ว ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ (คพช.) ให้เป็นที่สุด แต่ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียฟ้องคดีต่อศาลปกครองต่อไป อายุความในการฟ้องคดีศาลปกครองกำหนดไว้ว่าให้ผู้ถูกฟ้องคดีฟ้องคดีได้ต่อเมื่อ คพช. มีมติในที่ประชุมและแจ้งให้ผู้ฟ้องคดีรับทราบแล้วเท่านั้น ยกเว้นเมื่อครบกำหนด 90 วัน หลังจากได้รับคำสั่งของนายทะเบียนหรือรองนายทะเบียนจังหวัด ผู้มีส่วนได้เสียจึงมีสิทธิฟ้องคดีได้ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 มาตรา 42

4. พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2553

มาตรา 42 วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า หุ้ันที่อยู่ในสหกรณ์ ให้สหกรณ์มีฐานะเป็นเจ้าของหุ้นบุริมสิทธิพิเศษเหนือเงินค่าหุ้น เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิมาอายัดเงินค่าหุ้น และเมื่อสมาชิกพ้นจากสมาชิกภาพ ได้แก่ สมาชิกลาออก ถึงแก่ความตาย หรือสหกรณ์ให้ออกจากสมาชิก สหกรณ์สามารถที่จะนำเงินค่าหุ้นมาหักกลบลบหนี้ได้

ความยินยอมของสมาชิก

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2553 มาตรา 8 มาตรา 42/1 บัญญัติไว้ว่า “เมื่อสมาชิกได้ทำความยินยอมเป็นหนังสือไว้กับสหกรณ์ ให้ผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานของรัฐหรือนายจ้างในสถานประกอบการ หรือหน่วยงานอื่นใดที่สมาชิกปฏิบัติหน้าที่อยู่ หักเงินเดือนหรือค่าจ้าง หรือเงินอื่นใดที่ถึงกำหนดจ่ายแก่สมาชิคนั้นเพื่อชำระหนี้หรือภาระผูกพันอื่นที่มีต่อสหกรณ์ ให้แก่สหกรณ์ตามจำนวนที่สหกรณ์แจ้งไปจนกว่าหนี้หรือภาระผูกพันนั้นจะระงับสิ้นไป ให้หน่วยงานนั้นหักเงินดังกล่าว และส่งเงินที่หักไว้ให้แก่อสหกรณ์โดยพลัน

การแสดงเจตนายินยอมตามวรรคหนึ่ง มิอาจจะถอนคืนได้ เว้นแต่สหกรณ์ให้ความยินยอม

การหักเงินตามวรรคหนึ่ง ต้องหักให้สหกรณ์เป็นลำดับแรก ถัดจากหนี้ภาษีอากร และการหักเงินเข้ากองทุนที่สมาชิกต้องถูกหักตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนบำเหน็จบำนาญ

ข้าราชการ กฎหมายว่าด้วยกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กฎหมายว่าด้วยคุ้มครองแรงงาน และ กฎหมายว่าด้วยประกันสังคม”

จะเห็นว่ากฎหมายให้อำนาจของสหกรณ์มีสิทธิพิเศษ ในกรณีที่สมาชิกยินยอมเป็นหนังสือให้หน่วยงานหักเพื่อชำระหนี้หลังจากหนี้ภาษีอากร

5. ข้อบังคับของสหกรณ์

ข้อบังคับของสหกรณ์ที่จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์และระเบียบของสหกรณ์ที่ คณะกรรมการดำเนินการออกประกาศใช้โดยอาศัยอำนาจตามข้อบังคับแม้ไม่ใช่กฎหมายแต่ก็เป็นส่วนหนึ่งภายใต้พระราชบัญญัติสหกรณ์ เพราะใช้บังคับสำหรับสมาชิกสหกรณ์ เจ้าหน้าที่สหกรณ์ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องต้องเป็นผู้ปฏิบัติตาม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นข้อตกลงที่ผูกพันสมาชิกกับสมาชิก ผูกพันสมาชิกกับสหกรณ์ และผูกพันสหกรณ์กับรัฐบาล

ข้อบังคับสหกรณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์ ดังนั้นจึงจำเป็นต้อง ดำเนินการให้ถูกต้องตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายสหกรณ์ (มาตรา 43) ข้อบังคับของสหกรณ์อย่างน้อย ต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. ชื่อสหกรณ์ ซึ่งต้องมีคำว่า “จำกัด” อยู่ท้ายชื่อ
2. ประเภทของสหกรณ์
3. วัตถุประสงค์
4. ที่ตั้งสำนักงานใหญ่ และที่ตั้งสำนักงานสาขา
5. ทุนซึ่งแบ่งเป็นหุ้น มูลค่าของหุ้น การชำระค่าหุ้นด้วยเงินหรือทรัพย์สินอื่น การขายและการโอนหุ้น ตลอดจนการจ่ายคืนค่าหุ้น
6. ข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินงานการบัญชี และการเงินของสหกรณ์
7. คุณสมบัติของสมาชิก วิธีรับสมาชิก การขาดจากสมาชิกภาพ ตลอดจนสิทธิหน้าที่ของสมาชิก
8. ข้อกำหนดเกี่ยวกับการประชุมใหญ่
9. การเลือกตั้ง การดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่ง และการประชุมของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์
10. การแต่งตั้ง การดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่ง การกำหนดอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้จัดการ

การออกข้อบังคับต้องออกตามกฎหมายที่ให้อำนาจไว้เท่านั้น ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ กำหนดให้การกำหนดข้อบังคับและการแก้ไขเพิ่มเติม

การแก้ไขข้อบังคับต้องพิจารณาดังนี้

1. คณะกรรมการดำเนินการจะต้องพิจารณาแก้ไขข้อบังคับ
2. ให้ที่ประชุมใหญ่เห็นชอบในการแก้ไข
3. มติที่ประชุมต้องมีเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3

6. ระเบียบของสหกรณ์

สหกรณ์เป็นนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์การดำเนินงานของสหกรณ์บางส่วนเป็นไปตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ บางส่วนต้องเป็นไปตามกฎหมายอื่น เพราะพระราชบัญญัติสหกรณ์มิได้บัญญัติเรื่องการดำเนินงานของสหกรณ์ไว้ทั้งหมด ประกอบกับกฎหมายไม่สามารถกำหนดรายละเอียดในการดำเนินงานตลอดจนวิธีการบริหารและการจัดการสหกรณ์ได้ทั้งหมด ในพระราชบัญญัติสหกรณ์จึงกำหนดให้สหกรณ์ต้องจัดทำข้อบังคับขึ้นเพื่อกำหนดรายละเอียดต่างๆ ในการดำเนินงานของสหกรณ์ ซึ่งข้อบังคับของสหกรณ์นั้นต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกแล้วส่งไปให้นายทะเบียนสหกรณ์รับจดทะเบียนเสียก่อนจึงจะใช้ได้ ข้อบังคับของสหกรณ์ที่จดทะเบียนแล้วเมื่อใช้ไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง อาจต้องมีการแก้ไขข้อบังคับให้สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กระบวนการในการแก้ไขข้อบังคับของสหกรณ์นั้นต้องเป็นไปตามที่กฎหมายสหกรณ์กำหนดและข้อบังคับที่แก้ไขต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกแล้วนำไปให้นายทะเบียนสหกรณ์พิจารณารับจดทะเบียนการแก้ไขข้อบังคับด้วยจึงจะใช้ได้

แม้พระราชบัญญัติสหกรณ์ได้ให้สหกรณ์กำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินการในเรื่องต่างๆ ของสหกรณ์ไว้ในข้อบังคับแล้วก็ตาม ในการดำเนินการบางเรื่องมีรายละเอียดที่ต้องพิจารณาหรือกำหนดวิธีการไว้เป็นการเฉพาะเรื่อง หากเขียนหรือกำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์อาจไม่เหมาะสม และยากแก่การปรับปรุงแก้ไขหรือต้องใช้เวลาในการแก้ไขมาก เพราะต้องมีกระบวนการในการขอความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกและการรับจดทะเบียนแก้ไขข้อบังคับจากนายทะเบียนสหกรณ์อาจทำให้เกิดความล่าช้าหรือความเสียหายแก่การดำเนินงานของสหกรณ์ได้ ประกอบกับกิจการของสหกรณ์นั้นมีสมาชิกเป็นเจ้าของ บริหารงานโดยสมาชิกหรือคณะกรรมการดำเนินการซึ่งที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจากสมาชิก และสหกรณ์ทำธุรกิจโดยการให้บริการแก่สมาชิก สมาชิกจึงควรกำหนดรายละเอียดต่างๆ ในการดำเนินงานของสหกรณ์ได้เองตามความเหมาะสมในบางเรื่องภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายและข้อบังคับของสหกรณ์ และบางครั้งนายทะเบียนสหกรณ์ผู้มีหน้าที่กำกับดูแลในการดำเนินงานของสหกรณ์อาจมีความจำเป็นต้องกำหนดมาตรการต่างๆ ให้สหกรณ์ปฏิบัติเพื่อความมั่นคงถูกต้องและประโยชน์แก่สมาชิกโดยรวม พระราชบัญญัติสหกรณ์จึงให้นายทะเบียนสหกรณ์สามารถออกระเบียบของนายทะเบียนสหกรณ์เพื่อให้สหกรณ์ถือปฏิบัติ และในข้อบังคับของสหกรณ์ได้กำหนดให้สหกรณ์สามารถกำหนดระเบียบของสหกรณ์ขึ้นใช้ในการดำเนินงานของสหกรณ์ได้เช่นเดียวกัน

ประเภทของระเบียบ

การกล่าวถึงประเภทของระเบียบ ก็เพื่อให้ทราบวาระระเบียบต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินการของสหกรณ์นั้นมีที่มาอย่างไร ใครเป็นผู้ออกระเบียบนั้นๆ ซึ่งอาจต้องเป็นประเด็นสำคัญในชั้นการดำเนินคดีของสหกรณ์ด้วยก็ได้ โดยเราอาจแยกประเภทของระเบียบได้ดังนี้

1. ระเบียบของนายทะเบียนสหกรณ์ (ระเบียบภายนอก)
2. ระเบียบของสหกรณ์ (ระเบียบภายใน)
1. ระเบียบนายทะเบียนสหกรณ์ (ระเบียบภายนอก) ที่กล่าววาระระเบียบของนายทะเบียน

สหกรณ์เป็นระเบียบภายนอกนั้น เพื่อให้เกิดการแยกประเภทของระเบียบให้ชัดเจนว่า ระเบียบของ นายทะเบียนสหกรณ์นั้นเป็นการที่นายทะเบียนใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติสหกรณ์กำหนดขึ้น เพื่อให้สหกรณ์ต้องถือปฏิบัติตามระเบียบนั้นๆ โดยสหกรณ์ไม่มีอำนาจหรือโอกาสจะปรับปรุงหรือ แก้ไขระเบียบนั้นๆ ได้ เพราะมีใช้ระเบียบที่สหกรณ์กำหนดขึ้น

ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ได้ให้อำนาจนายทะเบียนสหกรณ์ ออกระเบียบได้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตราต่างๆ ดังนี้ มาตรา 16 (8) มาตรา 69 วรรค 2 มาตรา 121 วรรค 2

มาตรา 16 ให้นายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(8) ออกระเบียบ หรือคำสั่ง เพื่อให้มีการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้และเพื่อประโยชน์ใน การดำเนินกิจการของสหกรณ์

มาตรา 69 ให้นายทะเบียนสหกรณ์แต่งตั้งผู้สอบบัญชี เพื่อตรวจสอบบัญชีของสหกรณ์

การตรวจสอบบัญชีนั้น ให้ปฏิบัติตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไปและตามระเบียบที่ นายทะเบียนสหกรณ์กำหนด

มาตรา 121 ให้นายทะเบียนสหกรณ์เป็นนายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรและมีอำนาจหน้าที่ตามที่ บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ และมีรองนายทะเบียนสหกรณ์เป็นผู้ช่วย มีอำนาจหน้าที่ตามที่นาย ทะเบียนสหกรณ์มอบหมาย

ให้เกษตรกรและสหกรณ์จังหวัด เป็นนายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัดที่กลุ่มเกษตรกร ตั้งอยู่และมีอำนาจหน้าที่ตามระเบียบที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

สำหรับกรุงเทพมหานครให้นายทะเบียนสหกรณ์เป็นนายทะเบียนกลุ่มเกษตรกร กรุงเทพมหานคร

2. ระเบียบของสหกรณ์ (ระเบียบภายใน) ระเบียบประเภทนี้เป็นระเบียบที่สหกรณ์โดย

คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์เป็นผู้กำหนดขึ้นโดยแบ่งย่อยได้ 3 ประเภทคือ

2.1 ระเบียบของสหกรณ์ที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์ก่อน ระเบียบ ของสหกรณ์ประเภทนี้เป็นระเบียบที่พระราชบัญญัติสหกรณ์ หรือข้อบังคับของสหกรณ์ กำหนดให้ สหกรณ์ส่งระเบียบที่สหกรณ์กำหนดขึ้นให้นายทะเบียนเห็นชอบก่อนจึงจะใช้ได้ เช่นระเบียบที่กำหนด ไว้ในมาตรา 46(5),(8) คือระเบียบของสหกรณ์ที่ว่าด้วยการรับฝากเงินจากสมาชิกหรือสหกรณ์อื่น และ ระเบียบของสหกรณ์ว่าการให้สหกรณ์อื่นกู้ยืมเงิน

มาตรา 46 เพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ให้สหกรณ์มีอำนาจกระทำการดังต่อไปนี้ได้

(5) รับฝากเงินประเภทออมทรัพย์หรือประเภทประจำ จากสมาชิกหรือสหกรณ์อื่น หรือ สมาคมฉาบปะนกิจสงเคราะห์ ซึ่งมีสมาชิกของสมาคมนั้นไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งเป็นสมาชิกของสหกรณ์ผู้รับ ฝากเงิน ทั้งนี้ ได้ตามระเบียบของสหกรณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

(8) จัดให้ได้มา ชื่อ ถิ่นกรรมสิทธิ์หรือทรัพย์สิน ครอบครอง กู้ ยืม เช่า เช่าซื้อ รับโอนสิทธิ การเช่าหรือสิทธิการเช่าซื้อ จำนองหรือจำนำ ขายหรือจำหน่ายด้วยวิธีอื่นใดซึ่งทรัพย์สิน

การส่งระเบียบให้นายทะเบียนให้ความเห็นชอบนั้นบางครั้งมีปัญหาเรื่องความล่าช้าและไม่สะดวกแก่สหกรณ์ ปัจจุบันนายทะเบียนสหกรณ์ได้จัดทำร่างระเบียบขึ้นแล้วส่งให้สหกรณ์นำไปพิจารณา หากสหกรณ์ได้กำหนดระเบียบขึ้นตามร่างตัวอย่างระเบียบที่นายทะเบียนจัดทำไว้ ให้ถือว่าระเบียบของสหกรณ์ฉบับนั้นได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนแล้ว ไม่ต้องส่งไปขอความเห็นชอบจากนายทะเบียนอีก สหกรณ์สามารถถือใช้ได้เลย

2.2 ระเบียบของสหกรณ์ที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ก่อนนำออกใช้ ระเบียบของสหกรณ์ประเภทนี้มักเป็นระเบียบที่เกี่ยวกับเรื่องของการเลือกตั้งต่างๆ เช่น การเลือกตั้งกรรมการดำเนินการ การเลือกตั้งผู้ตรวจสอบกิจการ ซึ่งการเลือกตั้งกรรมการดำเนินการหรือการเลือกตั้งผู้ตรวจสอบกิจการ พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 50 และมาตรา 53 ได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งในที่ประชุมใหญ่ เพื่อให้กระบวนการเลือกตั้งเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ข้อบังคับของสหกรณ์บางสหกรณ์จึงกำหนดกระบวนการเลือกตั้งกรรมการดำเนินการและผู้ตรวจสอบกิจการไว้ในระเบียบที่ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ เหตุที่ระเบียบว่าด้วยการเลือกตั้งกรรมการดำเนินการและผู้ตรวจสอบกิจการต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ก่อน เพราะเป็นการกำหนดระเบียบให้สมาชิกซึ่งใช้อำนาจโดยการประชุมใหญ่ปฏิบัติ ในข้อบังคับของสหกรณ์จะกำหนดไว้ว่าตามระเบียบของสหกรณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ ระเบียบประเภทนี้จะมีไม่มากนัก บางสหกรณ์อาจไม่มีเลยก็ได้

ระเบียบของสหกรณ์ที่คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์กำหนดขึ้นแล้วมีผลใช้ได้เลยส่วนใหญ่เป็นระเบียบที่สหกรณ์กำหนดขึ้นตามที่ข้อบังคับกำหนดไว้ หรือคณะกรรมการดำเนินการอาจพิจารณากำหนดขึ้นเองเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ เช่น ระเบียบว่าด้วยการใช้เงินทุนเพื่อการศึกษาและสาธารณประโยชน์ ระเบียบว่าด้วยการให้สวัสดิการแก่สมาชิก ระเบียบว่าด้วยการรับโอนสมาชิกจากสหกรณ์อื่น ระเบียบว่าด้วยการรับจ่ายและการเก็บรักษาเงิน เป็นต้น

ระเบียบที่สหกรณ์ได้จัดทำขึ้นใช้เองนั้น สหกรณ์ต้องส่งให้กรมส่งเสริมสหกรณ์รับทราบเพื่อจะได้แจ้งให้หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทราบด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ทราบว่าสหกรณ์ได้กำหนดระเบียบเกี่ยวกับเรื่องใดไว้อย่างไรบ้าง

การกำหนดระเบียบ

ผู้ที่มีอำนาจในการกำหนดระเบียบขึ้นใช้ในสหกรณ์นั้นได้แก่

- นายทะเบียนสหกรณ์
- คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์

นายทะเบียนสหกรณ์ การกำหนดระเบียบของนายทะเบียนสหกรณ์นั้น สามารถกระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ในมาตราต่างๆ ตามที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1

คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ การกำหนดระเบียบของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์นั้น สามารถกระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ตามที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 และอำนาจตามข้อบังคับของสหกรณ์ ในข้อที่ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ และข้อที่ว่าด้วยระเบียบของสหกรณ์ และข้ออื่นที่กำหนดให้คณะกรรมการดำเนินการต้องกำหนดระเบียบขึ้น

ตัวอย่างข้อบังคับของสหกรณ์

ข้อ 5 ข้อ 10 ข้อ 11 ข้อ 14 ข้อ 28 ข้อ 36 ข้อ 37 ข้อ 65 ข้อ 93 กำหนดไว้ดังนี้

ข้อ 5 การถือหุ้น สมาชิกทุกคนต้องชำระค่าหุ้นเป็นรายเดือน ตั้งแต่เดือนแรกที่เข้าเป็นสมาชิกตามอัตราส่วนของจำนวนเงินได้รายเดือนของตน ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบของสหกรณ์

เงินได้รายเดือนตามวรรคในวรรคแรก หมายถึง เงินเดือนหรือค่าจ้างประจำ ซึ่งสมาชิกได้รับจากหน่วยงานเจ้าสังกัดและหมายถึงบ้านาญตามกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญ ซึ่งสมาชิกได้รับจากทางราชการด้วย

ถ้าสมาชิกประสงค์จะถือหุ้นรายเดือน ในอัตราที่สูงกว่าอัตราที่กำหนดไว้ในระเบียบของสหกรณ์ หรือจะขอซื้อหุ้นเพิ่มขึ้นอีกเมื่อใดก็ยอมทำได้ โดยแสดงความจำนงเป็นหนังสือต่อคณะกรรมการดำเนินการ แต่จำนวนหุ้นทั้งหมดต้องไม่เกินหนึ่งในห้าของหุ้นที่ชำระแล้วทั้งหมด

สมาชิกจะโอนหรือถอนหุ้นในระหว่างที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ไม่ได้

ข้อ 10 การรับฝากเงิน สหกรณ์อาจรับฝากเงินประเภทออมทรัพย์ หรือประเภทประจำจากสมาชิกหรือสหกรณ์อื่นได้ตามระเบียบของสหกรณ์

ข้อกำหนดเกี่ยวกับการฝาก ดอกเบี้ย การถอนเงินฝากและอื่นๆ ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบของสหกรณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

ให้สหกรณ์ดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ข้อ 11 การให้เงินกู้ เงินกู้นั้นอาจให้ได้แก่

- (1) สมาชิกของสหกรณ์
- (2) สหกรณ์อื่น

การให้เงินกู้แก่สมาชิกนั้น ให้คณะกรรมการดำเนินการมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยให้เงินกู้ได้ตามข้อบังคับนี้และตามระเบียบของสหกรณ์

ข้อกำหนดต่างๆ เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การพิจารณาวินิจฉัยให้เงินกู้ประเภทและจำกัดแห่งเงินกู้หลักประกันสำหรับเงินกู้ ลำดับแห่งการให้เงินกู้ การกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ การส่งเงินงวดชำระหนี้สำหรับเงินกู้ การควบคุมหลักประกัน การเรียกคืนเงินกู้และอื่นๆ ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบของสหกรณ์

การให้เงินกู้แก่สหกรณ์อื่นนั้น คณะกรรมการดำเนินการจะพิจารณาให้กู้ได้ต่อเมื่อสหกรณ์มีเงินทุนเหลือจากการให้เงินกู้แก่สมาชิกแล้ว ตามระเบียบของสหกรณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์

ข้อ 14 ดอกเบี้ยเงินกู้ ให้สหกรณ์เรียกดอกเบี้ยเงินกู้ทุกประเภทที่ให้แก่สมาชิก ในอัตราตามที่กำหนดไว้ในระเบียบของสหกรณ์

ข้อ 28 การจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี เมื่อสิ้นปีทางบัญชีและได้ปิดบัญชีตามมาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองโดยทั่วไปแล้ว ปรากฏว่าสหกรณ์มีกำไรสุทธิ ให้จัดสรรเป็นทุนสำรองไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของกำไรสุทธิและเป็นค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยไม่เกินร้อยละห้าของกำไรสุทธิ แต่ต้องไม่เกินอัตราที่คณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติกำหนด

กำไรสุทธิประจำปีที่เหลือจากการจัดสรรตามความในวรรคก่อนนั้น ที่ประชุมใหญ่อาจจะจัดสรรได้ดังต่อไปนี้

(1) เป็นเงินปันผลตามหุ้นที่ชำระแล้วให้แก่สมาชิก แต่ต้องไม่เกินอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยคิดให้ตามส่วนแห่งระยะเวลา อนึ่ง ถ้าสหกรณ์ถอนทุนรักษาระดับอัตราเงินปันผลตาม (4) ออกจ่ายเป็นเงินปันผลสำหรับปีใดด้วยจำนวนเงินปันผลทั้งสิ้นที่จ่ายสำหรับปีนั้นก็ต้องไม่เกินอัตราดังกล่าวมาแล้ว

ในการคำนวณเงินปันผลตามหุ้นให้ถือว่าหุ้นที่สมาชิกได้ชำระต่อสหกรณ์ภายในวันที่ห้าของเดือน มีระยะเวลาสำหรับคำนวณเงินปันผลตั้งแต่เดือนนั้น ส่วนหุ้นที่สมาชิกชำระต่อสหกรณ์หลังวันที่ห้าของเดือน สหกรณ์จะคิดเงินปันผลให้ตั้งแต่เดือนถัดไป

(2) เป็นเงินเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วนธุรกิจที่สมาชิกได้ทำไว้กับสหกรณ์ในระหว่างปี เว้นแต่สมาชิกที่ผิดนัดการส่งเงินงวดชำระหนี้ไม่ว่าต้นเงินหรือดอกเบี้ยในปีใด มิให้รับเงินเฉลี่ยคืนสำหรับปีนั้น

(3) เป็นเงินโบนัสแก่กรรมการและเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ไม่เกินร้อยละสิบของกำไรสุทธิ

(4) เป็นทุนรักษาระดับอัตราเงินปันผล ไม่เกินร้อยละสองแห่งทุนเรือนหุ้นของสหกรณ์ตามที่มีอยู่ในวันสิ้นปีนั้น ทุนรักษาระดับอัตราเงินปันผลนี้จะถอนได้โดยมติแห่งที่ประชุมใหญ่ เพื่อจ่ายเป็นเงินปันผลตามหุ้น ตาม (1)

(5) เป็นทุนเพื่อการศึกษาอบรมทางสหกรณ์ไม่เกินร้อยละสิบของกำไรสุทธิ ตามระเบียบของสหกรณ์

(6) เป็นทุนสาธารณประโยชน์ไม่เกินร้อยละสิบของกำไรสุทธิ ตามระเบียบของสหกรณ์

(7) เป็นทุนสวัสดิการ หรือการสงเคราะห์ตามสมควรแก่สมาชิกและครอบครัว ไม่เกินร้อยละสิบของกำไรสุทธิตามระเบียบของสหกรณ์

(8) เป็นทุนเพื่อจัดตั้งสำนักงานหรือทุนอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สหกรณ์

(9) กำไรสุทธิส่วนที่เหลือ (ถ้ามี) ให้จัดสรรเป็นทุนสำรองทั้งสิ้น

ข้อ 36 สมาชิกย้ายสังกัด สมาชิกที่ย้าย หรือโอนไปรับราชการในสังกัดอื่น และประสงค์จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์ซึ่งตั้งขึ้นในสังกัดนั้น หากสหกรณ์นั้นมีข้อบังคับให้รับเข้าเป็นสมาชิกได้และคณะกรรมการดำเนินการได้มีมติให้รับเข้าเป็นสมาชิกแล้ว ถ้าสมาชิกนั้นมีความประสงค์จะให้โอนเงินค่าหุ้น และเงินกู้ที่ตนมีอยู่ในสหกรณ์นี้ไปยังสหกรณ์ที่ตนได้ไปเข้าเป็นสมาชิกใหม่ สหกรณ์ก็จะจัดโอนเงินค่าหุ้น เงินกู้และเงินฝาก (ถ้ามี) ที่สมาชิกนั้นมีอยู่ต่อสหกรณ์ให้ตามวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในระเบียบของสหกรณ์

ข้อ 37 การรับโอนสมาชิกสหกรณ์อื่น สมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์อื่นซึ่งย้าย หรือโอนมารับราชการในสังกัดตามข้อ 32 (3) หากประสงค์จะสมัครเข้าเป็นสมาชิก ก็ให้ยื่นใบสมัครถึงสหกรณ์เมื่อได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดใน ข้อ 33 ครบถ้วนแล้ว ก็จะได้สิทธิในฐานะสมาชิกตามข้อ 35 ทั้งนี้เมื่อสหกรณ์ที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เดิมได้โอนเงินค่าหุ้นให้สหกรณ์นี้เสร็จสิ้นแล้ว

การรับโอนค่าหุ้นและการปฏิบัติเกี่ยวกับหนี้สินที่มีอยู่ในสหกรณ์เดิมนั้น ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบของสหกรณ์

ข้อ 65 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินการ คณะกรรมการดำเนินการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการทั้งปวงของสหกรณ์ ให้เป็นไปตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ มติ และคำสั่งของสหกรณ์ กับทั้งในทางอื่นจะทำให้เกิดความจำเริญแก่สหกรณ์ ซึ่งรวมทั้งในข้อต่อไปนี้

(1) พิจารณาในเรื่องการรับสมาชิกและสมาชิกออกจากสหกรณ์ตลอดจนดูแลให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ มติ และคำสั่งของสหกรณ์

(2) พิจารณาในเรื่องการรับฝากเงิน การกู้ยืมเงิน การให้เงินกู้ และการฝากหรือลงทุนเงินของสหกรณ์

(3) กำหนดและดำเนินเกี่ยวกับการประชุมใหญ่ และเสนองบดุลกับรายงานประจำปีแสดงผลการดำเนินงานของสหกรณ์ต่อที่ประชุมใหญ่

(4) เสนอแนะการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีต่อที่ประชุมใหญ่

(5) เสนอแผนงานและงบประมาณรายจ่ายประจำปีให้ที่ประชุมใหญ่อนุมัติ

(6) พิจารณาดำเนินการแต่งตั้ง หรือจ้าง และกำหนดค่าตอบแทนของผู้จัดการ ตลอดจนควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของผู้จัดการให้เป็นการถูกต้อง

(7) พิจารณากำหนดค่าตอบแทนของผู้แทนประจำหน่วยเพื่อบริการสมาชิก

(8) พิจารณากำหนดบำเหน็จค่าตอบแทนการปฏิบัติงานของกรรมการดำเนินการหรือกรรมการอื่น ผู้ตรวจสอบกิจการ และผู้แทนประจำหน่วยเพื่อบริการสมาชิก

(9) กำหนดค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ ค่าเช่าที่พัก และค่าเบี้ยประชุมของกรรมการดำเนินการ กรรมการอื่น ผู้ตรวจสอบกิจการ ผู้แทนประจำหน่วยเพื่อบริการสมาชิก ที่ปรึกษาและที่ปรึกษากิตติมศักดิ์

(10) พิจารณาดำเนินการแต่งตั้ง และกำหนดค่าตอบแทนแก่ผู้ตรวจสอบภายใน

(11) กำหนดระเบียบต่าง ๆ ของสหกรณ์

(12) จัดให้มีและดูแลให้เรียบร้อยซึ่งบรรดาทะเบียน สมุดบัญชีเอกสารต่าง ๆ และบรรดาอุปกรณ์ดำเนินงานของสหกรณ์

(13) พิจารณาให้สหกรณ์สมัครเข้าเป็นสมาชิกและออกจากชุมนุมสหกรณ์และองค์การอื่น

(14) พิจารณาดำเนินการแต่งตั้งและถอดถอนคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงาน เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการของสหกรณ์

(15) พิจารณาและปฏิบัติตามหนังสือของนายทะเบียนสหกรณ์ รองนายทะเบียนสหกรณ์ ผู้ตรวจการสหกรณ์ ผู้สอบบัญชี หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์มอบหมาย

(16) พิจารณาให้ความเที่ยงธรรมแก่บรรดาสมาชิก เจ้าหน้าที่สหกรณ์ ตลอดจนสอดส่องดูแลโดยทั่วไปเพื่อให้กิจการของสหกรณ์ดำเนินไปด้วยดี

(17) พิจารณารายงานของคณะกรรมการอื่น ผู้ตรวจสอบกิจการ ความเห็นของผู้จัดการ และสมาชิกเกี่ยวกับกิจการของสหกรณ์

(18) เชิญสมาชิก หรือบุคคลภายนอกที่เห็นสมควร เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการดำเนินการ ตลอดจนกำหนดค่าตอบแทนให้ตามที่เห็นสมควร

(19) ฟ้อง ต่อสู้ หรือดำเนินคดีเกี่ยวกับกิจการสหกรณ์ หรือประนีประนอมยอมความหรือมอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการพิจารณาชี้ขาด

(20) พิจารณาดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพย์สิน ดังระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของสหกรณ์

(21) พิจารณาแต่งตั้งกรรมการดำเนินการเป็นผู้แทนสหกรณ์ เพื่อเข้าประชุมใหญ่และออกเสียงในการประชุมใหญ่ของสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ชุมนุมสหกรณ์ และองค์การอื่น ซึ่งสหกรณ์นี้เป็นสมาชิก ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่ข้อบังคับของสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ชุมนุมสหกรณ์ และองค์การนั้นกำหนดไว้

(22) พิจารณามอบหมายอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงาน ให้แก่ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ เหรัญญิก ผู้จัดการและบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ตามความเหมาะสม

ข้อ 93 ระเบียบของสหกรณ์ ให้คณะกรรมการดำเนินการมีอำนาจหน้าที่กำหนดระเบียบต่าง ๆ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์แห่งข้อบังคับนี้และเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงานของสหกรณ์รวมทั้งในข้อต่อไปนี้

(1) ระเบียบว่าด้วยการรับเงินฝากจากสมาชิกสหกรณ์

(2) ระเบียบว่าด้วยการรับเงินฝากจากสหกรณ์อื่น

(3) ระเบียบว่าด้วยการให้เงินกู้แก่สมาชิกสหกรณ์

(4) ระเบียบว่าด้วยการให้เงินกู้แก่สหกรณ์อื่น

(5) ระเบียบว่าด้วยการโอนสมาชิกระหว่างสหกรณ์

(6) ระเบียบว่าด้วยการรับจ่ายและเก็บรักษาเงิน

(7) ระเบียบว่าด้วยเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์

(8) ระเบียบว่าด้วยการใช้ทุนเพื่อสาธารณประโยชน์

(9) ระเบียบว่าด้วยที่ปรึกษาและที่ปรึกษากิตติมศักดิ์

(10) ระเบียบอื่น ๆ ที่คณะกรรมการดำเนินการเห็นสมควรกำหนดไว้ให้มี เพื่อสะดวกและเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน

สหกรณ์เฉพาะระเบียบใน (1),(2),(4) ต้องได้รับความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์ก่อน จึงจะใช้บังคับได้ ส่วนระเบียบอื่นเมื่อคณะกรรมการดำเนินการกำหนดใช้แล้วให้ส่งสำเนาให้นายทะเบียนสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ทราบ

จากตัวอย่างตามข้อบังคับของสหกรณ์บางข้อที่นำมาให้ศึกษาเป็นตัวอย่างนี้ เป็นเรื่องของการที่ข้อบังคับกำหนดให้สหกรณ์จัดทำระเบียบขึ้นเพื่อกำหนดแนวทางหรือรายละเอียดในการดำเนินงานของสหกรณ์ในเรื่องนั้นๆ

นอกจากคณะกรรมการดำเนินการกำหนดระเบียบต่าง ๆ ของสหกรณ์ตามข้อบังคับแล้ว ในบางเรื่องหากคณะกรรมการดำเนินการเห็นว่าควรกำหนดระเบียบขึ้นไว้เพื่อให้ได้แนวทางหรือรายละเอียดในการดำเนินงานเรื่องใดๆ ขึ้น คณะกรรมการดำเนินการก็สามารถกำหนดระเบียบนั้นขึ้น

เองได้ ทั้งนี้โดยอาศัยอำนาจตามความในข้อบังคับ ข้อที่ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ
ดำเนินการ จะมีอยู่วงเล็บหนึ่งที่ทำให้อำนาจเรื่องการระเบียบไว้

ในการกำหนดระเบียบของสหกรณ์นั้น คณะกรรมการดำเนินการอาจมอบอำนาจให้
คณะกรรมการอำนวยการ หรือคณะทำงานร่างระเบียบ หรือคณะอนุกรรมการร่างระเบียบ หรือฝ่าย
จัดการยกร่างระเบียบขึ้นตามที่คณะกรรมการดำเนินการได้ให้ขอบเขตหรือโครงสร้างไว้ แล้วนำเข้า
เสนอในที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการพิจารณา เมื่อที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการให้ความ
เห็นชอบและมีมติให้กำหนดระเบียบนั้นขึ้นใช้ ฝ่ายจัดการจึงจัดการพิมพ์ระเบียบนั้นขึ้นทั้งฉบับโดย
อาศัยรูปแบบตามระเบียบงานสารบรรณของสำนักนายกรัฐมนตรีตรวจสอบความถูกต้องของข้อความ
แล้วจึงนำเสนอให้ประธานกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ลงนามในระเบียบนั้น ซึ่งหากระเบียบที่
กำหนดขึ้นนั้นไม่ต้องขอความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์ก่อน สหกรณ์สามารถใช้ระเบียบ
นั้นได้เลยตั้งแต่วันที่กำหนดใช้ระเบียบนั้น หากเป็นระเบียบที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากนาย
ทะเบียนก่อน สหกรณ์ต้องดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อขอความเห็นชอบจากนายทะเบียนสหกรณ์ต่อไป
เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้วจึงจะใช้ได้

สำหรับบางระเบียบที่คณะกรรมการดำเนินการต้องการให้ที่ประชุมใหญ่ให้ความเห็นชอบก่อน
เมื่อคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์พิจารณาร่างระเบียบเสร็จแล้ว จึงจะนำร่างระเบียบนั้นเสนอ
ให้ที่ประชุมใหญ่พิจารณาให้ความเห็นชอบ ซึ่งอาจเป็นที่ประชุมใหญ่สามัญ หรือประชุมใหญ่วิสามัญ
ก็ได้ เมื่อที่ประชุมใหญ่พิจารณาให้ความเห็นชอบแล้วจึงจัดทำระเบียบให้ประธานกรรมการดำเนินการ
สหกรณ์ลงนามประกาศใช้ต่อไป

ระเบียบที่สหกรณ์กำหนดขึ้นทั้งหมดต้องส่งให้กรมส่งเสริมสหกรณ์รับทราบด้วย ทั้งนี้เพื่อกรม
ส่งเสริมสหกรณ์จะได้แจ้งไปยังผู้เกี่ยวข้องที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมและกำกับควบคุมการดำเนินงาน
ของสหกรณ์ได้ทราบ

การนำระเบียบไปใช้

เมื่อสหกรณ์ได้กำหนดขึ้นไว้ การดำเนินงานของสหกรณ์ในเรื่องใดๆ ที่มีระเบียบกำหนดไว้
คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์หรือผู้จัดการ หรือเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ ที่เกี่ยวข้องกับการ
ดำเนินงานในเรื่องนั้น ต้องทำให้ถูกต้องตามที่ระเบียบกำหนดการกระทำใดๆ ที่ฝ่าฝืนหรือไม่
เป็นไปตามระเบียบ อาจถูกนายทะเบียนสหกรณ์หรือรองนายทะเบียนสหกรณ์ยับยั้งหรือเพิกถอนได้
ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 20 ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

**"มาตรา 20 ถ้าที่ประชุมใหญ่หรือที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ลงมติอัน
เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบของสหกรณ์ ระเบียบหรือคำสั่งของนายทะเบียน
สหกรณ์ให้นายทะเบียนสหกรณ์หรือรองนายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจยับยั้งหรือเพิกถอนมติ
นั้นได้"**

หากเรื่องที่ทำไปโดยฝ่าฝืนระเบียบนั้น ได้ทำให้เกิดความเสียหายขึ้นกับสหกรณ์
คณะกรรมการดำเนินการ หรือกรรมการคนใดคนหนึ่ง หรือผู้จัดการ หรือเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์อาจ
ต้องรับผิดชอบความเสียหายนั้นๆ ที่เกิดขึ้นสหกรณ์ก็ได้ปัญหาจึงมีอยู่ว่าระเบียบที่กำหนดไว้นั้นอาจใช้
มานานแล้วไม่เหมาะสมกับสภาพการดำเนินงานของสหกรณ์ในปัจจุบัน หรืออาจมีเงื่อนไขกำหนดไว้

จนยากแก่การปฏิบัติ จนเป็นเหตุให้การบริหารงานของสหกรณ์เป็นไปด้วยความล่าช้าไม่เกิดผลดีแก่สมาชิกและกิจการของสหกรณ์ คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ควรทำอย่างไร ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมาว่าการกำหนดระเบียบของสหกรณ์เป็นอำนาจของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ดังนั้นหากคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์เห็นว่าระเบียบที่มีอยู่มีปัญหาในทางปฏิบัติ คณะกรรมการดำเนินการก็ควรที่จะพิจารณาแก้ไขหรือปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงระเบียบนั้นเสียใหม่ได้ ในขอบเขตที่ไม่ขัดกับกฎหมายหรือข้อบังคับของสหกรณ์ เมื่อแก้ไขระเบียบแล้วจึงดำเนินการไปตามระเบียบที่แก้ไขใหม่ไม่ควรระทำการใดๆที่เป็นการฝ่าฝืนระเบียบก่อนที่จะมีการแก้ไขเป็นอันขาด

จากการที่กฎหมายกำหนดให้สหกรณ์จัดทำข้อบังคับขึ้นภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายสหกรณ์ และข้อบังคับของสหกรณ์กำหนดให้อำนาจแก่คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ กำหนดระเบียบต่างๆ ขึ้นใช้ได้ ถ้าดูในหลักการที่ว่าสหกรณ์เป็นของสมาชิก บริหารโดยสมาชิก และให้บริการแก่สมาชิกถือได้ว่าเป็นหลักการที่ดี แต่ในประสบการณ์ที่ผ่านมาพบว่ามีเหตุเกิดขึ้นที่มีผลกระทบต่อสมาชิกและความมั่นคงของสหกรณ์อยู่หลายครั้ง แต่ก็ไม่สามารถเอาผิดกับใครได้ เพราะเป็นการทำตามระเบียบของสหกรณ์ เพราะทุกอย่างย่อมขึ้นอยู่กับจิตสำนึก คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณของคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ ตลอดจนของสมาชิกผู้เป็นเจ้าของสหกรณ์นั้นๆ เป็นสำคัญ

ฐานะความรับผิดชอบทางกฎหมายของกรรมการ และเจ้าหน้าที่

ในการวินิจฉัยปัญหาทางกฎหมายต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการของสหกรณ์นั้น สหกรณ์จำเป็นต้องพิจารณาถึงปัญหาทางกฎหมายพื้นฐานที่สำคัญประการแรกก่อน อันได้แก่ ฐานะทางกฎหมายของสหกรณ์ คณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่ เนื่องจากการวินิจฉัยปัญหาดังกล่าวจะเป็นกุญแจที่สำคัญในการวินิจฉัยปัญหาอื่น ๆ ต่อไปเช่นในกรณีที่คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ออมทรัพย์ อนุมัติให้สมาชิกกู้ยืมเงินจากสหกรณ์โดยมีผู้ค้ำประกัน ต่อมาหากสมาชิกไม่ชำระหนี้และเรียกร้องจากผู้ค้ำประกันไม่ได้ เนื่องจากผู้ค้ำประกันไม่มีเงินชำระแทนลูกหนี้ ใครจะเป็นผู้มีสิทธิฟ้องผู้กู้และผู้ค้ำประกัน และคณะกรรมการตลอดจนเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ต้องรับผิดชอบชำระหนี้แทนสมาชิกผู้กู้และผู้ค้ำประกันหรือไม่ หรือในกรณีที่คณะกรรมการได้ทำสัญญาก่อสร้างหรือจัดซื้ออุปกรณ์หรือวัสดุเครื่องใช้สำนักงานจากบริษัทแห่งหนึ่ง แล้วต่อมาบริษัทผิดสัญญาไม่ก่อสร้างอาคารหรือส่งมอบอุปกรณ์หรือวัสดุที่สั่งซื้อให้แก่สหกรณ์ออมทรัพย์ ใครจะเป็นผู้มีอำนาจฟ้องบริษัทให้ปฏิบัติตามสัญญาหรือเรียกค่าเสียหาย กรณีต่างๆ เหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างบางเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการศึกษาถึงปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับฐานะทางกฎหมายของสหกรณ์ออมทรัพย์ คณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่

ความรับผิดชอบของกรรมการและเจ้าหน้าที่

ในเรื่องของความรับผิดชอบของกรรมการและเจ้าหน้าที่ในการที่ไม่กระทำการในเรื่องต่าง ๆ ให้เป็นไปตามระเบียบนั้น คงยากที่จะกล่าวไว้ให้ชัดเจนว่าใครกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนระเบียบข้อใด จะต้องรับผิดชอบอย่างไร ได้รับโทษอย่างไร เพราะระเบียบมิได้มีการกำหนดโทษไว้ อีกทั้งหากพิจารณาพระราชบัญญัติสหกรณ์แล้วทุกฉบับจนกระทั่งฉบับปัจจุบันไม่มีบทกำหนดโทษไว้ว่ากรรมการหรือเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์บริหารงานผิดพลาดจะต้องรับผิดชอบในเรื่องใดอย่างไร

เมื่อเกิดความเสียหายขึ้นในสหกรณ์ ในขั้นต้นจะต้องตรวจสอบให้ได้ความชัดเจนแน่นอนเสียก่อนว่า ความเสียหายนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำของผู้ใด เป็นการกระทำของกรรมการ หรือเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ หรือเป็นการกระทำของสมาชิก โดยทั่วไปเมื่อเกิดปัญหาหรือความเสียหายขึ้นก็จะมีกรรมการขึ้นเพื่อรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและหาตัวผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ เมื่อได้ข้อเท็จจริงแล้วจึงดำเนินการเกี่ยวกับผู้กระทำผิดหรือผู้ที่เกี่ยวข้องตามเหตุผลและข้อเท็จจริงเป็นเรื่องๆ ไป เช่น

- ดำเนินการทางการบริหารให้ผู้เกี่ยวข้องรับผิดชอบใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นให้แก่สหกรณ์
- ดำเนินการทางวินัยแก่เจ้าหน้าที่ผู้กระทำผิด
- ดำเนินคดีในทางแพ่งหรือทางอาญาแก่ผู้กระทำผิดหรือผู้เกี่ยวข้อง

การที่จะดำเนินการอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับความเสียหายที่เกิดขึ้นประกอบเจตนาและการกระทำของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่กระทำผิด

แต่ในหลักการโดยทั่วไปกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ที่กระทำการฝ่าฝืนระเบียบจะต้องมีความผิด และรับผิดชอบการกระทำของตนเองอย่างแน่นอน และมักเกิดปัญหาในทางปฏิบัติอยู่เสมอเพราะสภาพของบุคคลที่แตกต่างกันกล่าวคือ

การกระทำผิดของกรรมการ เนื่องจากกรรมการดำเนินการของสหกรณ์มาจากการเลือกตั้ง เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากการกระทำของกรรมการจะเป็นกรรมการคนใดคนหนึ่ง หรือร่วมกันหลายคน หรือลงมติอันเป็นการฝ่าฝืนระเบียบของสหกรณ์อันเป็นการกระทำผิดร่วมกันทั้งคณะ มักไม่ค่อยมีการดำเนินการกับกรรมการที่กระทำผิด เพราะกรรมการเป็นผู้กระทำผิดเองคงไม่มีใครที่จะคิดเอาโทษตัวเอง ส่วนมากจะมีการรื้อฟื้นเอาผิดกันเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการชุดใหม่และการเอาผิดกับกรรมการคงมีได้ทางเดียว คือการดำเนินคดีในทางศาล เพราะกรรมการไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ จึงไม่มีการดำเนินการทางวินัยแก่กรรมการ

การกระทำผิดของเจ้าหน้าที่ หากเจ้าหน้าที่ที่กระทำการใด ๆ อันเกิดความเสียหายแก่สหกรณ์ หรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนระเบียบของสหกรณ์ เมื่อปรากฏความเสียหายและตัวเจ้าหน้าที่ผู้กระทำความผิดหรือผู้เกี่ยวข้อง คณะกรรมการดำเนินการมักจะดำเนินการแก่เจ้าหน้าที่นั้นทันที ทั้งในทางปกครอง ทางวินัย และทางคดี

การที่บุคคลใดจะต้องรับผิดชอบในการกระทำเรื่องใดอย่างนั้น คงต้องดูถึงขอบอำนาจของบุคคลนั้น ๆ ด้วยว่า เขามีอำนาจหน้าที่อย่างไร อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของกรรมการดำเนินการสหกรณ์นั้น ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มาตรา 51 บัญญัติไว้และตามข้อบังคับของสหกรณ์ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินการซึ่งแบ่งออกเป็นหลายข้อหลายเรื่องด้วยกัน

คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ เป็นผู้ดำเนินกิจการของสหกรณ์ และเป็นผู้แทนของสหกรณ์ ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอกในบางครั้งกรรมการดำเนินการสหกรณ์บางคนอาจได้รับมอบอำนาจจากคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ให้ไปดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ ดังนั้นการกระทำผิดของกรรมการดำเนินการสหกรณ์อาจเป็นเรื่องของตัวแทนทำเกินขอบอำนาจ หรือการละเว้นการกระทำการในฐานะตัวแทน หรือกระทำไปโดยปราศจากอำนาจ รวมทั้งอาจจะต้องรับผิดชอบทำละเมิดต่อสหกรณ์ก็ได้ ต้องดูเป็นเรื่อง ๆ ไป โดยดูเรื่องที่ได้กระทำไปนั้น มีระเบียบกำหนดไว้อย่างไรหรือไม่ ด้วย

สำหรับเจ้าหน้าที่นั้นนอกจากตัวผู้จัดการ ซึ่งบางครั้งต้องรับผิดชอบต่อสหกรณ์ในฐานะผู้รับมอบอำนาจไปกระทำการเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว ในส่วนอื่นคงต้องรับผิดชอบเช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่โดยทั่วไป เพราะมีหน้าที่บริหารกิจการของสหกรณ์ให้เป็นไปตามข้อบังคับและระเบียบของสหกรณ์

มาตรา 51 ให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์เป็นผู้ดำเนินกิจการและเป็นผู้แทนสหกรณ์ในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก เพื่อการนี้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนหรือผู้จัดการทำการแทนก็ได้

ตามกฎหมาย สหกรณ์มีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยมีคณะกรรมการดำเนินการเป็นผู้แทนมีอำนาจดำเนินการต่างๆ แทนสหกรณ์ และมีผู้จัดการและเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์เป็นลูกจ้างของสหกรณ์ ดังนั้น เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจในปัญหานี้จะขอแยกพิจารณาออกเป็นประเด็นย่อยๆ ดังนี้

- 1) สหกรณ์มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย
- 2) คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์เป็นผู้แทนสหกรณ์
- 3) ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่มีฐานะเป็นลูกจ้างของสหกรณ์

1. สหกรณ์มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักของสหกรณ์ต่างๆ รวมทั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ หมายถึง คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้¹ เมื่อสหกรณ์จำกัดได้จดทะเบียนแล้วมีฐานะเป็นนิติบุคคล² กล่าวคือ เป็นบุคคลตามกฎหมายสามารถมีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา และมีผลทางกฎหมายแก่สหกรณ์ออมทรัพย์หลายประการ ได้แก่

- สหกรณ์ออมทรัพย์ย่อมเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินต่างๆ ได้ เช่น เมื่อสมาชิกนำเงินมาลงหุ้นหรือมาฝากกับสหกรณ์ เงินดังกล่าวก็ตกเป็นของสหกรณ์ไม่ใช่ของสมาชิกอีกต่อไป สหกรณ์ย่อมนำไปใช้จ่ายหรือดำเนินกิจการต่างๆ ของสหกรณ์ได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากสมาชิกแต่ละคนที่มีหุ้นอยู่ในสหกรณ์ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการที่กฎหมายให้สหกรณ์มีฐานะเป็นนิติบุคคล ก็เพื่อให้เกิดความสะดวกและความคล่องตัวแก่สหกรณ์ในการที่จะดำเนินกิจการของสหกรณ์

- สหกรณ์ออมทรัพย์ย่อมดำรงอยู่ต่อไปได้ แม้สมาชิกที่ถือหุ้นอยู่จะล้มละลายจาก เนื่องจากสหกรณ์เป็นนิติบุคคลแยกออกจากสมาชิก เว้นแต่จะเข้ากรณีที่ต้องเลิกสหกรณ์ เช่น สหกรณ์มีจำนวนสมาชิกเหลือน้อยกว่าสิบคน หรือที่ประชุมใหญ่มีมติให้เลิก หรือสหกรณ์ล้มละลาย หรือเมื่อนายทะเบียนสั่งให้เลิกตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 71 เป็นต้น³

- สหกรณ์ออมทรัพย์ย่อมเป็นผู้ผูกพัน มีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกได้ เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เช่น เมื่อสหกรณ์ให้สมาชิกกู้ยืมเงิน สหกรณ์ย่อมมีฐานะเป็นเจ้าของหนี้สมาชิก และย่อมมีสิทธิเรียกให้สมาชิกชำระหนี้เงินกู้ ตลอดจนฟ้องคดีบังคับให้สมาชิกชำระหนี้ได้ หรือเมื่อสหกรณ์รับฝากเงินจากสมาชิก สหกรณ์ย่อมตกเป็นลูกหนี้สมาชิก และมีหน้าที่ต้องคืนเงินแก่สมาชิกเมื่อสมาชิกถอนเงิน หรือเมื่อลูกจ้างของสหกรณ์ชั่วคราวของสหกรณ์โดยประมาทไปชนผู้อื่นในการปฏิบัติหน้าที่ เป็นการทำให้ผู้อื่นเสียหาย สหกรณ์ในฐานะนายจ้างก็ต้องรับผิดชอบค่าสินไหมทดแทนต่อบุคคลภายนอก

¹พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 4

²พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 37 วรรคสอง

³พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 70

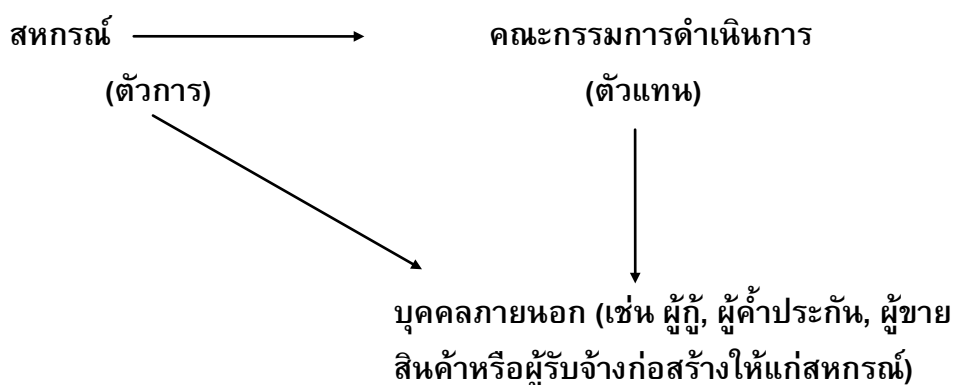
แม้ว่าสหกรณ์จะมีสิทธิและหน้าที่หลายประการเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา แต่สิทธิหน้าที่ดังกล่าวของสหกรณ์ก็มีข้อจำกัด 2 ประการ ได้แก่

(1) สิทธิหน้าที่ดังกล่าวต้องไม่ใช่สิทธิหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะมีได้เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น เช่นสิทธิหน้าที่ต่างๆ ตามกฎหมายครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นสิทธิหน้าที่ในการหมั้น การสมรส การมีบุตร ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา การรับบุตรบุญธรรม สิทธิและหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้โดยสภาพย่อมมีได้เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น เช่น สหกรณ์ย่อมไม่สามารถสมรส หรือมีบุตร หรือรับบุตรธรรมได้

(2) สิทธิหน้าที่ดังกล่าวอาจถูกจำกัดโดยกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งสหกรณ์นั้นเอง เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ย่อมสามารถใช้สิทธิหน้าที่ได้ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์ และไม่อาจกระทำการอื่นที่กฎหมายห้ามไว้

2. คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์เป็นผู้แทนสหกรณ์

แม้สหกรณ์ออมทรัพย์จะมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย แต่นิติบุคคลก็เป็นเพียงบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้นมา นิติบุคคลไม่มีแขนขาหรือปากที่จะดำเนินการด้วยตนเองได้ เพราะเหตุนี้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 50 จึงได้กำหนดให้มีคณะกรรมการดำเนินการขึ้นมาคณะหนึ่งซึ่งที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจากสมาชิกเป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้แทน สหกรณ์ เพื่อสามารถดำเนินกิจการกับบุคคลอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้สมาชิกกู้ยืมเงิน หรือเข้าทำสัญญาต่างๆ เช่น สัญญาค้ำประกัน สัญญาก่อสร้าง สัญญาซื้อขาย ในนามของสหกรณ์ออมทรัพย์ได้⁴ ซึ่งความสัมพันธ์และสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างสหกรณ์ออมทรัพย์ คณะกรรมการดำเนินการ และบุคคลภายนอกนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 77 ในเรื่องนิติบุคคลได้กำหนดให้นำบัญญัติว่าด้วยตัวแทนมาใช้บังคับโดยอนุโลม⁵ โดยถือเสมือนว่าสหกรณ์ออมทรัพย์เป็น “ตัวการ” คณะกรรมการดำเนินการเป็น “ตัวแทน” ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิง่ายๆ ดังนี้

⁴ป.พ.พ. มาตรา 70 วรรคท้าย ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล

⁵ป.พ.พ. มาตรา 77 ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยตัวแทนแห่งประมวลกฎหมายนี้ มาใช้บังคับแก่ความสัมพันธ์ระหว่างนิติบุคคลกับผู้แทนของนิติบุคคลและระหว่างนิติบุคคลหรือผู้แทนของนิติบุคคลกับบุคคลภายนอก โดยอนุโลม

ในความสัมพันธ์สามเส้านี้ อาจแยกพิจารณาออกเป็นหลายกรณีได้ ดังนี้

ก) ความสัมพันธ์ของสหกรณ์และคณะกรรมการ ต่อบุคคลภายนอก

ในการดำเนินการของคณะกรรมการดำเนินการนั้น ไม่ใช่ว่าคณะกรรมการไปทำอะไรกับบุคคลภายนอกแล้วจะผูกพันสหกรณ์เสมอไป โดยหลักทั่วไปแล้ว สหกรณ์ออมทรัพย์จะผูกพันมีสิทธิหน้าที่หรือความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกต่อเมื่อคณะกรรมการทำการแทนสหกรณ์ภายในขอบอำนาจของคณะกรรมการเท่านั้น กล่าวคือ หากคณะกรรมการได้ดำเนินการตามข้อบังคับและวัตถุประสงค์ของสหกรณ์แล้ว กิจการดังกล่าวก็ผูกพันสหกรณ์ คณะกรรมการไม่ต้องผูกพันกับบุคคลภายนอก แต่หากคณะกรรมการดำเนินการโดยไม่มีอำนาจหรือไม่ต้องตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ คณะกรรมการก็ต้องผูกพันและรับผิดชอบเป็นส่วนตัวต่อบุคคลภายนอกสหกรณ์ก็ไม่ผูกพัน เว้นแต่สหกรณ์จะให้สัตยาบันหรือยินยอมภายหลัง⁶ โดยหลัก จึงต้องพิจารณาว่าคณะกรรมการกระทำไปโดยมีอำนาจหรือไม่ ถ้าคณะกรรมการทำไปโดยมีอำนาจ ย่อมผูกพันสหกรณ์ ถ้าคณะกรรมการทำไปโดยไม่มีอำนาจ ย่อมผูกพันคณะกรรมการเอง ไม่ผูกพันสหกรณ์ ดังนั้น หากคณะกรรมการอนุมัติให้กู้หรือให้ค้ำประกันไปโดยถูกต้องตามข้อบังคับและระเบียบของสหกรณ์แล้ว กิจการดังกล่าวก็ผูกพันสหกรณ์ ไม่ผูกพันคณะกรรมการเป็นส่วนตัว แม้ต่อมาสมาชิกผู้กู้หรือผู้ค้ำประกันไม่ชำระหนี้คืนแก่สหกรณ์ คณะกรรมการก็ไม่ต้องรับผิดชอบเป็นเรื่องที่สหกรณ์ซึ่งเป็นคู่สัญญาจะต้องไปเรียกร้องหรือดำเนินคดีต่อสมาชิกดังกล่าวต่อไป

นอกจากนั้น หากกรรมการสหกรณ์คนใดกระทำการโดยมีประโยชน์ได้เสียอยู่ด้วย เช่น ขายสินค้าจากบริษัทของตนเองให้แก่สหกรณ์ หรือทำไปโดยเห็นแก่ประโยชน์ที่บุคคลภายนอกให้ หรือสัญญาว่าจะให้แก่ตน เช่น อนุมัติให้ซื้อสินค้าจากบุคคลภายนอกโดยเห็นแก่ค่าคอมมิชชั่น หรือประโยชน์ตอบแทนอื่นกิจการดังกล่าวก็ไม่ผูกพันสหกรณ์⁷ สัญญาซื้อขายนั้นก็ไม่เป็นโมฆะ แต่เป็นเรื่องที่กรรมการต้องรับผิดชอบตามสัญญาต่อบุคคลภายนอกเอง

⁶ป.พ.พ. มาตรา 820 และมาตรา 823

มาตรา 820 ตั๋วการยอมมีความผูกพันต่อบุคคลภายนอกในกิจการทั้งหลายอันตัวแทนหรือตัวแทนช่วงได้ทำไปภายในขอบอำนาจแห่งฐานตัวแทน

มาตรา 823 ถ้าตัวแทนกระทำการอันใดอันหนึ่งโดยปราศจากอำนาจก็ดี หรือทำนอกทำเหนือขอบอำนาจก็ดี ท่านว่ายอมไม่ผูกพันตัวการ เว้นแต่ตัวการจะให้สัตยาบันแก่การนั้น

ถ้าตัวการไม่ให้สัตยาบัน ท่านว่าตัวแทนยอมต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกโดยลำพังตนเอง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลภายนอกนั้นได้รู้ถือว่าตนทำการโดยปราศจากอำนาจ หรือทำนอกเหนือขอบอำนาจ

⁷ป.พ.พ. มาตรา 74 และมาตรา 825

มาตรา 74 ถ้าประโยชน์ได้เสียของนิติบุคคลขัดกับประโยชน์ได้เสียของผู้แทนของนิติบุคคลในการอันใด ผู้แทนของนิติบุคคลนั้นจะเป็นผู้แทนในการอันนั้นไม่ได้

มาตรา 825 ถ้าตัวแทนทำสัญญากับบุคคลภายนอกโดยเห็นแก่อำมิสสินจ้างเป็นทรัพย์สินอย่างใด ๆ หรือประโยชน์อย่างอื่น อันบุคคลภายนอกได้ให้เป็นลากส่วนตัวก็ดี หรือให้ค้ำประกันว่าจะให้ก็ดี ท่านว่าตัวการหาต้องผูกพันในสัญญา ซึ่งตัวแทนของตนได้ทำนั้นไม่ เว้นแต่ตัวการจะได้ยินยอมด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น ในกรณีที่กรรมการกระทำตามหน้าที่แล้วเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น กฎหมายก็บัญญัติให้สหกรณ์ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้นด้วย แต่อาจใช้สิทธิไล่เบียดเอาแก่กรรมการผู้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์ได้ต่อไป เว้นแต่ความเสียหายดังกล่าวเกิดจากกิจการที่ไม่อยู่ในขอบวัตถุประสงค์หรืออำนาจหน้าที่ของสหกรณ์ ซึ่งสหกรณ์ไม่ต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว แต่กรรมการที่เป็นผู้ดำเนินการดังกล่าวหรือเห็นชอบให้ดำเนินการดังกล่าวต้องร่วมกันรับผิดชอบเป็นส่วนตัว ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั่นเอง^๘

ข) ความสัมพันธ์ระหว่างสหกรณ์และคณะกรรมการดำเนินการ

ในระหว่างสหกรณ์และคณะกรรมการนั้น ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 51 ให้อำนาจคณะกรรมการที่จะดำเนินกิจการต่างๆ ได้ภายใต้ขอบวัตถุประสงค์และข้อบังคับของสหกรณ์ คณะกรรมการจึงต้องดำเนินกิจการของสหกรณ์ต่างๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสหกรณ์ภายในขอบอำนาจของคณะกรรมการด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ทั้งนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสหกรณ์และสมาชิก โดยคณะกรรมการอาจมอบหมายให้กรรมการคนใดคนหนึ่งหรือผู้จัดการจัดทำกิจการบางอย่างแทนคณะกรรมการได้ ดังนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 812^๙ จึงได้บัญญัติให้คณะกรรมการต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัวต่อ สหกรณ์ในกรณีที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์ เพราะเหตุดังต่อไปนี้

1) ไม่กระทำการเป็นผู้แทนสหกรณ์ กล่าวคือ หากกรรมการไม่จัดทำกิจการที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของสหกรณ์ เช่นกรณีที่กฎหมายกำหนดให้สหกรณ์ต้องเสียภาษีและคณะกรรมการจงใจไม่เสียภาษีดังกล่าว เป็นเหตุให้สหกรณ์ต้องเสียเงินเพิ่ม กรรมการก็ต้องรับผิดชอบต่อสหกรณ์ในความเสียหายดังกล่าว เป็นต้น

2) กระทำการโดยปราศจากอำนาจหรือนอกเหนือขอบอำนาจ เช่น อนุมัติให้สมาชิกกู้เงินเกินวงเงินที่กรรมการมีอำนาจ และต่อมาไม่อาจเรียกให้สมาชิกชำระหนี้คืนได้ เป็นต้น

3) กระทำการโดยประมาทเลินเล่อ เช่น อนุมัติให้มีการค้าประกันไปโดยไม่ได้พิจารณาว่าผู้ค้าประกันไม่ได้ลงลายมือชื่อไว้ในสัญญาการค้าประกัน เป็นเหตุให้สหกรณ์ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ค้าประกัน ที่จะนำไปฟ้องดำเนินคดีกับผู้ค้าประกันได้ หรือมอบเงินกู้ให้ผู้อื่นรับไปมอบให้สมาชิกผู้กู้โดยผู้กู้ไม่ได้มอบอำนาจให้มารับแทน และผู้รับเงินไปนั้นได้นำเงินไปใช้โดยไม่ได้ไปมอบให้แก่ผู้กู้ เป็นต้น

^๘ป.พ.พ. มาตรา 76 ถ้าการกระทำตามหน้าที่ของผู้แทนของนิติบุคคลหรือผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น นิติบุคคลนั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น แต่ไม่สูญเสียสิทธิที่จะไล่เบียดเอาแก่ผู้ก่อความเสียหาย

ถ้าความเสียหายแก่บุคคลอื่นเกิดจากการกระทำที่ไม่อยู่ในขอบวัตถุประสงค์หรืออำนาจหน้าที่ของนิติบุคคล บรรดาบุคคลดังกล่าวตามวรรคหนึ่งที่ได้เห็นชอบให้กระทำการนั้นหรือได้เป็นผู้กระทำการดังกล่าว ต้องร่วมกันรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ได้รับความเสียหายนั้น

^๙ป.พ.พ. มาตรา 812 ถ้ามีความเสียหายเกิดขึ้นอย่างใด ๆ เพราะความประมาทเลินเล่อของตัวแทนก็ดี เพราะไม่ทำการเป็นตัวแทนก็ดี หรือเพราะทำการโดยปราศจากอำนาจหรือนอกเหนืออำนาจก็ดี ท่านว่าตัวแทนจะต้องรับผิดชอบ

นอกจากนั้น กฎหมายยังบัญญัติต่อไปว่าหากกรรมการสหกรณ์นำเงินซึ่งควรจะใช้ในกิจการของสหกรณ์ไปใช้สอยเป็นประโยชน์ของกรรมการเอง กรรมการต้องเสียดอกเบี้ยในเงินนั้นนับแต่วันที่ได้อำนาจไปใช้ด้วย¹⁰

ดังนั้น หากคณะกรรมการสหกรณ์ปฏิบัติหน้าที่ภายในขอบอำนาจของคณะกรรมการภายในวัตถุประสงค์ ข้อบังคับ และระเบียบของสหกรณ์โดยครบถ้วนสุจริตและด้วยความรอบคอบแล้ว คณะกรรมการย่อมไม่ต้องรับผิดชอบทางแพ่งเป็นส่วนตัว

3. ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่มีฐานะเป็นลูกจ้างของสหกรณ์

ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่หรือพนักงานของสหกรณ์อื่นนั้นมีฐานะแตกต่างจากคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ เนื่องจากกฎหมายไม่ได้กำหนดให้ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่หรือพนักงานของสหกรณ์มีฐานะเป็นผู้แทนของสหกรณ์ ดังนั้น ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์จึงมีฐานะเป็นเพียงลูกจ้างของสหกรณ์ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของสหกรณ์และคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ในฐานะลูกจ้าง ไม่มีอำนาจทำกิจการหรือสัญญาที่มีผลผูกพันบุคคลภายนอก เว้นแต่คณะกรรมการจะได้ออกหมาย เช่น คณะกรรมการอาจมอบหมายให้ผู้จัดการจัดทำกิจการบางอย่างของสหกรณ์แทนคณะกรรมการก็ได้ หรือคณะกรรมการอาจมอบอำนาจให้เจ้าหน้าที่สหกรณ์ไปร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนหรือให้ไปดำเนินการอื่นก็ได้ และเมื่อผู้จัดการและเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ได้ดำเนินการตามที่ได้รับมอบอำนาจในฐานะตัวแทนแล้ว กิจการที่ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ได้ทำขึ้นก็มีผลผูกพันสหกรณ์ ไม่มีผลผูกพันผู้จัดการและเจ้าหน้าที่เป็นการส่วนตัว ทำนองเดียวกันกับกรณีของคณะกรรมการดำเนินการที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ความรับผิดชอบตามกฎหมาย

เมื่อสหกรณ์เป็นนิติบุคคลและอาจมีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่างๆ ตามกฎหมายได้ เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาแล้ว จึงมีประเด็นต้องพิจารณาต่อไปว่าสหกรณ์และคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์จะมีความรับผิดชอบอย่างไรบ้างในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้น ในบทนี้จะกล่าวให้เห็นโดยย่อว่าความรับผิดชอบตามกฎหมายนั้นมีกี่ประเภท อะไรบ้าง และประโยชน์ในการแยกประเภทของความรับผิดชอบดังกล่าว โดยสังเขป

ประเภทความรับผิดชอบตามกฎหมาย

ในเรื่องความรับผิดชอบของสหกรณ์ กรรมการ และเจ้าหน้าที่นั้น อาจพิจารณาแยกความรับผิดชอบตามกฎหมายออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ ความรับผิดชอบในทางแพ่ง ความรับผิดชอบในทางอาญา และความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งความรับผิดชอบแต่ละประเภทมีลักษณะและวิธีการบังคับแตกต่างกัน ดังนี้

¹⁰ป.พ.พ. มาตรา 811

ก) **ความรับผิดชอบในทางแพ่ง** โดยทั่วไป ได้แก่ ความรับผิดชอบของบุคคลในเชิงทรัพย์สินที่ไม่ใช่ความรับผิดชอบในทางอาญาหรือที่ต้องใช้มาตรการบังคับทางอาญา เช่น กรณีที่สหกรณ์ออมทรัพย์เรียกให้กรรมการดำเนินการ ผู้จัดการ หรือเจ้าหน้าที่สหกรณ์ ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่สหกรณ์ฐานละเมิดหรือผิดสัญญา หรือไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด ในเมื่อการกระทำของบุคคลดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์ การเรียกร้องหรือการดำเนินคดีแพ่งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สหกรณ์ได้รับชดใช้หรือบรรเทาความเสียหายในเชิงทรัพย์สิน และคู่กรณีอาจชดใช้หรือตกลงกันได้โดยไม่ต้องฟ้องคดีต่อศาล แต่หากผู้ที่ต้องรับผิดชอบไม่ชดใช้หรือไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด สหกรณ์อาจต้องฟ้องผู้นั้นต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาบังคับให้ผู้นั้นปฏิบัติตามกฎหมายในการฟ้องคดี สหกรณ์อาจดำเนินคดีเอง แต่โดยทั่วไปสหกรณ์ส่วนใหญ่ยังอาจไม่มีความรู้ทางกฎหมายมากนัก ก็จำเป็นต้องจ้างทนายความเพื่อดำเนินคดีให้ และต้องเสียค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการดำเนินคดี เช่น เสียค่าจ้างทนายความให้แก่ทนายความ เสียค่าธรรมเนียมศาลให้แก่ศาล เช่น สหกรณ์ฟ้องสมาชิกและผู้ค้าประกันให้ชำระหนี้เงินกู้จำนวน 4 แสนบาท สหกรณ์ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลร้อยละ 2.5 ของจำนวนเงินที่ฟ้อง คือหนึ่งหมื่นบาท และต้องเสียค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในการดำเนินคดีอีก นอกจากนี้ แม้จะชนะคดีแล้ว สหกรณ์ก็ยังคงต้องติดตามดูว่า ลูกหนี้ตามคำพิพากษามีทรัพย์สินอะไรที่จะยึดหรืออายัดมาขายทอดตลาดชำระหนี้ให้แก่สหกรณ์ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่เสียเวลา เสียค่าใช้จ่าย และก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่สหกรณ์มากพอสมควร

ข) **ความรับผิดชอบในทางอาญา** เช่น การยกยอกหรือลัทธิทรัพย์สินของสหกรณ์ การปลอมเอกสาร ซึ่งการดำเนินคดีอาญาไม่ได้มุ่งในเรื่องการได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือการบรรเทาความเสียหายในทางทรัพย์สิน แต่มุ่งในการลงโทษผู้กระทำผิด ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาได้กำหนดโทษไว้ถึง 5 สถาน ได้แก่ โทษประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน การที่จะลงโทษแก่ผู้กระทำผิดได้นั้น ต้องมีการฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้ศาลพิพากษาลงโทษผู้กระทำผิดก่อน อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินคดีอาญา สหกรณ์อาจไม่ต้องดำเนินการเองก็ได้ โดยสหกรณ์อาจไปร้องทุกข์ หรือแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ และเมื่อพนักงานสอบสวนสอบสวนเสร็จแล้วจะส่งเรื่องพร้อมความเห็นให้พนักงานอัยการพิจารณา หากพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาทำผิดจริง และสมควรดำเนินคดี พนักงานอัยการก็จะดำเนินคดีฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล เนื่องจากเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยสหกรณ์ไม่ต้องตั้งทนายความและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการดำเนินคดีต่อศาล เช่นในคดีแพ่ง และในกรณีการกระทำที่เป็นความผิดอาญานั้น ผู้ต้องหาอาจถูกจับและถูกควบคุมตัวซึ่งย่อมมีผลเร่งรัดให้ผู้ต้องหารีบดำเนินการ เช่น รีบหาเงินที่ขโมยไปมาคืนแก่สหกรณ์ เพื่อไม่ให้ต้องถูกดำเนินคดีอาญาหรือต้องติดคุก นอกจากนี้ในการดำเนินคดีอาญา พนักงานอัยการอาจร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้กระทำผิดคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาให้แก่สหกรณ์ได้ด้วย โดยสหกรณ์ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลให้แก่ศาล การดำเนินคดีอาญาจึงเป็นมาตรการที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยและมีประสิทธิภาพในการเร่งรัดมากกว่าการดำเนินคดีแพ่ง

ในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญานี้ หากเป็นการที่ผู้อื่นทำความผิดอาญาต่อสหกรณ์ หากสหกรณ์ต้องการดำเนินคดี สหกรณ์ต้องระมัดระวังในเรื่องอายุความและการแจ้งความร้องทุกข์ด้วย เนื่องจากคดีบางประเภท กฎหมายกำหนดว่าเป็นคดีความผิดส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้ เช่น คดี

ความผิดอาญาเกี่ยวกับเช็ค ความผิดฐานหมิ่นประมาท ซึ่งในกรณีนี้สหกรณ์ซึ่งเป็นผู้เสียหายจะต้องร้องทุกข์ภายใน 3 เดือนนับแต่รู้การกระทำผิดและรู้ตัวผู้กระทำผิด มิฉะนั้น คดีจะขาดอายุความ ไม่อาจดำเนินคดีอาญาแก่ผู้กระทำผิดต่อไป

ค) ความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากกิจการของสหกรณ์นั้นเป็นเรื่องที่รัฐมีความประสงค์ให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษต่างจากห้างหุ้นส่วนบริษัททั่วไปเนื่องจากสหกรณ์ไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดทำกิจการเพื่อแบ่งปันกำไรซึ่งกันและกัน ดังนั้น พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 จึงให้อำนาจรัฐเข้าควบคุมการดำเนินกิจการของสหกรณ์ออมทรัพย์ โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น นายทะเบียนสหกรณ์ รองนายทะเบียนสหกรณ์ ผู้ตรวจการสหกรณ์ ผู้สอบบัญชี หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์มอบหมาย มีอำนาจหน้าที่ควบคุมการดำเนินการของสหกรณ์ โดยให้มีอำนาจต่างๆ เช่น

- เพิกถอนมติที่ประชุมใหญ่สหกรณ์หรือมติของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ หากมีการลงมติเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ข้อบังคับ หรือระเบียบของสหกรณ์¹¹

- ให้คณะกรรมการดำเนินการแก้ไขข้อบกพร่อง หรือให้ระงับการปฏิบัติบางส่วน หรือให้กรรมการบางคนหรือทั้งคณะพ้นจากตำแหน่งในกรณีที่คณะกรรมการกระทำการไม่ถูกต้องในการปฏิบัติหน้าที่ของตนจนทำให้เสื่อมเสียผลประโยชน์ของสหกรณ์หรือสมาชิก¹²

- ให้เลิกสหกรณ์ ในกรณีที่สหกรณ์ไม่อาจดำเนินกิจการให้เป็นผลดีหรือการดำเนินกิจการของสหกรณ์ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์หรือประโยชน์ส่วนรวม¹³

ดังนั้น หากกรรมการหรือคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์นั้นบกพร่องหรือไม่เป็นผลดีแล้ว ราชการก็อาจใช้อำนาจควบคุมดังกล่าวข้างต้นต่อสหกรณ์และคณะกรรมการสหกรณ์ได้ นอกจากนั้น ในกรณีที่กรรมการ ผู้จัดการ หรือพนักงานอื่นของสหกรณ์ทำให้สหกรณ์เสียหาย ถ้าสหกรณ์ไม่ร้องทุกข์หรือฟ้องคดีแก่ผู้ที่ทำให้สหกรณ์เสียหาย เนื่องจากคณะกรรมการไม่ประสงค์จะดำเนินการแก่กรรมการด้วยกัน หรือแก่เจ้าหน้าที่ นายทะเบียนสหกรณ์ก็มีอำนาจร้องทุกข์หรือฟ้องคดีแทนสหกรณ์ได้ โดยอาจมอบหมายให้พนักงานอัยการดำเนินการให้โดยให้สหกรณ์เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้¹⁴ ในเรื่องนี้ กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้มีหนังสือที่ กส 1107/ว.50 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2524 และที่ กษ 1101/ว2 ลงวันที่ 29 พฤษภาคม 2541 ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดเพื่อแนะนำให้สหกรณ์ดำเนินการในกรณีการทุจริตหรือการทำให้สหกรณ์เสียหายแล้ว

¹¹พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 20

¹²พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 22

¹³พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 71(3)

¹⁴พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 21

4. ประโยชน์ของการแยกประเภทความรับผิด

การที่ต้องแยกประเภทความรับผิดของบุคคลดังกล่าวออกเป็น 3 ประเภทก็เนื่องจากความรับผิดแต่ละประเภทมีลักษณะและสภาพบังคับที่แตกต่างกัน ในบางกรณีบุคคลอาจมีความรับผิดเพียงประเภทเดียว หรือหลายประเภทพร้อมกัน เช่น

1) อาจมีความรับผิดทางแพ่ง แต่ไม่มีความรับผิดทางอาญา กรรมการ สหกรณ์ประเภทเดินเล่นไม่ดำเนินคดีแก่สมาชิกผู้กู้จนทำให้คดีขาดอายุความ เป็นเหตุให้สหกรณ์เสียหาย กรรมการย่อมมีความรับผิดทางแพ่ง แต่ไม่มีความรับผิดทางอาญา เนื่องจากไม่มีกฎหมายกำหนดให้การกระทำโดยประมาทเดินเล่นในกรณีดังกล่าวเป็นความผิดอาญาด้วย หรือ

2) อาจมีความรับผิดทางอาญา แต่ไม่มีความรับผิดทางแพ่ง เช่น ในกรณีที่กรรมการสั่งจ่ายเช็คในนามของสหกรณ์โดยรู้อยู่ว่าในบัญชีของสหกรณ์ที่ธนาคารนั้นมีเงินไม่พอจ่ายตามเช็ค ต่อมาธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็ค หรือที่เรียกว่าเช็คเต็ง การกระทำดังกล่าวอาจเป็นความผิดอาญา และกรรมการผู้สั่งจ่ายเช็คอาจต้องรับผิดในทางอาญาในฐานะผู้สั่งจ่ายเช็คร่วมกับสหกรณ์ ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ.2534 แต่กรรมการไม่ต้องรับผิดในทางแพ่งชดใช้เงินให้แก่ผู้ทรงเช็ค เนื่องจากเป็นการกระทำแทนสหกรณ์

3) อาจมีความรับผิดทั้งทางแพ่ง ทางอาญา และความรับผิดในการปฏิบัติหน้าที่พร้อมกัน เช่น ในกรณีที่เจ้าหน้าที่สหกรณ์ยักยอกเงินสหกรณ์ เจ้าหน้าที่ดังกล่าวอาจต้องรับผิดทั้งทางแพ่ง โดยต้องชดใช้เงินคืนแก่สหกรณ์ ทั้งทางอาญาโดยศาลอาจพิพากษาให้จำคุกหรือปรับเจ้าหน้าที่ที่กระทำผิดนั้น ทั้งอาจต้องรับผิดในด้านการปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือ สหกรณ์อาจไล่เจ้าหน้าที่ดังกล่าวออกจากงานเนื่องจากกระทำโดยทุจริต และทำให้เกิดความเสียหายแก่สหกรณ์

ดังนั้น ในการพิจารณาเรื่องความรับผิดของบุคคลนั้น ไม่ว่าจะมีความรับผิดของสหกรณ์ กรรมการ เจ้าหน้าที่ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์นั้น จึงต้องระบุให้ชัดเจนว่า สหกรณ์หรือบุคคลนั้นต้องรับผิดหรือไม่ และเป็นความรับผิดประเภทใด ทางแพ่ง ทางอาญา หรือความรับผิดในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนหรือเข้าใจผิด

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวกับความรับผิดของกรรมการและเจ้าหน้าที่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2158/2531

สหกรณ์โจทก์มีระเบียบว่าด้วยการรับจ่ายและเก็บรักษาเงินของสหกรณ์ พ.ศ.2520 ข้อ 8 ว่า ทรัพย์หรือเจ้าหน้าที่การเงินของสหกรณ์จะเก็บรักษาเงินสดของสหกรณ์ไว้ได้ไม่เกินหนึ่งพันบาท เงินสดส่วนที่เกินให้นำส่งเข้าฝากในธนาคารที่สหกรณ์เปิดบัญชีเงินฝากไว้ ในกรณีจำเป็นไม่สามารถนำเข้าฝากได้ทันในเวลานั้นๆ ให้ทำบันทึกลงเสนอประธานกรรมการ หรือรองประธานกรรมการทราบ และให้นำส่งเข้าฝากในวันแรกที่เปิดทำการ เงินสดที่เก็บรักษาไว้ดังกล่าวข้างต้นให้เก็บรักษาไว้ในตู้นิรภัยของสหกรณ์ ซึ่งจำเลยทราบระเบียบดังกล่าวตั้งอยู่แล้วการที่จำเลยไม่ปฏิบัติตามระเบียบกลับเก็บรักษาเงินสดของโจทก์ไว้เป็นจำนวนมากถึง 43,878.22 บาท โดยละเลยไม่นำส่วนที่เกินหนึ่งพันบาทไปฝากธนาคาร ทั้งไม่ทำบันทึกลงเสนอประธานกรรมการหรือรองประธานกรรมการของโจทก์รับทราบ และเก็บรักษาตู้กุญแจตู้นิรภัย เก็บเงินไว้ในโต๊ะทำงานซึ่งอยู่ห่างตู้นิรภัยเพียง 1 เมตร ง่าย

ต่อกรณีที่คนร้ายจะค้นพบแล้วนำไปไขเปิดตู้นิรภัยนั้นพฤติการณ์ของจำเลยดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เมื่อมีคนร้ายลักลอบเข้ามางัดโต๊ะทำงานและค้นได้ลูกกุญแจนำไปไขตู้นิรภัยแล้วลักเอาเงินสดจำนวนดังกล่าวข้างต้นไป ความเสียหายย่อมเป็นผลโดยตรงจากการประมาทเลินเล่อของจำเลย ถือได้ว่าจำเลยกระทำละเมิดต่อโจทก์

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 272/2535

โจทก์ฟ้องกล่าวหาว่าจำเลยที่ 1 ที่ 2 เป็นผู้จัดการและเป็นพนักงานของสหกรณ์ออมทรัพย์ครูจำกัด โจทก์ตามลำดับโดยจำเลยที่ 2 อยู่ในความควบคุมของจำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 3 เป็นผู้ค้าประกันการทำงานของจำเลยที่ 2 จำเลยที่ 1 ที่ 2 กระทำละเมิดโดยเบียดบังยักยอกเงินของสมาชิกโจทก์ซึ่งประสงค์จะซื้อหุ้นเพิ่มเติมและเงินที่สมาชิกโจทก์นำมาชำระหนี้ให้แก่โจทก์ แต่โจทก์ไม่บรรยายข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาในฟ้องหรือในเอกสารท้ายฟ้องอันเป็นส่วนหนึ่งของคำฟ้องว่าสมาชิกดังกล่าวเป็นผู้ใดประสงค์ซื้อหุ้นเพิ่มหรือชำระหนี้รายละเอียดเท่าใด อันชัดเจนเพียงพอที่จะให้เห็นว่าจำเลยที่ 1 ที่ 2 ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบอย่างไร ทั้งเพียงพอที่จำเลยที่ 1 ที่ 3 เข้าใจและให้การต่อสู้คดีได้ ฟ้องโจทก์เกี่ยวกับจำเลยที่ 1 ที่ 3 จึงขาดสาระสำคัญตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 172 เป็นฟ้องเคลือบคลุม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 153/2535

ร้านสหกรณ์ อุดรธานี จำกัด

โจทก์

นาย กระจ่าง บุญ อาจ กับพวก

จำเลย

ป.พ.พ. มาตรา 172, 420, 448

จำเลยที่ 1 ทำหนังสือให้โจทก์มีข้อความสำคัญว่า จำเลยที่ 1 ยอมรับว่ามีสินค้าของโจทก์ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของจำเลยที่ 1 ขาดบัญชีคิดตามราคาทุนเป็นเงินจำนวนหนึ่ง ไม่มีข้อความว่าจำเลยที่ 1 ยอมรับว่าเป็นหนี้ตามสิทธิเรียกร้องของโจทก์และยินยอม จะใช้ค่าสินค้าที่ขาดบัญชีแก่โจทก์ ถือไม่ได้ว่าจำเลยที่ 1 รับสภาพหนี้ต่อโจทก์อายุความจึงไม่สะดุดหยุดลง

โจทก์ฟ้องว่า โจทก์จ้างจำเลยที่ 1 เป็นผู้จัดการร้านค้าของโจทก์มีกำหนดตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2525 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2526 จำเลยที่ 1 ตกกลางว่าถ้าก่อให้เกิดความเสียหายใดๆ ขึ้นด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่อจะยอมรับผิดชดใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์สิ้นเชิง มีจำเลยที่ 2 และที่ 3 ทำสัญญาค้ำประกันการทำงานของจำเลยที่ 1 ต่อโจทก์ จำเลยที่ 1 ทำงานด้วยความประมาทเลินเล่อไม่ควบคุมดูแลตรวจสอบหรือทำบัญชีสินค้าให้ถูกต้อง ทำให้สินค้าของโจทก์หายไปเป็นเงินทั้งสิ้น 1,150,945.97 บาท โจทก์ทวงถามแล้วแต่จำเลยทั้งสามเพิกเฉยไม่ชำระให้โจทก์ จำเลยทั้งสามผิดนัดจึงต้องชำระดอกเบี้ยอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีแก่โจทก์ นับแต่วันที่ 30 กันยายน 2526 ถึงวันฟ้องเป็นเวลา 14 เดือนเศษ แต่โจทก์ขอคิดเพียง 14 เดือน เป็นเงิน 100,707.77 บาท ขอให้บังคับจำเลยทั้งสามร่วมกันชำระเงินจำนวน 1,251,653.74 บาท พร้อมด้วยดอกเบี้ยอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีนับแต่วันฟ้องจนกว่าจะชำระเสร็จแก่โจทก์

จำเลยที่ 1 ให้การว่า จำเลยที่ 1 ไม่ได้ทำให้สินค้าของโจทก์ขาดบัญชี จำเลยที่ 1 ไม่ต้องรับผิดชอบหากต้องรับผิดชอบก็ไม่ควรรับผิดชอบเกินราคาทุนของสินค้าและไม่ต้องรับผิดชอบชำระดอกเบี้ย โจทก์ฟ้องคดีพินกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้อำนาจการละเมิดและรู้ตัวผู้จะฟ้องต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน คดีโจทก์ขาดอายุความ ขอให้ยกฟ้อง

จำเลยที่ 2 และ**จำเลยที่ 3** ให้การว่า สัญญาค้ำประกันเป็นโมฆะเพราะคณะกรรมการของโจทก์มิได้ลงชื่อเป็นคู่สัญญา จำเลยที่ 1 มิได้ทำละเมิดต่อโจทก์ โจทก์ไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายเกินกว่าราคาทุนของสินค้าที่ขาดบัญชี และคดีโจทก์ขาดอายุความ ขอให้ยกฟ้อง

ระหว่างพิจารณาของศาลชั้นต้น จำเลยที่ 2 ถึงแก่กรรมไม่มีผู้ใดเข้าเป็นคู่ความแทน ศาลชั้นต้นมีคำสั่งให้จำหน่ายคดีสำหรับจำเลยที่ 2

ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้อง

โจทก์อุทธรณ์

ระหว่างพิจารณาของศาลอุทธรณ์ จำเลยที่ 3 ถึงแก่กรรมโจทก์ยื่นคำร้องขอให้หมายเรียกนางเจือพรรณ เพชรวิเศษ ทายาทและผู้จัดการมรดกของจำเลยที่ 3 เข้าเป็นคู่ความแทน ศาลอุทธรณ์มีคำสั่งอนุญาต

ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

โจทก์ฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า โจทก์ฎีกาว่า จำเลยที่ 1 ได้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ต่อโจทก์เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2526 ตามเอกสารหมายเลข จ.8 และมอบอำนาจให้นางประพิศภรรยาที่มีหนังสือขอประนอมหนี้ตามเอกสารหมายเลข จ.13 ถึงโจทก์แสดงว่าจำเลยที่ 1 ยอมรับว่าเป็นหนี้โจทก์ฟ้องโจทก์จึงยังไม่ขาดอายุความนั้น เห็นว่า เอกสารที่โจทก์อ้างว่าเป็นหนังสือรับสภาพหนี้ดังกล่าวมีข้อความสำคัญแต่เพียงว่าจำเลยที่ 1 ได้ยอมรับว่ามีสินค้าของโจทก์ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของจำเลยที่ 1 ขาดบัญชีคิดตามราคาทุนเป็นเงิน 846,773.97 บาทเท่านั้น หากข้อความว่าจำเลยที่ 1 ยอมรับว่าเป็นหนี้ตามสิทธิเรียกร้องของโจทก์และยินยอมจะใช้ค่าสินไหมชดเชยนั้นต่อโจทก์ไม่ ถือไม่ได้ว่าจำเลยที่ 1 รับสภาพต่อโจทก์ตามสิทธิเรียกร้องด้วยทำหนังสือรับสภาพให้ อันจะเป็นเหตุให้อายุความฟ้องคดีของโจทก์สะดุดหยุดลงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 172 ส่วนเอกสารหมายเลข จ.13 มีนางประพิศเป็นผู้ทำ แม้จะมีข้อความว่าจำเลยที่ 1 มอบให้เป็นตัวแทนในการตกลง ก็เป็นเพียงการกล่าวอ้างของนางประพิศ เมื่อไม่ปรากฏหลักฐานว่าจำเลยที่ 1 มอบหมายให้นางประพิศดำเนินการเช่นนั้น จึงรับฟังเอกสารหมายเลข จ.13 มายันจำเลยที่ 1 ไม่ได้ โจทก์รู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะฟ้องต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2526 แต่โจทก์ฟ้องคดีเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2527 จึงพ้นกำหนดปีหนึ่งนับแต่วันที่โจทก์รู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะฟ้องต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนฟ้องโจทก์จึงขาดอายุความ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 448 วรรคแรก

พิพากษายืน

(สมศักดิ์ วิรุทธิ์ - เสียง ตริวิมล - สุนพ กิรติยติ)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1354/2508

ข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่จะยกขึ้นอ้างอิงในฎีกา จะต้องกล่าวไว้โดยชัดแจ้งในฎีกา และต้องเป็นข้อที่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วในชั้นอุทธรณ์ มิฉะนั้นจะเป็นฎีกาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิดขาดอายุความเมื่อพ้นปีหนึ่งนับแต่วันที่ผู้ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน ฯลฯ ผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องผู้ทำละเมิดภายใน 1 ปีนับแต่วันรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน

เมื่อจำเลยมิได้คัดค้านการที่โจทก์ไม่มีหนังสืออนุญาตของสามีให้โจทก์ฟ้องคดีมาแสดงในระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้น จำเลยจะอ้างเหตุที่โจทก์ไม่มีหนังสืออนุญาตดังกล่าวมาอุทธรณ์ฎีกาขอให้ยกฟ้องโจทก์มิได้ และจำเลยก็จะยกข้อบกพร่องของโจทก์เช่นนี้ขึ้นมาเป็นเหตุขอให้ยกฟ้องหาได้ไม่ นอกจากจะร้องขอให้ศาลสอบสวนและมีคำสั่งให้โจทก์แก้ไขข้อบกพร่องเสียให้บริบูรณ์เท่านั้น

ในชั้นพิจารณาของศาลฎีกา โจทก์ซึ่งเป็นหญิงมีสามีได้ยื่นหนังสืออนุญาตของสามีโจทก์ต่อศาล ศาลรับไว้ถือว่าโจทก์ได้แก้ไขข้อบกพร่องในเรื่องความสามารถของโจทก์แล้วจำเลยจะอ้างว่าทำให้จำเลยเสียเปรียบไม่ได้

กรรมการสหกรณ์ลงมติให้กระทำการนอกขอบวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ กรรมการก็ต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัว

หลักเกณฑ์การทำสัญญาและการมอบอำนาจ

หลักทั่วไปในการทำสัญญา

ในการดำเนินกิจการของสหกรณ์นั้น สหกรณ์จำเป็นต้องทำสัญญาเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่การให้กู้ การค้าประกัน การรับฝากเงินจากสมาชิก ดังนั้น ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงหลักทั่วไปในการทำสัญญา

1. เงื่อนไขทั่วไปในการทำสัญญา

ตามกฎหมาย การทำสัญญานั้นเป็นการทำ “นิติกรรม” อย่างหนึ่ง ที่เรียกว่าเป็นนิติกรรมสองฝ่าย เนื่องจากจะต้องมีการตกลงกันตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ต้องมีทั้งการทำนิติกรรมการเสนอ และการทำนิติกรรมการสนอง จึงจะเกิดเป็นสัญญาขึ้น การทำสัญญาจึงต้องอาศัยหลักเกณฑ์ของกฎหมายในเรื่องของนิติกรรมด้วย

คำว่า “นิติกรรม” นั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 149 หมายถึง “การใดๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมาย และด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ” การทำนิติกรรมหรือสัญญานี้ กฎหมายได้วางเงื่อนไขไว้หลายประการ เช่น

1) ผู้ที่ทำสัญญาต้องมีความสามารถทางกฎหมาย ไม่ได้เป็นผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ และคนเสมือนไร้ความสามารถ มิฉะนั้น นิติกรรมหรือสัญญาที่ทำขึ้นนั้นย่อมเป็นโมฆียะ การที่สัญญาเป็นโมฆียะนั้นไม่ได้หมายความว่าสัญญานั้นเสียไปหรือไม่มีผลเพียงแต่ฝ่ายผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ และคนเสมือนไร้ความสามารถนั้นมีสิทธิบอกล้างสัญญาได้ฝ่ายเดียว ในขณะที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสิทธิ เนื่องจากกฎหมายต้องการคุ้มครองบุคคลดังกล่าว

2) วัตถุประสงค์ของนิติกรรมหรือสัญญานั้นต้องไม่ต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมาย เช่น สัญญาจ้างฆ่าคน สัญญาพนันขันต่อ หรือวัตถุประสงค์เป็นพันวิสัยที่จะเกิดขึ้น เช่น ทำสัญญาซื้อขายพระอาทิตย์ หรือ มีวัตถุประสงค์เป็นการขัดความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น บริษัทหลายบริษัทตกลงไม่แข่งขันกันในการประมูลงานของรัฐหรือที่เรียกว่า “ฮั้ว” กัน เป็นต้น สัญญาที่ทำโดยมีวัตถุประสงค์ดังกล่าวย่อมตกเป็นโมฆะ กล่าวคือ ไม่มีผลทางกฎหมายเลย

3) แบบของนิติกรรมหรือสัญญา ในกรณีที่กฎหมายกำหนดแบบหรือวิธีการบังคับไว้ เช่น การซื้อขายหรือจำนองที่ดินมีเงื่อนไขต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ถ้าไม่ทำตามแบบ สัญญานั้นก็เป็นโมฆะ

4) การแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาต้องไม่บกพร่อง เช่น ต้องไม่เป็นการแสดงเจตนาหลง หรือแสดงเจตนาที่สำคัญผิด เช่น ต้องการทำสัญญาจำนอง แต่กลับไปทำสัญญาขายฝากโดยสำคัญผิด สัญญาขายฝากนั้นเป็นโมฆะ หรือโดนหลอกให้ทำสัญญาโดยกลฉ้อฉล หรือถูกใช้ปืนข่มขู่ให้ทำสัญญา สัญญานี้เป็นโมฆียะ ซึ่งผู้ที่ถูกกลฉ้อฉลหรือข่มขู่ยอมบอกล้างโมฆียะกรรมได้ แต่หากหลอกลงถึงขนาดให้ผู้ทำสัญญานั้นสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของสัญญา สัญญานั้นก็เป็น

โมฆะ เช่น ให้ลงชื่อกู้เงินในสัญญากู้ โดยหลอกว่าเป็นเพียงสัญญาค้ำประกัน ทำให้ผู้ที่ถูกหลอกสำคัญผิดในสัญญาที่ทำ เป็นต้น

นอกจากเงื่อนไขและข้อห้ามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการทำสัญญาได้ แม้ว่าจะแตกต่างจากหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ก็ได้ หากหลักเกณฑ์นั้นไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากนั้น เรื่องใดที่ไม่มีกฎหมายกำหนดห้ามไว้ย่อมทำได้ เช่น โดยหลักการทำสัญญาย่อมทำได้โดยไม่ต้องทำเป็นหนังสือ จะทำโดยมีพยานหรือไม่ก็ได้ เว้นแต่เป็นกรณีที่กฎหมายบังคับไว้ ดังนั้น ผู้บริหารควรพิจารณาว่าหากต้องทำสัญญาแล้ว จะทำสัญญาอย่างไร หรือจะต้องใส่ข้อกำหนดใดบ้างในสัญญา ที่เป็นประโยชน์แก่สหกรณ์และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สหกรณ์มากที่สุด

2. แบบของสัญญา

ตามปกติ การแสดงเจตนาเสนอและสนองที่ต้องตรงกันย่อมเกิดสัญญาได้ แต่สัญญาบางประเภทนั้น กฎหมายกำหนดแบบไว้เป็นพิเศษ ได้แก่

1) การทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งถ้าไม่ทำ สัญญาจะเป็นโมฆะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ในบางกรณีซึ่งกฎหมายกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่นั้น ถ้าไม่ทำไม่ได้มีผลให้สัญญาเป็นโมฆะ แต่อาจมีผลเพียงให้ฟ้องร้องบังคับคดีกันไม่ได้ เช่น การเช่าที่ดิน อาคาร หรืออสังหาริมทรัพย์อื่นที่มีอายุสัญญาเช่าเกิน 3 ปีขึ้นไป ถ้าไม่ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ก็มีผลเพียงทำให้สัญญาเช่านั้นสามารถฟ้องร้องบังคับกันได้แค่ 3 ปีเท่านั้น แต่สัญญาเช่าก็ไม่ได้เป็นโมฆะ

2) การที่ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายผู้ต้องรับผิดชอบ ถ้าไม่มีก็ไม่สามารถฟ้องร้องกันได้ เช่น สัญญากู้ยืมเงิน หรือสัญญาค้ำประกัน หรือสัญญาซื้อขายสังหาริมทรัพย์ที่ตกลงนั้นเป็นราคาตั้งแต่สองหมื่นบาทขึ้นไป¹⁵

การทำสัญญาต่างๆ เหล่านี้ สหกรณ์ต้องใช้ความระมัดระวัง มิฉะนั้นอาจจะบังคับกันตามสัญญาไม่ได้ทำให้สหกรณ์ต้องเสียหาย

3. การบอกเลิกสัญญา

เมื่อมีการทำสัญญากันแล้ว อาจมีกรณีที่สหกรณ์หรือคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะผูกพันตามสัญญาต่อไป ก็อาจมีการบอกเลิกสัญญานั้นได้ หากเข้าหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ การบอกเลิกสัญญานั้นอาจทำได้ใน 2 กรณี คือ เป็นการบอกเลิกสัญญา

1) โดยข้อสัญญา เช่น ถ้าสัญญากำหนดไว้ว่าให้เลิกสัญญาได้ทันทีเมื่อมีกรณีใดกรณีหนึ่งเกิดขึ้น เช่น เมื่อผู้ชายที่ดินผิดสัญญาไม่โอนที่ดินให้ เป็นต้น

2) โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เช่น ในกรณีที่มีการทำสัญญา หากคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญา และไม่มีข้อกำหนดในสัญญาให้เลิกสัญญาได้ทันที โดยทั่วไปหากสหกรณ์ต้องการ

¹⁵ ป.พ.พ. มาตรา 456

เลิกสัญญา สหกรณ์ก็ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามสัญญาภายในเวลาที่กำหนด หากอีกฝ่ายหนึ่งยังไม่ปฏิบัติตามสัญญาสหกรณ์ก็มีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้¹⁶

เมื่อบอกเลิกสัญญาแล้ว คู่กรณีก็ต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิม เช่น เมื่อบอกเลิกสัญญาซื้อขายแล้ว ผู้ซื้อก็ต้องคืนทรัพย์สินที่ซื้อมาแก่ผู้ขายแต่ผู้ขายอาจเรียกค่าที่ยอมให้ใช้ทรัพย์สินนั้นจากผู้ซื้อ ในขณะที่ผู้ขายก็ต้องคืนเงินค่าซื้อให้แก่ผู้ซื้อ แต่ผู้ซื้อก็อาจเรียกดอกเบี้ยในเงินดังกล่าวได้นับแต่วันที่ผู้ขายรับเงินไป และฝ่ายที่ผิดสัญญาซื้อขายอาจต้องรับผิดชอบในเรื่องของค่าเสียหายด้วย และอาจถูกริบมัดจำหรือเรียกเบี้ยปรับอีกหากมีการกำหนดกันได้

¹⁶ ป.พ.พ. มาตรา 387

กู้ยืมและหลักประกันการกู้ยืม

ในการดำเนินการของสหกรณ์เพื่อให้สมาชิกมีฐานะที่มั่นคงและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นนั้น สหกรณ์ออมทรัพย์ก็มีกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การให้สินเชื่อแก่สมาชิก ไม่ว่าจะเป็นการกู้สามัญ กู้พิเศษ หรือกู้ฉุกเฉิน โดยในการให้กู้สามัญหรือกู้พิเศษนั้น สมาชิกผู้กู้ก็จำเป็นต้องจัดหาหลักประกันมาให้แก่สหกรณ์ ซึ่งได้แก่ ค่าประกันซึ่งมีผู้ค้ำประกันหรือเครดิตของผู้ค้ำประกันเป็นหลักประกัน หรือ จำนองซึ่งมีทรัพย์สินที่จำนองเป็นหลักประกัน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาถึงหลักกฎหมายในเรื่องกู้ยืมและหลักประกันการกู้ยืม เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามกฎหมาย และให้เกิดประโยชน์แก่สหกรณ์มากที่สุด

1. กู้ยืม¹⁷

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การกู้ยืมเงินเป็นสัญญาอย่างหนึ่งซึ่งเรียกเป็นภาษากฎหมายว่า “ยืมใช้สิ้นเปลือง” ซึ่งผู้ให้กู้ยืมส่งมอบเงินให้แก่ผู้ยืม และผู้ยืมมีหน้าที่ต้องส่งเงินคืนแก่ผู้ให้กู้ยืม โดยกฎหมายกำหนดว่าสัญญากู้ยืมนี้จะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อได้มีการส่งมอบเงินให้แก่ผู้กู้แล้ว¹⁸ การส่งมอบนี้ไม่จำเป็นต้องส่งมอบให้แก่ผู้กู้โดยตรง อาจส่งให้แก่ตัวแทนของผู้กู้ก็ได้ และเมื่อส่งมอบเงินให้ตัวแทนที่ผู้กู้มอบหมายแล้ว หากตัวแทนของผู้กู้ไม่นำเงินไปมอบให้ผู้กู้ ผู้กู้จะเถียงว่ายังไม่ได้รับเงินไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 2323/2521 ผู้กู้ทำหนังสือมอบอำนาจให้บุคคลอื่นรับเงินที่กู้จากผู้ให้กู้ ถือว่าผู้รับมอบอำนาจเป็นตัวแทนของผู้กู้ ผู้กู้ย่อมรับผิดชอบแห่งผลการกระทำของผู้แทนซึ่งกระทำไปภายในขอบอำนาจ การที่ตัวแทนของผู้กู้ได้รับเงินจากผู้ให้กู้แล้ว แต่มิได้นำไปให้ผู้กู้หาทำให้สัญญากู้ไม่สมบูรณ์ไม่ ผู้ให้กู้ย่อมมีสิทธิฟ้องเรียกเงินกู้จากผู้กู้ได้

ตามกฎหมายการกู้ยืมนั้นไม่จำเป็นที่ผู้กู้ยืมจะต้องรับเป็นเงินเสมอไป ผู้กู้อาจยอมรับเอาสิ่งของหรือทรัพย์สินอย่างอื่นแทนเงินตราก็ได้ ในกรณีนี้กฎหมายให้คิดเป็นหนี้เงินค้ำชำระ โดยจำนวนเท่ากับราคาท้องตลาดแห่งสิ่งของหรือทรัพย์สินที่ผู้กู้รับไปในเวลาและ ณ สถานที่ที่รับมอบของนั้น¹⁹

¹⁷ จันทิมา ธนาสว่างกุล, กฎหมายว่าด้วยการกู้ยืม การรับสภาพหนี้ และดอกเบี้ย, เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรกฎหมายการบริหารการเงินสหกรณ์ออมทรัพย์ ณ ชสอ. ระหว่างวันที่ 23-25 กันยายน 2541 หน้า 12-20

¹⁸ ป.พ.พ. มาตรา 650

¹⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 656 วรรคหนึ่ง

หลักฐานแห่งการกู้ยืมเงิน

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การกู้ยืมเงินกว่าสองพันบาทขึ้นไปนั้นต้องมีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ยืม มิฉะนั้น ผู้ให้กู้จะไม่สามารถฟ้องร้องบังคับผู้กู้ให้ชำระหนี้ได้ หลักฐานเป็นหนังสือนี้ไม่สำคัญว่าจะทำขึ้นในรูปแบบใดถ้าได้มีขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรก็เพียงพอที่จะถือว่าหลักฐานเป็นหนังสือแล้ว ดังนี้ หลักฐานเป็นหนังสือแห่งการกู้ยืมเงินอาจจะปรากฏจากข้อความในพินัยกรรม²⁰ บันทึกการให้ถ้อยคำต่อนายอำเภอ²¹ หลักฐานเป็นรูปจดหมายรับรองและขอบคุณโจทก์สำหรับเงินที่โจทก์ให้จำเลยกู้ยืม²² บันทึกประจำวันของพนักงานสอบสวน²³ บันทึกคำให้การพยานที่เบิกความต่อศาลคดีอื่น²⁴ ใบรับเงิน²⁵ หรืออื่นๆ ก็ได้ โดยหลักฐานเป็นหนังสือนั้นต้องอ่านแล้วให้พอได้ความว่ามี การกู้ยืมเงินก็เพียงพอแล้ว หลักฐานนั้นอาจเป็นเอกสารฉบับเดียวกันหรืออาจรวบรวมจากเอกสารหลายฉบับที่เกี่ยวข้องเรื่องเดียวกันก็ได้ ตัวอย่างเช่น โจทก์อ้างหลักฐานการกู้ยืมที่มีข้อความเชื่อมโยงกัน 2 ฉบับ ฉบับแรกมีข้อความว่า “ยกเลิกบัญชีเก่า คิดตามต้นเงินใหม่ 10,000 บาท” เมื่อฟังประกอบกับเอกสารอีกฉบับซึ่งจำเลยทำขึ้นมีใจความว่า “ไม่ต้องปากมาก พุดให้น้อยเงินจะศูนย์เปล่าลืมนไปแล้วไซ้ใหม่ทีบอกว่าจะไม่เอาแล้ว ลองนึกให้ดีๆ จำได้ก็ให้น้อย ผ่ากฉันทมาแล้ว 200 บาท ฉันทจดมาแล้วด้วยนะ เธออย่าลืมนจดด้วย” ย่อมรับฟังได้ว่าจำเลยมีหนี้จะต้องใช้คืนแก่โจทก์ ซึ่งหนี้ดังกล่าวมีจำนวน 10,000 บาท เอกสารทั้งสองฉบับเมื่อรับฟังประกอบกันเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืม โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องบังคับจำเลยได้²⁶

การที่กฎหมายกำหนดให้สัญญากู้ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ ไม่ได้ประสงค์ว่าจะเป็นแบบแห่งสัญญาที่จะทำให้สัญญาสมบูรณ์ หรือเสียเปล่าเป็นโมฆะ เพราะสัญญากู้ยืมมีผลบังคับโดยตกลงกันด้วยวาจาก็ย่อมได้ แต่ที่กำหนดให้ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือก็เพื่อประสงค์ให้มีหลักฐานเมื่อมีการฟ้องร้องคดีขึ้นสู่ศาลเท่านั้น

ในกรณีที่มีการลงจำนวนเงินที่กู้ผิดพลาดหรือขอแก้ไขเพิ่มเติมจำนวนเงินกู้ ผู้กู้ควรที่จะลงลายมือชื่อกำกับไว้เป็นหลักฐานในขณะที่ทำสัญญา เพื่อป้องกันการโต้เถียงในภายหลัง แต่ในกรณีที่มีการแก้ไขจำนวนเงินในสัญญาที่ เป็นเรื่องเจตนาทุจริตที่ผู้ให้กู้แก้ไขจำนวนเงินในสัญญา ซึ่งผู้กู้ได้ลงนามสัญญาแล้วและผู้กู้ไม่รู้เห็นยินยอมด้วย ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าสัญญากู้นั้นยังเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงิน และบังคับกันได้เฉพาะจำนวนเงินที่กู้จริง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1860/2523 การแก้ไขจำนวนเงินให้ผิดไปจากจำนวนเงินที่กู้ไว้เดิม ไม่ทำให้สัญญากู้ที่ทำไว้เดิมเสียไป จำเลยยังคงต้องรับผิดชอบตามสัญญากู้ที่ทำไว้เดิมก่อนมีการแก้ไข

²⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1318/2479

²¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 368/2506

²² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 248/2509

²³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 644/2509

²⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 128/2535

²⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7029/2539

²⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 320/2534 นอกจากนี้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1252/2519, 2917/2523 และที่ 2982/2535 เป็นตัวอย่างทำนองเดียวกัน

แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่ยังไม่มีการกรอกข้อความหรือจำนวนเงินลงไว้แต่ผู้กู้ได้ลงลายมือชื่อไว้แล้ว ต่อมาผู้ให้กู้ได้กรอกข้อความจำนวนเงินไม่ตรงตามที่กู้จริง ลักษณะนี้ถือว่าเป็นเรื่องเอกสารปลอม

หลักฐานการชำระเงินกู้

การพิสูจน์การชำระเงินต้นที่กู้ยืมนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 653 วรรคสอง บังคับให้ต้องมีหลักฐานดังต่อไปนี้

1. มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ให้กู้มาแสดง ซึ่งหมายความเพียงว่าเป็นเอกสารที่อาจแปลความได้ว่ามีการชำระเงินก็เพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องระบุตรงๆ ว่าเป็นการชำระหนี้เงินกู้ เช่น การชำระหนี้เงินยืม ผู้ยืมให้ผู้ให้กู้รับเงินเดือนแทนผู้ยืมแล้วหักเงินเดือนชำระหนี้ สมุดเซ็นรับเงินเดือนของทางราชการที่ผู้ให้ยืมลงชื่อรับเงินแทนผู้ยืม ถือเป็นหลักฐานการชำระเงินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 653 วรรคสองแล้ว²⁷

2. เอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมได้เวนคืนแล้วการที่กฎหมายกำหนดเช่นนี้ก็เนื่องจากว่าโดยหลัก เอกสารหลักฐานการกู้ยืมเป็นเอกสารสำคัญย่อมต้องอยู่ในมือของผู้ให้กู้เพื่อประโยชน์ในการฟ้องร้องคดี แต่เมื่อเอกสารสำคัญอยู่ในมือของผู้กู้โดยผู้ให้กู้มอบให้ ย่อมสันนิษฐานว่าได้มีการชำระหนี้แล้ว เอกสารดังกล่าวจึงไม่มีประโยชน์ในทางคดีอีกต่อไป จึงมีการมอบคืนแก่ผู้กู้

3. ได้แทงเพิกถอนลงในเอกสารหลักฐานแห่งการกู้ยืม ซึ่งหมายถึงการที่ผู้ให้กู้ได้บันทึกลงในเอกสารกู้ยืมว่าได้มีการชำระหนี้ทั้งหมดหรือบางส่วนแล้ว การแทงเพิกถอนนั้น ผู้แทงเพิกถอนอาจเป็นผู้ให้กู้หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายจากผู้ให้กู้ก็ได้

การดำเนินคดีและอายุความ

โดยปกติสหกรณ์ย่อมมีสิทธิฟ้องสมาชิกผู้ให้ชำระหนี้ได้ เมื่อผู้กู้ผิดสัญญาไม่ชำระหนี้เงินกู้และอาจฟ้องคู่สมรสของผู้กู้ด้วยในกรณีที่เป็นหนี้ร่วม เช่น ในกรณีที่คู่สมรสให้ความยินยอมหรือให้สัตยาบันในการกู้เงินนั้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับอายุความ กฎหมายมิได้กำหนดเรื่องอายุความเพื่อการฟ้องร้องคดีตามสัญญาทั่วไปเป็นพิเศษ จึงต้องใช้หลักอายุความทั่วไป คืออายุความ 10 ปี นับแต่วันที่อาจบังคับสิทธิเรียกร้องได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/30 ส่วนการฟ้องดอกเบี้ยค้างชำระอายุความ 5 ปี เริ่มนับแต่วันครบกำหนดชำระดอกเบี้ยในงวดนั้นๆ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/33 (1) สำหรับการกู้ยืมเงินที่ต้องผ่อนทุนคืนเป็นงวดๆ นั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/33(3) กำหนดอายุความไว้ 5 ปี นับแต่วันครบกำหนดที่จะต้องชำระของแต่ละงวด

ในเรื่องอายุความนี้ ต้องระมัดระวังในกรณีที่ผู้กู้ถึงแก่ความตาย เพราะเมื่อผู้กู้ถึงแก่ความตายแล้ว กฎหมายได้ข้อยอายุความในการเรียกร้องลงเหลือแค่เพียง 1 ปีนับแต่สหกรณ์ได้รู้หรือควรได้รู้ถึง

²⁷ คำพิพากษาฎีกาที่ 3339/2532

ความตายของผู้กู้²⁸ ในกรณีนี้ สหกรณ์อาจต้องเรียกให้ทายาทของผู้กู้มาทำหนังสือรับสภาพหนี้ไว้ก่อน เพื่อป้องกันมิให้เกิดขาดอายุความ เมื่อรับสภาพหนี้แล้ว ย่อมมีผลให้อายุความสะดุดหยุดลง และเริ่มนับอายุความใหม่ตามมูลหนี้เดิม

2. คำประกัน

ในการดำเนินกิจการของสหกรณ์ออมทรัพย์นั้น สหกรณ์อาจจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัญญา คำประกันได้ในหลายๆ กรณี เช่น การให้สมาชิกหรือสหกรณ์อื่นกู้เงินโดยมีผู้ค้ำประกัน หรือการรับบุคคลเข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์โดยมีเพื่อน ญาติหรือคนรู้จัก มาเป็นผู้ค้ำประกันการทำงานของพนักงานสหกรณ์นั้น เป็นต้น ซึ่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 เองก็ได้บัญญัติเกี่ยวกับการค้ำประกันไว้ว่า "การกู้ยืมเงินหรือการค้ำประกันของสหกรณ์ จะต้องจำกัดอยู่ภายในวงเงินที่นายทะเบียนสหกรณ์เห็นชอบ"²⁹ ดังนั้น ผู้ที่เข้ามาดำเนินกิจการของสหกรณ์ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ จึงจำเป็นต้องมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการทำสัญญาค้ำประกัน และในการบังคับตามสัญญาค้ำประกันในกรณีที่มีการผิดสัญญา

กฎหมายหลักในเรื่องสัญญาค้ำประกัน ได้แก่ บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือที่เรียกกันโดยย่อว่า "ป.พ.พ." มาตรา 680-701 ซึ่งวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสัญญาค้ำประกัน สิทธิ และหน้าที่ของผู้ค้ำประกันและลูกหนี้ และความระงับสิ้นไปของสัญญาค้ำประกันไว้ นอกจากนี้ ในปัจจุบันได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ซึ่งให้อำนาจศาลที่จะสั่งให้ข้อสัญญาหรือข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมนั้นมีผลบังคับใช้เท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี เพื่อป้องกันมิให้คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งถือโอกาสเอาเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่เป็นธรรม

ความหมายและลักษณะของสัญญาค้ำประกัน

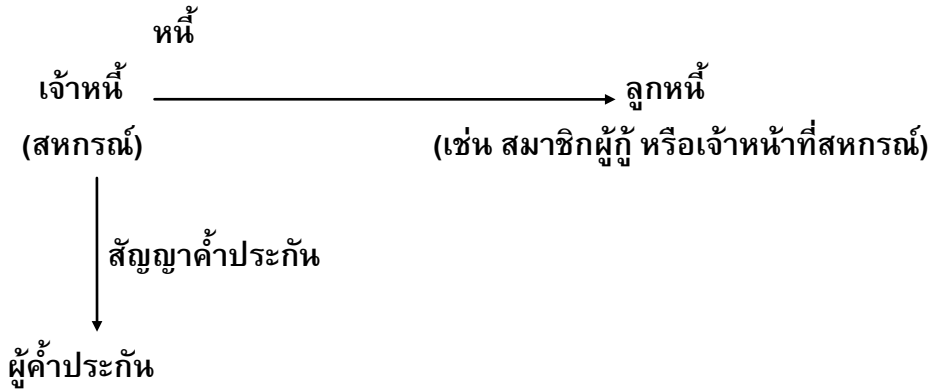
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 680 บัญญัติเกี่ยวกับความหมายของคำประกันไว้ว่า

"อันว่าคำประกันนั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลภายนอกคนหนึ่งเรียกว่าผู้ค้ำประกันผูกพันตนต่อเจ้าหนี้คนหนึ่งเพื่อชำระหนี้ในเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้"³⁰

จากคำนิยามดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ในเรื่องสัญญาค้ำประกันนั้นต้องมีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ฝ่าย ได้แก่ เจ้าหนี้ ลูกหนี้ และผู้ค้ำประกัน ดังนี้

²⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1754

²⁹ พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 47

ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่สหกรณ์ให้สมาชิกกู้เงิน สหกรณ์ก็เป็นเจ้าหนี้ สมาชิกผู้กู้ก็เป็นลูกหนี้ และสมาชิกที่มาค้ำประกันการกู้ยืมเงินดังกล่าวก็เป็นผู้ค้ำประกัน หรือในกรณีการค้ำประกันการทำงานของเจ้าหน้าที่สหกรณ์ สหกรณ์ก็อยู่ในฐานะเจ้าหนี้ ผู้สมัครเข้าทำงานก็อยู่ในฐานะผู้ที่จะเป็นลูกหนี้ในอนาคต และผู้เข้าค้ำประกันการทำงานก็อยู่ในฐานะผู้ค้ำประกัน

จากตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ว่า

1. การค้ำประกันเป็นการประกันด้วยบุคคล ดังนั้น การออกเช็คเป็นประกันหนี้เงินกู้ (ไม่ว่าลูกหนี้จะเป็นผู้ออกเช็คเอง หรือเป็นเช็คที่บุคคลอื่นออกมาประกันหนี้เงินกู้ก็ตาม) ไม่เป็นการ "ค้ำประกัน" ตามกฎหมาย ผู้ออกเช็คก็ไม่ใช่ผู้ค้ำประกัน ความรับผิดชอบของผู้ออกเช็คนั้น ย่อมเป็นไปตามกฎหมายในเรื่องเช็ค ไม่ใช่กฎหมายในเรื่องค้ำประกัน หรือในกรณีที่มีการกู้เงินกันแล้วผู้นำโฉนดที่ดินมามอบให้โดยบอกว่าเอามาค้ำประกันการกู้เงินดังกล่าว หากผู้กู้ไม่นำเงินมาชำระ ก็ให้ผู้ให้กู้ยึดโฉนดไว้ได้ กรณีดังกล่าวก็ไม่ใช่การค้ำประกันตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็โฉนดของผู้เองหรือเป็นโฉนดของเพื่อนของผู้กู้ก็ตาม เนื่องจากไม่ใช่เป็นการประกันด้วยบุคคล

2. ต้องมีหนี้ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้อยู่จริง ซึ่งอาจจะเป็นหนี้ตามสัญญากู้เงิน และหนี้หนี้ อาจบังคับกันได้ตามกฎหมาย เช่น ไม่ใช่หนี้การพนัน หนี้ตามสัญญาซื้อขายยาเสพติด เป็นต้น ผลก็คือ ถ้าไม่มีหนี้ดังกล่าวอยู่จริงหรือหนี้นั้นระงับไปแล้วก็จะมาเรียกร้องเอากับผู้ค้ำประกันไม่ได้ ซึ่งในเรื่องนี้ กฎหมายเขียนไว้ชัดว่าผู้ค้ำประกันไม่ต้องรับผิดชอบชำระหนี้ต่อไป หากปรากฏว่าต่อมาหนี้นั้นระงับไปไม่ว่าด้วยเหตุใดๆ ก็ตาม³⁰

3. การค้ำประกันอาจค้ำประกันหนี้ในอนาคตก็ได้ เช่น ในกรณีการค้ำประกันการทำงานของเจ้าหน้าที่สหกรณ์ ในขณะที่ทำสัญญาค้ำประกัน สหกรณ์ยังไม่ได้เป็นเจ้าหนี้ของเจ้าหน้าที่สหกรณ์ เพราะเจ้าหน้าที่ดังกล่าวยังไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายใด ๆ แก่สหกรณ์ อันจะทำให้เจ้าหน้าที่ดังกล่าวต้องตกเป็นลูกหนี้ที่จะต้องชำระค่าเสียหายให้แก่สหกรณ์ แต่กฎหมายก็ยอมให้มีการค้ำประกันกันได้

4. ผู้ค้ำประกันเป็น "ลูกหนี้ชั้นสอง" ที่จะต้องรับผิดชอบชำระหนี้ให้แก่สหกรณ์ก็ต่อเมื่อ "ลูกหนี้ชั้นต้น" (ซึ่งอาจจะได้แก่สมาชิกผู้กู้เงิน หรือ เจ้าหน้าที่สหกรณ์ในสัญญาค้ำประกันการทำงานที่ได้ทำ

³⁰ป.พ.พ. มาตรา 698

อันผู้ค้ำประกันย่อมหลุดพ้นจากความรับผิดชอบในขณะเมื่อหนี้ของลูกหนี้ระงับสิ้นไปไม่ว่าเพราะเหตุใด ๆ

ความเสียหายแก่สหกรณ์ในขณะที่ทำงานเป็นลูกจ้างของสหกรณ์) ไม่ชำระหนี้ (เงินกู้ในกรณีของสมาชิกผู้กู้ หรือค่าเสียหายในกรณีของเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์) ให้แก่สหกรณ์ แต่ถ้าสหกรณ์ยังไม่ได้เรียกให้ลูกหนี้ชดเชยหนี้ชำระหนี้ หรือถ้าลูกหนี้ชดเชยหนี้ยังมีทางชำระหนี้แก่สหกรณ์ได้แล้ว ผู้ค้ำประกันอาจใช้ " สิทธิขายเบี่ยง " ³¹ กล่าวคือบอกปิดให้สหกรณ์ไปเรียกทวงจากลูกหนี้ชดเชยหนี้ก่อนก็ได้ ถ้าเรียกทวงจากลูกหนี้ชดเชยหนี้ไม่ได้จริงๆ แล้ว ค่อยมาเรียกร้องจากผู้ค้ำประกันต่อไปก็ได้

อย่างไรก็ตาม หากผู้ค้ำประกันยอมให้กำหนดในสัญญาค้ำประกันว่าผู้ค้ำประกันยอมรับผิดชอบลูกหนี้ร่วมกับเจ้าหนี้แล้ว ผู้ค้ำประกันก็ไม่อาจใช้สิทธิขายเบี่ยงที่กฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา 688, 689 และ 690 ได้ นั่นคือ เมื่อหนี้ถึงกำหนดแล้วลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้มาเรียกทวงจากผู้ค้ำประกัน ผู้ค้ำประกันต้องชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ ผู้ค้ำประกันจะปฏิเสธไม่ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ โดยให้เจ้าหนี้ไปเรียกทวงให้ลูกหนี้ชำระก่อนไม่ได้ หรือจะบอกให้เจ้าหนี้ไปบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนหากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้แล้ว เจ้าหนี้ค่อยมาเรียกเอาจากผู้ค้ำประกันก็ได้ เป็นต้น ³²

แบบของสัญญาค้ำประกัน

กฎหมายไม่ได้กำหนดแบบในการทำสัญญาไว้ กล่าวคือ ค้ำประกันนั้นอาจทำกันด้วยวาจาก็ได้ ทำเป็นหนังสือก็ได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระเงินคืนและสหกรณ์จำต้องฟ้องร้องเอาที่ผู้ค้ำประกันแล้ว กฎหมายก็บังคับว่าต้องมี "หลักฐาน (การค้ำประกัน) เป็นหนังสือ (ลายลักษณ์อักษร) อย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ค้ำประกัน" หลักฐานเป็นหนังสือนั้นอาจเป็นหนังสือหรือสัญญาค้ำประกัน หรืออาจเป็นเพียงข้อความที่เขียนลงในเอกสารใดๆ ก็ได้ เช่นในบันทึกประจำวันของสถานีตำรวจ รายงานการประชุม หรือแม้กระทั่งในจดหมายก็ตาม แต่ต้องมีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการค้ำประกันดังกล่าว และต้องมีลายมือชื่อหรือลายเซ็นของผู้ค้ำประกันด้วย

ดังนั้น เพื่อให้มีหลักฐานการค้ำประกันที่แน่ชัดและเพื่อใช้ในการฟ้องร้องผู้ค้ำประกัน ในทางปฏิบัติสหกรณ์จึงมักจัดให้มีการทำหนังสือค้ำประกันลงลายมือชื่อของผู้ค้ำประกันไว้ แต่กรรมการหรือผู้แทนของสหกรณ์ไม่ต้องลงลายมือชื่อหรือลายเซ็นในหนังสือค้ำประกันก็ได้ นอกจากนี้ สหกรณ์ยังใช้หนังสือหรือสัญญาค้ำประกันดังกล่าวเป็นข้อตกลงเพื่อกำหนดให้สิทธิบางอย่างที่กฎหมาย

³¹ *ป.พ.พ. มาตรา 688-690* ได้บัญญัติในเรื่อง "สิทธิขายเบี่ยง" ของผู้ค้ำประกันไว้ว่า

มาตรา 688 เมื่อเจ้าหนี้ทวงให้ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ ผู้ค้ำประกันจะขอให้เรียกลูกหนี้ชำระก่อนก็ได้ เว้นแต่ลูกหนี้จะถูกศาลพิพากษาให้เป็นคนล้มละลายเสียแล้ว หรือไม่ปรากฏว่าลูกหนี้ไปอยู่แห่งใดในพระราชอาณาเขต

มาตรา 689 ถึงแม้จะได้เรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ดังกล่าวมาในมาตราก่อนนั้นแล้วก็ตาม ถ้าผู้ค้ำประกันพิสูจน์ได้ว่าลูกหนี้มีทางที่จะชำระหนี้ได้ และการที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้เช่นนั้นจะไม่เป็นการยากไซ้ ท่านว่าเจ้าหนี้จะต้องบังคับการชำระหนี้รายนั้นออกจากทรัพย์สินของลูกหนี้ก่อน

มาตรา 690 ถ้าเจ้าหนี้มีทรัพย์สินของลูกหนี้ยึดถือไว้เป็นประกันไซ้ เมื่อผู้ค้ำประกันร้องขอ ท่านว่าเจ้าหนี้จะต้องให้ชำระหนี้เอาจากทรัพย์สินซึ่งเป็นประกันนั้นก่อน

³² *ป.พ.พ. มาตรา 691*

ถ้าผู้ค้ำประกันต้องรับผิดชอบร่วมกับลูกหนี้ ท่านว่าผู้ค้ำประกันยอมไม่มีสิทธิดังกล่าวไว้ในมาตรา 688, 689 และ 690

ไม่ได้กำหนดไว้แก่สหกรณ์หรือลดภาระหรือหน้าที่บางอย่างที่กฎหมายกำหนดไว้ให้สหกรณ์ ต้องทำในการเรียกให้ผู้ค้าประกันชำระหนี้ เช่น สหกรณ์และผู้ค้าประกันอาจตกลงกันระบุในสัญญาว่า ผู้ค้าประกันยินยอมสละ "สิทธิขายเบี่ยง" ตาม ป.พ.พ. มาตรา 688-690 โดยให้สหกรณ์มีสิทธิเรียกให้ผู้ค้าประกันชำระหนี้เมื่อลูกหนี้ผิดนัดโดยสหกรณ์ไม่ต้องมีหน้าที่ไปตามบังคับเอาจากทรัพย์สินของลูกหนี้ก่อน เป็นต้น

มีข้อสงสัยเกิดว่าในกรณีที่ผู้ค้าประกันมีคู่สมรส แต่คู่สมรสของผู้ค้าประกันไม่ได้ลงลายมือชื่อหรือเซ็นชื่อให้ความยินยอมไว้ในหนังสือค้ำประกัน หนังสือค้ำประกันดังกล่าวก็ใช้ได้ และมีผลผูกพันผู้ค้าประกัน³³ แต่ไม่ผูกพันคู่สมรสของผู้ค้าประกันเป็นส่วนตัว กล่าวคือ เมื่อผู้ค้าประกันผิดสัญญา สหกรณ์ย่อมมีสิทธิเรียกร้องเอาจากสินส่วนตัวของผู้ค้าประกันและสินสมรสในส่วนที่เป็นของผู้ค้าประกันเท่านั้น ไม่อาจใช้สิทธิเรียกร้องเอาจากคู่สมรสของผู้ค้าประกันได้ แต่หากคู่สมรสได้ให้ความยินยอมหรือให้สัตยาบันในสัญญาค้ำประกันดังกล่าว หนี้ค้ำประกันนั้นย่อมเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยาตาม ป.พ.พ. มาตรา 1490³⁴ สหกรณ์ก็มีสิทธิเรียกร้องเอาจากทรัพย์สินของคู่สมรสของผู้ค้าประกันได้³⁵

คำพิพากษาฎีกาที่ 445/2540 จำเลยที่ 2 ทำสัญญาค้ำประกันหนี้ของบริษัท บ. แก่โจทก์ โดยผู้ร้องซึ่งเป็นภริยาจำเลยที่ 2 ได้ให้ความยินยอมในภายหลังและให้ถือเสมือนหนึ่งว่าเป็นการกระทำของผู้ร้องเอง ถือได้ว่าผู้ร้องได้ให้สัตยาบันแล้ว จึงเป็นหนี้ร่วมระหว่างผู้ร้องและจำเลยที่ 2 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1490 (4)

ข้อควรพิจารณาในการทำสัญญาค้ำประกัน

ในการทำสัญญาค้ำประกันของสหกรณ์ สหกรณ์ในฐานะเจ้าหนี้ควรพิจารณาในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สัญญาค้ำประกันต้องมีข้อความชัดเจน ไม่คลุมเครือ เพราะถ้าสัญญาค้ำประกันไม่ชัดเจนหรือคลุมเครือ ก็ต้องตีความเป็นคุณหรือเป็นประโยชน์แก่ผู้ค้าประกัน และเป็นโทษแก่สหกรณ์เจ้าหนี้

³³ คำพิพากษาฎีกาที่ 4046/2535 การที่ น. ภริยาโจทก์ทำสัญญาค้ำประกันการกู้เบิกเงินเกินบัญชีของ ส. โดยยอมรับผิดอย่างลูกหนี้ร่วม มิใช่เป็นการจัดการสินสมรสตาม ป.พ.พ. มาตรา 1476, 1477 ซึ่งจะต้องได้รับความยินยอมจากโจทก์ โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องขอเพิกถอน (ข้อเท็จจริงในคำพิพากษานี้เป็นเรื่องที่นาง น. ไปทำสัญญาค้ำประกันการกู้เงินของ ส. โดยไม่ได้รับความยินยอมของสามีนาง น. (โจทก์) จึงมาฟ้องขอให้เพิกถอนสัญญาค้ำประกันดังกล่าว ศาลฎีกาก็วินิจฉัยว่า เพิกถอนไม่ได้)

³⁴ ป.พ.พ. มาตรา 1490

หนี้ที่สามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันนั้น ให้รวมถึงหนี้ที่สามีหรือภริยาก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรส ดังต่อไปนี้

.....

(4) หนี้ที่สามีหรือภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน

³⁵ ป.พ.พ. มาตรา 1489

ถ้าสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกัน ให้ชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย

2. ขอบเขตความรับผิดชอบของผู้ค้าประกัน ให้ผู้ค้าประกันรับทราบพันธะและข้อผูกพันของลูกหนี้ และยอมค้าประกันการชำระหนี้โดยไม่ระบุข้อจำกัดความรับผิดไว้³⁶ เพื่อให้สหกรณ์ได้รับชำระหนี้ครบถ้วน ทั้งต้นเงินและดอกเบียด้วย³⁷

3. ลายมือชื่อของผู้ค้าประกัน เนื่องจากตามกฎหมายสหกรณ์จะฟ้องร้องบังคับคดีแก่ผู้ค้าประกันได้ก็ต่อเมื่อมีหลักฐานเป็นหนังสือและหลักฐานนั้นต้องมีลายมือชื่อที่แท้จริงของผู้ค้าประกัน ดังนั้น ในทางปฏิบัติจึงควรให้ผู้ค้าประกันมาลงลายมือชื่อในหนังสือค้ำประกันที่สำนักงานของสหกรณ์ ต่อหน้าเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์

4. จำนวนผู้ค้าประกัน สหกรณ์ต้องพิจารณาว่าในวงเงินที่ให้กู้ไปนั้น ควรจะต้องมีผู้ค้าประกันคนเดียวหรือหลายคน หรือควรมีผู้รับเรือด้วย ในกรณีที่มีผู้ค้าประกันหลายคนเข้ามาค้ำประกันเงินกู้รายเดียวกัน ผู้ค้าประกันเหล่านั้นต้องรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกัน แม้จะเข้ามาทำสัญญาคนละวัน หรือไม่พร้อมกันก็ตาม

"รับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกัน" หมายความว่า สหกรณ์มีสิทธิที่จะฟ้องให้ผู้ค้าประกันคนหนึ่งชำระหนี้ทั้งหมดก็ได้ หรือจะฟ้องให้ผู้ค้าประกันแต่ละคนรับผิดชอบคนละเท่าๆ กันก็ได้หรือจะฟ้องให้ผู้ค้าประกันคนหนึ่งรับผิดชอบในหนี้จำนวนหนึ่ง แล้วไปฟ้องผู้ค้าประกันคนอื่นในหนี้ส่วนที่เหลืออยู่ก็ได้ และจะฟ้องผู้ค้าประกันทั้งหมดพร้อมกันหรือแยกกัน หรือก่อนหลังกันก็ได้ จนกว่าสหกรณ์จะได้เงินกลับคืนมาครบจำนวนหนี้ตามสัญญา

ในกรณีที่ผู้ค้าประกันหลายคนต้องรับผิดชอบในฐานะลูกหนี้ร่วมกันเพื่อชดใช้เงินตามสัญญากู้แทนสมาชิกผู้กู้ แล้วผู้ค้าประกันดังกล่าวจะมาขอตกลงกับสหกรณ์แบ่งความรับผิดระหว่างผู้ค้าประกันในหนี้เงินกู้คนละครั้งนั้น สหกรณ์ควรพิจารณาตกลงด้วยเมื่อมีเหตุอันควร เนื่องจากจะทำให้หลักประกันของสหกรณ์ตามสัญญาค้ำประกันลดลง เช่น ผู้ค้าประกัน ก. และ ข. ต้องรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกันชดใช้เงิน 2,000 บาท ให้แก่สหกรณ์ ถ้าสหกรณ์บังคับคดีจาก ก. ได้เพียง 500 บาท สหกรณ์ก็ยังมีสิทธิฟ้องร้องบังคับจาก ข. ได้เพียง 1,500 บาท แต่ถ้าสหกรณ์ยอมให้แบ่งความรับผิดของ ก. และ ข. คนละครั้ง กล่าวคือ คนละ 1,000 บาทแล้ว ถ้าสหกรณ์บังคับคดีจาก ก. ได้ 500 บาท สหกรณ์จะฟ้องบังคับจาก ข. ได้เพียง 1,000 บาท เท่านั้น ไม่ใช่ 1,500 บาท สหกรณ์ยอมเสียหาย และคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์อาจต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อสหกรณ์ในความเสียหายที่เกิดขึ้น คือจำนวนเงินที่เรียกคืนจากลูกหนี้และผู้ค้าประกันไม่ได้³⁸

³⁶อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การค้ำประกันการทำงานของลูกจ้าง ก็มักมีการกำหนดวงเงินที่ผู้ค้าประกันจะต้องรับผิดชอบไว้

³⁷ป.พ.พ. มาตรา 683

³⁸กรณีนี้อาจถือว่าคณะกรรมการดำเนินการกระทำโดยประมาท ทำให้ต้องรับผิด ซึ่งถือว่าเป็นกรณีพิเศษ เพราะตามธรรมดา ถ้าคณะกรรมการได้ดำเนินการให้เงินไปตามระเบียบข้อบังคับของสหกรณ์แล้ว แม้ต่อมาผู้กู้และผู้ค้าประกันไม่ชำระหนี้คืน คณะกรรมการก็ไม่ต้องรับผิด

5. สัญญาค้ำประกันต้องไม่ขัดกับบทบัญญัติของกฎหมาย ดังนี้

มาตรา 681/1 ข้อตกลงใดที่กำหนดให้ผู้ค้ำประกันต้องรับผิดชอบเดียวกับลูกหนี้ร่วมหรือในฐานะเป็นลูกหนี้ร่วม ข้อตกลงนั้นเป็นโมฆะ

มาตรา 685/1 บรรดาข้อตกลงเกี่ยวกับการค้ำประกันที่แตกต่างไปจากมาตรา 681วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม มาตรา 694 มาตรา 698 และมาตรา 699 เป็นตมขะ

มาตรา 700 ถ้าค้ำประกันหนึ่งอันจะต้องชำระ ณ เวลาที่กำหนดแน่นอนและเจ้าหนี้ยอมผ่อนเวลาให้แก่ลูกหนี้ ผู้ค้ำประกันย่อมหลุดพ้นจากความรับผิด เว้นแต่ผู้ค้ำประกันจะได้ตกลงด้วยในการผ่อนเวลานั้น

ข้อตกลงที่ผู้ค้ำประกันทำไว้ล่วงหน้าก่อนเจ้าหนี้ผ่อนเวลาอันมีผลเป็นการยินยอมให้เจ้าหนี้ผ่อนเวลาข้อตกลงนั้นใช้บังคับมิได้

6. ลูกหนี้ตายหรือล้มละลาย การที่ลูกหนี้ตายหรือล้มละลายนั้น ไม่ทำให้หนี้ตามสัญญาถูกระงับหรือหมดสิ้นไป สหกรณ์ยังคงมีสิทธิเรียกร้องจากลูกหนี้หรือสมาชิกผู้กู้ได้ ในกรณีนี้ สัญญาค้ำประกันอาจกำหนดให้สิทธิแก่สหกรณ์ที่จะเรียกให้ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ได้ก่อนหนี้ถึงกำหนดในกรณีที่ลูกหนี้ตายหรือล้มละลาย เป็นต้น หรือให้สิทธิที่จะเรียกร้องเอาจากผู้ค้ำประกันได้ แม้จะเรียกจากลูกหนี้หรือทายาทลูกหนี้ไม่ได้ และในกรณีที่สหกรณ์รู้ว่าลูกหนี้ผู้กู้ตาย สหกรณ์ต้องฟ้องลูกหนี้และผู้ค้ำประกัน ภายใน 1 ปี นับแต่วันที่สหกรณ์รู้ อันเป็นระยะเวลาที่ค่อนข้างสั้น ซึ่งหากไม่ได้ฟ้องลูกหนี้ภายในกำหนดเวลาดังกล่าว คดีก็อาจจะขาดอายุความ และถ้าทายาทของลูกหนี้ยกข้อต่อสู้ดังกล่าวในชั้นศาล ศาลก็อาจจะยกฟ้องสหกรณ์เนื่องจากหนี้ขาดอายุความแล้วก็ได้ เพราะฉะนั้นในทางปฏิบัติหากทายาทของลูกหนี้ผู้ตายประสงค์จะผ่อนชำระหนี้แทนผู้ตาย สหกรณ์ก็มักจะเรียกให้ทายาทของลูกหนี้มาทำหนังสือรับสภาพหนี้ไว้เพื่อไม่ให้ขาดอายุความ โดยในหนังสือนั้นจะมีข้อความว่า ผู้ตายเป็นหนี้สหกรณ์จริง และทายาทของลูกหนี้นยินยอมที่จะชำระหนี้แทนผู้ตาย การทำหนังสือรับสภาพหนี้ดังกล่าว ก็มีผลให้อายุความสะดุดหยุดลง แล้วเริ่มนับอายุความกันใหม่ ในส่วนของผู้ค้ำประกันนั้นก็ไม่จำเป็นต้องทำหนังสือรับสภาพหนี้อีก เนื่องจากการรับสภาพหนี้นั้นมีผลเป็นโทษต่อผู้ค้ำประกันด้วย³⁹ ผู้ค้ำประกันไม่อาจยกอายุความขึ้นต่อสู้สหกรณ์ได้

สำหรับในกรณีที่ลูกหนี้ผู้กู้ล้มละลายนั้น เมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดแล้ว กฎหมายก็ห้ามลูกหนี้กระทำการใดๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินหรือกิจการของตน และให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจจัดการและจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ มีอำนาจกระทำการเกี่ยวกับกิจการของลูกหนี้ ทั้งกำหนดให้เจ้าหนี้ที่ไม่มีประกัน อันได้แก่ เจ้าหนี้ที่ไม่ได้รับจ้างหรือจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ หรือเจ้าหนี้ที่ไม่มีสิทธิยึดเหนี่ยวหรือบุริมสิทธิเหนือทรัพย์สินของลูกหนี้⁴⁰ ต้องยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ภายในกำหนดเวลาสองเดือนนับแต่วันโฆษณาคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด⁴¹ นำ

³⁹ ป.พ.พ. มาตรา 692

อายุความสะดุดหยุดลงเป็นโทษแก่ลูกหนี้นั้น ย่อมเป็นโทษแก่ผู้ค้ำประกันด้วย

⁴⁰ พ.ร.บ. ล้มละลาย พ.ศ. 2483 มาตรา 6

⁴¹ พ.ร.บ. ล้มละลาย พ.ศ. 2483 มาตรา 22, 24, 91 และ 94

สังเกตว่า ตามกฎหมายล้มละลายนี้ สหกรณ์ที่ให้ผู้ยืมเงินไปโดยมีการค้ำประกันนั้นไม่ถือว่าเป็น “เจ้าหนี้อันมีประกัน” ตามคำนิยามในกฎหมายดังกล่าว ดังนั้น หากประสงค์จะบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้ที่ล้มละลายสหกรณ์ต้องยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เช่นเดียวกับเจ้าหนี้อื่นของลูกหนี้ที่ล้มละลาย เว้นแต่สหกรณ์เห็นว่าอาจบังคับชำระหนี้ได้ครบจำนวนที่ลูกหนี้ค้ำชำระจากผู้ค้ำประกันของลูกหนี้ที่อยู่แล้ว ส่วนผู้ค้ำประกันของลูกหนี้ก็อาจยื่นคำขอรับชำระหนี้ที่ตนจะต้องชำระแทนลูกหนี้ในภายหน้าต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ เว้นแต่สหกรณ์ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ได้ใช้สิทธิยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้เต็มจำนวนหนี้ที่ลูกหนี้ค้ำชำระแก่ สหกรณ์แล้ว⁴²

นอกจากกรณีต่างๆ นี้แล้ว ในสัญญาค้ำประกันอาจมีข้อกำหนดเรื่องอื่นๆ อีก เช่น ความยินยอมของคู่สมรสของผู้ค้ำประกัน หลักทรัพย์ของผู้ค้ำประกัน เป็นต้น

กรณีที่ผู้ค้ำประกันหลุดพ้นจากความรับผิดชอบตามสัญญา

ในระหว่างการค้ำประกัน กรรมการสหกรณ์ต้องละเว้นไม่กระทำการบางประการที่จะทำให้ผู้ค้ำประกันหลุดพ้นจากความรับผิดชอบตามสัญญาค้ำประกัน เช่น

1. ยกเลิกสัญญาค้ำประกัน โดยไม่มีเหตุสมควร
2. ผ่อนเวลาให้ผู้กู้ โดยผู้ค้ำประกันไม่ยินยอม เว้นแต่ผู้ค้ำประกันได้ยินยอมไว้ล่วงหน้าในสัญญาค้ำประกันซึ่งโดยปกติสัญญาค้ำประกันของสหกรณ์มักจะกำหนดให้ผู้ค้ำประกันให้ความยินยอมอยู่แล้ว
3. กระทำการใดๆ อันมีผลให้หนี้ตามสัญญาถูกระงับ เช่น เปลี่ยนตัวผู้กู้ ปลดหนี้ให้ผู้กู้ เป็นต้น
4. ปลดหนี้ให้ผู้ค้ำประกันคนหนึ่ง ในกรณีมีผู้ค้ำประกันหลายคน เพราะจะทำให้ผู้ค้ำประกันคนอื่นได้รับผลประโยชน์จากการปลดหนี้ด้วย เว้นแต่จะได้ตกลงกันเป็นอย่างอื่น
5. ไม่รับชำระหนี้จากผู้ค้ำประกันที่มาชำระเงินแทนผู้กู้เมื่อถึงกำหนดชำระเงินตาม ป.พ.พ. มาตรา 701 ซึ่งในทางปฏิบัติ ไม่เคยพบกรณีดังกล่าว
6. กระทำการใดให้ผู้ค้ำประกันไม่อาจเข้ารับช่วงสิทธิของสหกรณ์ได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 697⁴³ กรณีดังกล่าวเป็นไปตามหลักกฎหมายที่ว่าเมื่อผู้ค้ำประกันได้ชำระหนี้แทนลูกหนี้ให้แก่ สหกรณ์แล้ว ผู้ค้ำประกันย่อมรับช่วงสิทธิหรือใช้สิทธิต่างๆ ที่สหกรณ์มีต่อลูกหนี้ได้ เช่น บังคับจำนอง หรือจำนำแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้ ดังนั้น หากสหกรณ์ปลดหนี้จำนอง หรือคืนทรัพย์สินของลูกหนี้ที่นำมาจำนำไว้กับสหกรณ์ ทำให้สัญญาจำนองระงับ เป็นเหตุให้ผู้ค้ำประกันไม่อาจใช้สิทธิบังคับจำนองหรือจำนำดังกล่าวได้ สหกรณ์ก็ไม่อาจเรียกร้องให้ผู้ค้ำประกันต้องรับผิดชอบตามสัญญาเท่าที่ผู้ค้ำประกันจะเสียหายเพราะการกระทำของสหกรณ์นั้น⁴⁴

⁴²พ.ร.บ. ล้มละลาย พ.ศ. 2483 มาตรา 101

⁴³ป.พ.พ. มาตรา 693

⁴⁴ป.พ.พ. มาตรา 697

7. ปล่อยปลະละเลยให้หนี้ขาดอายุความ เช่น สหกรณ์ไม่ติดตามเรียกร้องหนี้จากลูกหนี้ทำให้หนี้ของสมาชิกผู้กู้ขาดอายุความ เรียกร้องให้ผู้กู้ชำระหนี้ไม่ได้แล้ว ผู้ค้ำประกันยอมยกข้อต่อสู้เกี่ยวกับสัญญาของผู้กู้ขึ้นต่อสู้สหกรณ์เพื่อไม่ต้องชำระหนี้ด้วยก็ได้

ความรับผิดของผู้ค้ำประกันเกิดเมื่อลูกหนี้ผิดนัด

มาตรา 686 เมื่อลูกหนี้ผิดนัด ให้เจ้าหนี้มีหนังสือบอกกล่าวไปยังผู้ค้ำประกันภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ลูกหนี้ผิดนัด และไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใดเจ้าหนี้จะเรียกให้ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ก่อนที่หนังสือบอกกล่าวจะไปถึงผู้ค้ำประกันมิได้ แต่ไม่ตัดสิทธิผู้ค้ำประกันที่จะชำระหนี้เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ

ในกรณีที่เจ้าหนี้มีหนังสือบอกกล่าวภายในกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง ให้ผู้ค้ำประกันหลุดพ้นจากความรับผิดในดอกเบี้ยและค่าสินไหมทดแทน ตลอดจนค่าภาระติดพันอันเป็นอุปสรรคแห่งหนี้รายนั้น บรรดาที่เกิดขึ้นภายหลังจากพ้นกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง

เมื่อเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ผู้ค้ำประกันชำระหนี้หรือผู้ค้ำประกันมีสิทธิชำระหนี้ได้ตามวรรคหนึ่ง ผู้ค้ำประกันอาจชำระหนี้ทั้งหมดหรือใช้สิทธิชำระหนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการในการชำระหนี้ที่ลูกหนี้มีอยู่กับเจ้าหนี้ก่อนการผิดนัดชำระหนี้ ทั้งนี้ เฉพาะในส่วนที่ตนต้องรับผิดก็ได้ และให้นำความในมาตรา 701 วรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในระหว่างที่ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการในการชำระหนี้ของลูกหนี้ตามวรรคสาม เจ้าหนี้จะเรียกดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นเพราะเหตุที่ลูกหนี้ผิดนัดในระหว่างนั้นมิได้

การชำระหนี้ของผู้ค้ำประกันตามมาตรานี้ ไม่กระทบกระเทือนสิทธิของผู้ค้ำประกันตาม มาตรา 693

การบังคับคดีกับผู้ค้ำประกัน

โดยทั่วไป ผู้ค้ำประกันมักยินยอมในสัญญาให้สหกรณ์หักหนี้จากเงินเดือนของผู้ค้ำประกันได้ ในกรณีนี้ สหกรณ์ย่อมมีสิทธิหักเงินเดือนของผู้ค้ำประกันได้แม้ว่าจะเป็นข้าราชการก็ตาม ทั้งนี้โดยเทียบเคียงตามนัยคำพิพากษาฎีกาที่ 2840/2523 ระหว่างองค์การผลิตอาหารสำเร็จรูป และพนักงานซึ่งศาลวินิจฉัยว่าการหักเงินเดือนดังกล่าวสามารถทำได้เนื่องจากพนักงานยินยอม และการหักเงินเดือนดังกล่าวไม่ใช่การบังคับคดีซึ่งต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 286 ในเรื่องนี้ กรมบัญชีกลางได้เคยมีหนังสือตอบข้อหารือแก่ศึกษาธิการจังหวัดศรีสะเกษว่า “การหักเงินเดือน ณ ที่จ่าย หากเป็นการกู้เงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ของส่วนราชการนั้น และผู้กู้ได้ให้ความยินยอมเป็นหนังสือให้หักเงินเดือน ก็ชอบที่จะดำเนินการหักเงินได้”⁴⁵ และแนะนำให้สหกรณ์ออมทรัพย์กำหนดเป็นเงื่อนไขให้สมาชิกที่กู้ยืมทำบันทึกแจ้งส่วนราชการต้นสังกัดพร้อมสำเนาแจ้งสหกรณ์ออมทรัพย์ทราบเกี่ยวกับการหักเงินเดือน และให้สมาชิกแสดงเจตนาอย่างแจ่มชัดว่าจะยินยอมให้หักเงินเดือนตลอดไปจนกว่าจะชดใช้เงินกู้จนครบจำนวน และจะเพิกถอนความยินยอมเมื่อได้รับความยินยอมจากสหกรณ์แล้วเท่านั้น⁴⁶

⁴⁵ หนังสือกรมบัญชีกลาง ที่ กค. 0514/760 ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2532

⁴⁶ หนังสือกรมบัญชีกลาง ที่ กค. 0526.5/654 ลงวันที่ 10 เมษายน 2543

ในกรณีที่สหกรณ์มีความจำเป็นจะต้องฟ้องร้องดำเนินคดีแก่ผู้กู้และผู้ค้ำประกัน สหกรณ์ก็มีสิทธิฟ้องผู้กู้และผู้ค้ำประกันพร้อมกัน เมื่อสหกรณ์ชนะคดีสหกรณ์ย่อมบังคับคดีได้จากผู้กู้และผู้ค้ำประกันได้เนื่องจากคำพิพากษาศาลย่อมมีผลผูกพันผู้กู้และผู้ค้ำประกันซึ่งเป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษา

3. จำนวน

ในการกู้พิเศษกับสหกรณ์นั้น สหกรณ์มักให้สมาชิกผู้กู้จัดให้มีการจำนองทรัพย์สินเป็นประกัน เนื่องจากการกู้เงินจำนวนมาก ซึ่งตามกฎหมายจำนวนนั้นเป็น “สัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้จำนอง เอาทรัพย์สินตราไว้แก่บุคคลคนหนึ่ง เรียกว่าผู้รับจำนอง เป็นประกันการชำระหนี้ โดยไม่ส่งมอบทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้รับจำนอง” เมื่อสหกรณ์รับจำนองแล้ว หากต่อมาผู้กู้ผิดนัดไม่ชำระหนี้สหกรณ์ย่อมบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินที่จำนองได้ก่อนเจ้าหน้ออื่น แม้ว่าจะได้มีการโอนกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินที่จำนองเปลี่ยนมือไปให้แก่บุคคลอื่นที่ทอดแล้วก็ตาม⁴⁷ หรือแม้ต่อมาลูกหนี้จะล้มละลาย สหกรณ์ผู้รับจำนองก็ยังมีสิทธิในฐานะเป็น “เจ้าหน้อมีประกัน” ที่จะได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินนั้นก่อนเจ้าหน้ออื่น

ประโยชน์ของจำนอง

การที่สหกรณ์ต้องให้สมาชิกผู้กู้จัดให้มีการจำนองทรัพย์สินเป็นประกันในการกู้เงินจำนวนมากก็เนื่องจากจำนวนนั้นเป็นหลักประกันที่ดีและมีประโยชน์ ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น

1. จำนวนเป็นทรัพย์สินที่ติดตัวทรัพย์สินที่จำนองไป ทรัพย์สินที่จำนองได้นั้นโดยทั่วไปได้แก่ อสังหาริมทรัพย์ เช่น ที่ดิน อาคาร ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ติดตามง่ายเพราะเคลื่อนที่ได้ยาก นอกจากนั้นตามกฎหมาย จำนวนเป็น “ทรัพย์สิน” อย่างหนึ่งซึ่งยอมติดตัวทรัพย์สินไป แม้ว่าจะมีการโอนกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินที่จำนองไปให้แก่ผู้อื่นก็ตาม

2. เจ้าหน้อจำนวนมีสิทธิได้รับชำระหนี้ก่อนเจ้าหน้อสามัญ เมื่อมีการจำนองแล้วสหกรณ์ที่รับจำนองมีสิทธิเรียกให้ชำระหนี้จากทรัพย์สินที่จำนองได้ก่อนเจ้าหน้ออื่น ทั้งในคดีทั่วไปและในคดีล้มละลาย ยกเว้นเจ้าหน้อที่มีบุริมสิทธิบางอย่าง

3. หนี้ขาดอายุความก็ยังบังคับได้ แม้หนี้เงินกู้ที่เอาทรัพย์สินไปจำนองจะขาดอายุความไปก็ตาม สหกรณ์ก็ยังบังคับเอาจากทรัพย์สินที่จำนองได้

4. ผู้จำนองไม่อาจเียงให้ไปเรียกร้องจากผู้กู้ก่อน กรณีนี้จะแตกต่างจากสัญญาค้ำประกัน ซึ่งหากไม่ได้กำหนดไว้ในสัญญา ผู้ค้ำประกันยอมมีสิทธิขายเปีย่งให้สหกรณ์ไปเรียกร้องให้ผู้กู้ชำระหนี้ก่อน เมื่อเรียกจากผู้กู้ไม่ได้แล้ว จึงค่อยมาเรียกจากผู้ค้ำประกัน แต่ผู้จำนองไม่ได้มีสิทธิเช่นนั้น

5. ทรัพย์สินจำนองที่ประกันภัยถูกไฟไหม้ ผู้รับจำนองยังเรียกเอาเงินประกันภัยได้ ในกรณีที่ทรัพย์สินที่จำนองนั้นเป็นทรัพย์สินที่ได้นำไปประกันภัยไว้ ต่อมาทรัพย์สินเสียหายหรือบุบสลายและผู้จำนองมีสิทธิได้รับเงินประกันภัยจากบริษัทประกันภัย ถ้าบริษัทประกันภัยรู้หรือควรจะรู้ว่าเป็นทรัพย์สินที่มีการจำนองไว้ กฎหมายห้ามไม่ให้บริษัทประกันภัยใช้เงินแก่ผู้จำนอง จนกว่าจะได้บอกกล่าวไปยังผู้รับจำนอง และผู้รับจำนองไม่คัดค้านภายในหนึ่งเดือนนับแต่ได้รับคำบอกกล่าวนั้น⁴⁸

⁴⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 702

⁴⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 231

ทรัพย์ที่จะจำนองได้⁴⁹

ทรัพย์ที่จะจำนองได้นั้น โดยหลักต้องเป็นอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งได้แก่ ที่ดิน กับทรัพย์อันติดอยู่กับที่ดินนั้น หรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้น และรวมถึงสิทธิทั้งหลายอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินด้วย เป็นต้นว่า สิทธิอาศัย สิทธิเก็บกิน ภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์ หรือภาระจำยอม รวมตลอดถึงอาคารชุด สิ่งเหล่านี้สามารถนำไปจำนองประกันหนี้ได้

ส่วนสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษบางอย่างก็ สามารถจำนองได้ คือ

1. เรือกำปั่น หรือเรือมีระวางตั้งแต่หกตันขึ้นไป หรือเรือกลไฟหรือเรือมีระวางตั้งแต่ห้าตันขึ้นไป

2. แพ

3. สัตว์พาหนะ

4. สังหาริมทรัพย์อื่น ๆ ซึ่งกฎหมายหากบัญญัติไว้ให้จดทะเบียนเฉพาะการ⁵⁰

ทรัพย์สินที่นำมาจำนองนั้นอาจเป็นของลูกหนี้หรือผู้อื่นที่ยินยอมก็ได้ หากผู้จำนองหรือผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่นำมาจำนองเป็นผู้ที่สมรสโดยจดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมาย การที่จะจดทะเบียนจำนองทรัพย์สินที่เป็นสินสมรสนั้น จะต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสก่อน ดังนั้น เมื่อจะจดทะเบียนจำนองจะต้องมีหนังสือยินยอมของคู่สมรสติดไปพร้อมกับคำขอจดทะเบียนจำนองด้วย

การจดทะเบียนจำนอง

ตามกฎหมาย การจำนองนั้นต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ที่สำนักงานที่ดิน มิฉะนั้นการจำนองนั้นจะเป็นโมฆะ การกู้เงินโดยนำโฉนดมามอบให้เป็นหลักประกันนั้นไม่ใช่การจำนองตามกฎหมาย เจ้าหนี้ที่ยึดโฉนดไว้ไม่ใช่ผู้รับจำนองและไม่สามารถใช้สิทธิต่างๆ ได้ ในฐานะที่เป็นผู้รับจำนอง

การจดทะเบียนจำนองนั้น ทั้งผู้รับจำนอง และผู้เป็นเจ้าของที่ดินที่จำนอง จะมอบอำนาจให้ผู้อื่นไปจดทะเบียนแทนก็ได้ โดยทำหนังสือมอบอำนาจตามแบบของสำนักงานที่ดินกำหนด สำหรับการจดทะเบียนจำนองนั้น สหกรณ์ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมการจดทะเบียน⁵¹

การบังคับจำนอง

ในกรณีที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามกำหนด เจ้าหนี้จะบังคับจำนองจากทรัพย์สินที่นำมาจดทะเบียนจำนองได้โดยสามารถเลือกใช้วิธีบังคับได้ 2 วิธี คือ

1. บังคับจำนองธรรมดา

2. บังคับจำนองโดยเรียกเอาทรัพย์จำนองหลุด

⁴⁹ รชฎ เจริญน้ำ, หลักและวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการทำสัญญาจำนำ จำนอง, ประมวลบทความเกี่ยวกับสหกรณ์ออมทรัพย์, ชุมชนสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย 2539 หน้า 230-236

⁵⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 703

⁵¹ พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 6

มาตรา 728 เมื่อจะบังคับจำนองนั้น ผู้รับจำนองต้องมีหนังสือบอกกล่าวไปยังลูกหนี้ก่อนว่าให้ชำระหนี้ภายในเวลาอันสมควรซึ่งต้องไม่น้อยกว่าหกสิบวันนับแต่วันที่ลูกหนี้ได้รับคำบอกกล่าวนั้น ถ้าและลูกหนี้ละเลยเสียไม่ปฏิบัติตามคำบอกกล่าว ผู้รับจำนองจะฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้พิพากษาสั่งให้ยึดทรัพย์สินซึ่งจำนองและให้ขายทอดตลาดก็ได้

ในกรณีตามวรรคหนึ่ง ถ้าเป็นกรณีผู้จำนองซึ่งจำนองทรัพย์สินของตนไว้เพื่อประกันหนี้อันบุคคลอื่นต้องชำระ ผู้รับจำนองต้องส่งหนังสือบอกกล่าวดังกล่าวให้ผู้จำนองทราบภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ส่งหนังสือให้ลูกหนี้ทราบ ถ้าผู้รับจำนองมิได้ดำเนินการภายในกำหนดเวลาดังกล่าวนี้ ให้ผู้จำนองเช่นว่านั้นหลุดพ้นจากความรับผิดชอบในดอกเบี้ยและค่าสินไหมทดแทนซึ่งลูกหนี้ค้างชำระ ตลอดจนค่าภาระติดพันอันเป็นอุปกรณ์แห่งหนี้รายนั้น บรรดาที่เกิดขึ้นนับแต่วันที่พ้นกำหนดเวลาดังกล่าว

1) การบังคับจำนองธรรมดา

ในการบังคับจำนองธรรมดานั้น หากสมาชิกผู้กู้ที่เป็นลูกหนี้ไม่ยอมชำระหนี้ และสหกรณ์เจ้าหนี้จะบังคับจำนอง ต้องมีจดหมายบอกกล่าวไปยังลูกหนี้ก่อนว่าให้ชำระหนี้ภายในกำหนดตามเวลาที่เห็นสมควร ซึ่งกำหนดไว้ในคำบอกกล่าวนั้น เมื่อลูกหนี้ละเลยไม่ปฏิบัติตามคำบอกกล่าว สหกรณ์จะฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้พิพากษาสั่งให้ยึดทรัพย์สินซึ่งจำนองและให้ขายทอดตลาดก็ได้

การมีหนังสือบอกกล่าวก่อนฟ้องคดี มีความสำคัญเป็นอันมาก สหกรณ์จะฟ้องคดีบังคับจำนองโดยไม่ยอมบอกกล่าวกำหนดให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนนั้น ถือว่าเป็นการไม่ชอบ และศาลจะพิพากษายกฟ้อง เนื่องจากผิดขั้นตอนของกฎหมาย เหตุผลที่กฎหมายบังคับให้เจ้าหนี้หรือผู้รับจำนองต้องบอกกล่าวแก่ลูกหนี้ก่อนที่จะมีการฟ้องบังคับจำนอง ก็เนื่องจากการบังคับจำนอง จะทำให้ทรัพย์สินของตนสูญหายไป หรือบุคคลภายนอกเมื่อทราบว่าลูกหนี้ไม่ยอมชำระหนี้ และตนเองต้องสูญเสียทรัพย์สินไปในการที่จะต้องถูกบังคับจำนอง ก็ย่อมมีสิทธิที่จะนำเงินไปชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ให้หลุดพ้นการที่จะถูกบังคับจำนองเอาจากทรัพย์สินของตนก็ได้ การบอกกล่าวกำหนดเวลาให้ชำระหนี้ก่อนจึงมีประโยชน์แก่ลูกหนี้ และผู้อื่นที่เป็นเจ้าของที่ดินซึ่งยอมให้อาทรัพย์สินของตนมาจำนองไว้เป็นอย่างดี

ขั้นต่อมา เจ้าหนี้จะต้องฟ้องศาลเพื่อขอให้ศาลยึดทรัพย์สินที่จำนองและให้ขายทอดตลาดทรัพย์สินนั้น เจ้าหนี้จะยึดเอาทรัพย์สินนั้นมาเป็นของตนเองไม่ได้เป็นอันขาด เมื่อเจ้าหนี้ชนะคดีแล้ว เจ้าหนี้จะเอาทรัพย์สินที่จำนองนั้นมาเป็นของตนเองก็ไม่ได้ ต้องให้เจ้าหน้าที่ศาลทำการยึดทรัพย์สินนั้นตามวิธีการการบังคับคดี เพื่อนำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดและนำเงินมาชำระหนี้

2) บังคับจำนองโดยเรียกเอาทรัพย์สินจำนองหลุด

มาตรา 729 ในการบังคับจำนองตามมาตรา 728 ถ้าไม่มีการจำนองรายอื่นหรือบุริมสิทธิอื่นอันได้จดทะเบียนไว้เหนือทรัพย์สินอันเดียวกันนี้ ผู้รับจำนองจะฟ้องคดีต่อศาลเพื่อเรียกเอาทรัพย์สินจำนองหลุดภายในบังคับแห่งเงื่อนไขดังกล่าวต่อไปนี้แทนการขายทอดตลาดก็ได้

- (1) ลูกหนี้ได้ขาดส่งดอกเบี้ยมาแล้วเป็นเวลาถึงห้าปี และ
- (2) ผู้รับจำนองแสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่าราคาทรัพย์สินนั้นน้อยกว่าจำนวนเงินอัน

ค้างชำระ

มาตรา 729/1 เวลาใด ๆ หลังจากที่หนี้ถึงกำหนดชำระ ถ้าไม่มีการจำหน่ายรายอื่นหรือ บุริมสิทธิอื่นอันได้จดทะเบียนไว้เหนือทรัพย์สินอันเดียวกันนี้ ผู้จำหน่ายมีสิทธิแจ้งเป็นหนังสือ ไปยังผู้รับจำหน่ายเพื่อให้ผู้รับจำหน่ายดำเนินการให้มีการขายทอดตลาดทรัพย์สินที่จำหน่าย โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีต่อศาล โดยผู้รับจำหน่ายต้องดำเนินการขายทอดตลาดทรัพย์สินที่จำหน่าย ภายในเวลาหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งนั้น ทั้งนี้ ให้ถือว่าหนังสือแจ้งของผู้จำหน่ายเป็น หนังสือยินยอมให้ขายทอดตลาด

ในกรณีที่ผู้รับจำหน่ายไม่ได้ดำเนินการขายทอดตลาดทรัพย์สินที่จำหน่ายภายใน ระยะเวลาที่กำหนดไว้ในวรรคหนึ่ง ให้ผู้จำหน่ายพ้นจากความรับผิดชอบและค่าสินไหม ทดแทนซึ่งลูกหนี้ค้างชำระ ตลอดจนค่าภาระติดพันอันเป็นอุปกรณ์แห่งหนี้รายนั้นบรรดาที่ เกิดขึ้นภายหลังวันที่พ้นกำหนดเวลาดังกล่าว

เมื่อผู้รับจำหน่ายขายทอดตลาดทรัพย์สินที่จำหน่ายได้เงินสุทธิจำนวนเท่าใด ผู้รับจำหน่าย ต้องจัดสรรชำระหนี้และอุปกรณ์ให้เสร็จสิ้นไป ถ้ายังมีเงินเหลือก็ต้องส่งคืนให้แก่ผู้จำหน่าย หรือ แก่บุคคลผู้ควรจะได้เงินนั้น

วิธีการบังคับจำหน่ายในกรณีนี้ ก็ต้องดำเนินการแบบวิธีแรก คือ ต้องมีจดหมายบอกกล่าวไปยัง ลูกหนี้ก่อนจะให้ชำระหนี้ภายในเวลาอันสมควร ซึ่งกำหนดไว้ในคำบอกกล่าวนั้น

เมื่อบอกกล่าวไปแล้ว ลูกหนี้ไม่ยอมชำระหนี้หรือละเลยเสียไม่ปฏิบัติตามคำบอกกล่าว เจ้าหนี้ หรือผู้จำหน่ายย่อมใช้สิทธิฟ้องศาล ขอให้บังคับให้ทรัพย์สินจำนองนั้นหลุดเป็นของเจ้าหนี้

วิธีการนี้ไม่ใช่ฟ้องให้ศาลยึดทรัพย์ และนำออกขายทอดตลาดเหมือนวิธีการแรก แต่ขอให้ศาล บังคับให้ทรัพย์สินจำนองนั้นหลุดเป็นของเจ้าหนี้

การที่จะใช้วิธีการฟ้องขอให้ทรัพย์สินจำนองหลุดเป็นของเจ้าหนี้ได้ จะต้องอยู่ในเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

- (1) ลูกหนี้ได้ขาดส่งดอกเบี่ยมาแล้วเป็นเวลาถึงห้าปี
- (2) ผู้รับจำหน่ายได้แสดงให้เห็นเป็นที่พอใจแก่ศาลว่าราคาทรัพย์สินนั้นน้อยกว่าจำนวนเงินอันค้าง ชำระ

(3) ไม่มีการจำหน่ายรายอื่น หรือบุริมสิทธิอื่นได้จดทะเบียนไว้เหนือทรัพย์สินอันเดียวกันนี้เอง ถ้าไม่อยู่ในเงื่อนไขนี้ จะบังคับเอาทรัพย์สินจำนองหลุดไม่ได้ ต้องใช้วิธีการบังคับจำหน่ายตามวิธี แรก คือ ฟ้องขอให้ศาลยึดทรัพย์และขายทอดตลาดดังกล่าวมาแล้ว

ในกรณีที่เอาทรัพย์สินจำนองหลุดนี้ มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษต่อไปอีกว่า ถ้าเอาทรัพย์สิน จำนองหลุด และราคาทรัพย์สินนั้นมีประมาณต่ำกว่าจำนวนเงินที่ค้างชำระกันอยู่ก็ดี หรือถ้าเอา ทรัพย์สินซึ่งจำหน่ายออกขายทอดตลาดใช้หนี้ ได้เงินจำนวนสุทธิน้อยกว่าจำนวนเงินที่ค้างชำระกันอยู่ นั้นก็ดี เงินยังขาดจำหน่ายอยู่เท่าใด ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในเงินนั้น

จึงเห็นได้ว่า การบังคับจำหน่ายทั้งสองกรณีนั้น ถ้าได้เงินน้อยกว่าหนี้ เจ้าหนี้จะบังคับชำระหนี้ เอาจากทรัพย์สินอื่นไม่ได้อีก เพราะลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในจำนวนเงินที่ขาดนั้น เว้นแต่จะได้ตกลงกันได้ ในสัญญาเป็นอย่างอื่น ดังนั้น ในทางปฏิบัติจึงมักมีการกำหนดข้อสัญญาดังกล่าวไว้ให้สิทธิเจ้าหนี้เรียก ให้ลูกหนี้ชำระหนี้ที่เหลือจากการบังคับจำหน่ายได้ แต่หากไม่มีข้อตกลงดังกล่าว เจ้าหนี้จะไม่ฟ้องบังคับ

จำนองตามวิธีการใดวิธีการหนึ่ง แต่จะฟ้องเรียกหนี้ธรรมดา และเมื่อชนะคดีแล้ว ก็จะนำยึดทรัพย์ที่จำนองขายทอดตลาด เมื่อขายทอดตลาดได้เงินแล้วยังไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ได้ เจ้าหนี้ก็ยังสามารถยึดเอาทรัพย์สินอื่นของลูกหนี้มาขายทอดตลาดชำระหนี้ได้อีกตามวิธีการบังคับคดีโดยหลักทั่วไป เพราะในกรณีที่บังคับชำระหนี้โดยวิธีการธรรมดา ซึ่งไม่ใช่บังคับจำนองแล้ว กฎหมายมิได้ห้ามเจ้าหนี้ที่จะบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินอื่นอีก คงบังคับชำระหนี้ตามหลักการบังคับคดีโดยทั่วไป

ผู้รับโอนทรัพย์สินซึ่งจำนอง

ทรัพย์สินที่จำนองนั้น เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิที่จะโอนทรัพย์สินนั้นให้ผู้อื่นไปได้ไม่ว่าจะเป็นการโอนโดยขาย หรือให้เปล่าก็ตาม

เมื่อได้มีการจดทะเบียนจำนองแล้ว แม้ทรัพย์สินนั้นจะโอนไปยังบุคคลอื่นก็ตาม เจ้าหนี้ก็ยังสามารถใช้สิทธิ์ที่จะได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินที่จำนองนั้น แสดงให้เห็นว่าเมื่อจดทะเบียนจำนองแล้ว การที่ลูกหนี้หรือผู้จดทะเบียนจำนองซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินจะได้โอนทรัพย์สินนั้นไป ไม่ทำให้สิทธิ์ของผู้รับจำนองในการที่จะบังคับจำนองหมดสิ้นไป เจ้าหนี้ยังสามารถติดตามไปบังคับจำนองเอาจากทรัพย์สินนั้นได้ บุคคลที่รับโอนทรัพย์สินต้องผูกพันที่จะต้องชำระหนี้ตามสัญญาจำนองอันได้จดทะเบียนไว้

แต่เมื่อทรัพย์สินที่จำนองนั้นโอนไปยังผู้อื่นแล้ว บุคคลที่รับโอนนั้นสามารถที่จะไถ่จำนองเพื่อให้ทรัพย์สินที่จำนองหลุดพ้นจากการจำนองได้ โดยชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ ซึ่งจะขอไถ่จำนองเมื่อใดก็ได้ในเมื่อลูกหนี้ยังไม่ได้ชำระหนี้นั้น แต่ถ้าเจ้าหนี้ได้บอกกล่าวที่จะบังคับจำนองตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้รับโอนต้องไถ่ถอนจำนองเสียภายในเดือนหนึ่งนับแต่วันรับคำบอกกล่าว

ผู้รับโอนทรัพย์สินถ้าเป็นตัวลูกหนี้เอง หรือผู้ค้ำประกันหรือเป็นทายาทของลูกหนี้ หรือผู้ค้ำประกันเช่นนี้จะไถ่ถอนจำนองไม่ได้ โดยกฎหมายห้ามไว้

ถ้าผู้รับโอนทรัพย์สินจะขอไถ่ถอนจำนอง จะต้องบอกกล่าวความประสงค์นั้นแก่ลูกหนี้ และต้องส่งคำเสนอไปยังบรรดาเจ้าหนี้ที่ได้จดทะเบียนไว้ไม่ว่าในทางจำนองหรือประการอื่นว่าจะรับใช้เงินให้เป็นจำนวนอันสมควรกับราคาทรัพย์สินนั้น

เมื่อเจ้าหนี้ได้รับคำบอกกล่าวจากผู้รับโอนทรัพย์สินว่าจะใช้เงินให้แล้ว หากไม่ยอมรับคำเสนอของบุคคลผู้รับโอนดังกล่าว เจ้าหนี้คนนั้นจะต้องฟ้องคดีต่อศาลภายในเดือนหนึ่งนับแต่วันมีคำเสนอ เพื่อให้ศาลพิพากษาสั่งขายทอดตลาดทรัพย์สินซึ่งจำนองนั้น ซึ่งเจ้าหนี้นั้นจะต้องปฏิบัติตามการดังกล่าวต่อไปนี้ด้วยคือ

1. ออกเงินทรองค่าฤชาธรรมเนียมการขายทอดตลาด
2. ต้องเข้าสู่ราคาเอง หรือแต่งคนเข้าสู่ราคาเป็นจำนวนเงินสูงกว่าที่ผู้รับโอนเสนอจะใช้
3. บอกกล่าวการที่ตนไม่ยอมนั้นให้ผู้รับโอนและเจ้าหนี้คนอื่น ๆ บรรดาได้จดทะเบียนกับทั้งเจ้าของทรัพย์สินก่อนและลูกหนี้ชั้นต้นทราบด้วย
4. หากขายทอดตลาดได้เงินจำนวนสุทธิลำจำนวนเงินที่ผู้รับโอนเสนอว่าจะใช้ ให้ผู้รับโอนเป็นผู้ออกใช้ค่าฤชาธรรมเนียมในการขายทอดตลาด ถ้าได้ไม่ถึงลำจำนวน ให้เจ้าหนี้ผู้ร้องขอให้ขายทอดตลาดเป็นผู้ออกเจ้าหนี้แทนลูกหนี้ตนเอง เป็นลักษณะของการถอนจำนอง ทำให้พ้นจากภาระการจำนองได้ ซึ่งผู้จำนองที่ทำการไถ่ถอนจำนอง ก็มีสิทธิ์ที่จะไล่เบี้ยเอาจากลูกหนี้ได้

5. เมื่อขายทอดตลาดทรัพย์สินซึ่งจำนองตามคำสั่งศาลอันเนื่องมาแต่การบังคับจำนองหรือถอนจำนอง

6. เมื่อเอาทรัพย์สินซึ่งจำนองนั้นหลุด ในข้อนี้หมายถึงเจ้าหนี้ทำการบังคับจำนองในสภาพที่เอาทรัพย์สินซึ่งจำนองหลุดนั่นเอง โดยไม่มีการขายทอดตลาด ก็จะทำให้จำนองหมดสิ้นไป

การที่สิทธิจำนองระงับไป จะต้องนำความไปจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ในเมื่อมีการร้องขอของผู้มีส่วนได้เสีย ไม่ว่าจะเป็นการชำระหนี้สิ้นเชิง หรือบางส่วน หรือระงับหนี้ก็ตาม ถ้าไม่นำความไปจดทะเบียน จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกไม่ได้ คงต่อสู้ว่าการจำนองได้ระงับสิ้นไปเฉพาะเจ้าหนี้ ลูกหนี้ และผู้จำนองเท่านั้น

ความระงับสิ้นไปแห่งสัญญาจำนอง

สัญญาจำนองนั้นย่อมระงับสิ้นไปได้ในกรณีดังต่อไปนี้

- (1) เมื่อหนี้ที่ประกันระงับสิ้นไปด้วยเหตุประการอื่นใด มิใช่ขาดอายุความ
- (2) เมื่อปลดจำนองให้แก่ผู้จำนองด้วยหนังสือเป็นสำคัญ การกล่าวปลดจำนองด้วยวาจาไม่ทำให้การจำนองนั้นหมดไป สัญญาจำนองยังคงมีผลใช้บังคับอยู่
- (3) เมื่อผู้จำนองหลุดพ้น เช่น ในกรณีที่มีการปลดจำนอง หรือมีผู้ใดผู้หนึ่งมาชำระหนี้ จำนองแทน เป็นต้น

(4) เมื่อถอนจำนอง โดยผู้จำนองทำการไถ่ถอนจำนองโดยเอาเงินไปชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้

นอกจากหลักประกันในเรื่องของค้ำประกันและจำนองแล้ว ยังมีหลักประกันตามกฎหมายอีกหลายอย่างที่ยังไม่ได้กล่าวถึง เช่น จำน่า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ค้ำประกันและจำนองก็เป็นเรื่องที่ใช้มากที่สุดเ็นทางปฏิบัติของสหกรณ์

การติดตามหนี้สินและการดำเนินคดี

หนี้ คือ ความผูกพันทางกฎหมายระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า เจ้าหนี้การกระทำของลูกหนี้ที่มีต่อเจ้าหนี้ คือ วัตถุประสงค์หนี้อันได้แก่ การกระทำการ งดเว้นการกระทำและส่งมอบทรัพย์สิน

การชำระหนี้ หนี้อาจจะเกิดขึ้นด้วยการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง หรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง และการชำระหนี้จะเป็นการชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือการส่งมอบทรัพย์สินก็ได้

เช่น นาย ก. ซื้อสินค้าจาก นาย ข. นาย ก. ก็ต้องชำระหนี้เป็นเงินสดให้แก่ นาย ข. ส่วน นาย ข. ก็ต้องส่งมอบสินค้าชนิดนั้นให้แก่ นาย ก. เช่นกัน ส่วนการกระทำ เช่น การที่เราจ้างให้ช่างตัดผมตัดผมให้แก่เรา ส่วนการงดเว้นการกระทำ เช่น การที่เราตกลงกับนาย ค. มิให้ประกอบกิจการค้าขายแข่งกับเรา ทั้งหมดนี้ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่กระทำตามที่ตกลงกันไว้ ถือว่าฝ่ายนั้นเป็นผู้ผิดสัญญา

บ่อเกิดแห่งหนี้

เกิดขึ้นได้จาก 3 เหตุใหญ่ ๆ คือ

1. นิติกรรมสัญญา คือ นิติกรรมที่เกิดขึ้นจากการที่มีความตกลงกันโดยสมัครใจระหว่างบุคคลสองฝ่ายขึ้นไป เพื่อก่อให้เกิดหนี้ขึ้นตามกฎหมาย เช่น นาย ก. ยืมรถจากนาย ข. จึงเกิดเป็นสัญญายืม
2. นิติเหตุ เกิดจากการที่ไม่ได้มีนิติกรรมต่อกัน แต่ได้เกิดเหตุที่ต้องมีหนี้ต่อกัน โดยมีได้เกิดจากการสมัครใจต่อกัน แต่ต้องผูกพันเป็นหนี้โดยผลของกฎหมายดังกรณีต่อไปนี้คือ

1) ละเมิด หนี้ละเมิดที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นจากการที่บุคคลหนึ่งได้ละเมิดสิทธิ์ของอีกบุคคลหนึ่ง เช่น นาย ก. ขับรถชนนาย ง. ด้วยความประมาท นาย ก. จึงละเมิดนาย ง.

2) จัดการงานนอกสั่ง การที่บุคคลหนึ่งได้เข้าไปจัดการงานให้อีกฝ่ายหนึ่งโดยที่เขาไม่ได้ไหว้วานหรือมอบหมาย แต่เป็นที่สมประโยชน์แก่บุคคลที่เจ้าของกิจการนั้น ซึ่งบุคคลที่ได้เข้าจัดการไปนั้น มีสิทธิ์เรียกร้องเอาค่าใช้จ่ายที่ตนได้เสียไป รวมทั้งค่าเสียหายที่ตนได้รับ

3) ลามมิควรถูได้ คือ การที่ได้ทรัพย์สินใดมา โดยปราศจากเหตุผลที่จะกล่าวอ้างเพื่อยึดทรัพย์สินนั้นไว้โดยชอบ ซึ่งเป็นทางให้บุคคลอื่นต้องเสียเปรียบบุคคลผู้ได้ทรัพย์สินไว้ จึงต้องมีหนี้หรือหน้าที่ต้องคืนทรัพย์สินนั้น ซึ่งไม่อาจคืนได้ก็ต้องใช้ราคาหรือค่าเสียหายแทน

3. ด้วยอำนาจของกฎหมาย มีกฎหมายที่บัญญัติให้บุคคลต้องชำระหนี้ เช่น ผู้ที่มีรายได้มีหน้าที่ต้องเสียภาษีอากร

กำหนดเวลาชำระหนี้

เมื่อลูกหนี้ และเจ้าหนี้มีหนี้ที่ต้องชำระหนี้ต่อกัน ต้องมีกำหนดเวลาที่จะชำระให้แก่กันเมื่อไร หากมีการกำหนดไว้แล้วต้องชำระให้ตามกำหนด แต่หากมิได้กำหนดไว้แล้วก็เป็นหนี้ที่ไม่มีกำหนดระยะเวลา ซึ่งจะมีผลแตกต่างกัน คือ

1. หนี้ที่ไม่มีกำหนดเวลา เกิดจากการที่เจ้าหนี้และลูกหนี้ไม่ได้ตกลงกำหนดเวลาในการชำระหนี้ไว้ แต่กฎหมายกำหนดว่าหนี้นั้นถึงกำหนดชำระได้ทันที เมื่อเจ้าหนี้ทวงถามแก่ลูกหนี้ให้ชำระหนี้ และลูกหนี้ก็ต้องชำระแก่เจ้าหนี้โดยทันทีเช่นกัน แต่ถ้าหากเจ้าหนี้ยังไม่ได้ทวงถามแก่ลูกหนี้ ลูกหนี้ยังไม่เป็นผู้ผิดนัด แต่ถ้าเจ้าหนี้ทวงถามแก่ลูกหนี้แล้วและลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ลูกหนี้จึงตกเป็นผู้ผิดนัด

2. หนี้ที่มีกำหนดเวลาในการชำระหนี้ เจ้าหนี้ตกลงกับลูกหนี้ว่าจะชำระหนี้ในเวลาเท่าไร วันที่เท่าไร เมื่อถึงกำหนดนั้นแล้วตั้งที่ตกลงไว้ในสัญญา หากลูกหนี้มิได้ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ ลูกหนี้จะตกเป็นผู้ผิดนัดทันที

3. หนี้มูลละเมิด หนี้ประเภทนี้เกิดจากการที่บุคคลอีกบุคคลหนึ่งละเมิดสิทธิแก่เรา เมื่อถูกละเมิดแล้ว ถึงว่าผิดนัดตั้งแต่วันที่ถูกละเมิด

ผลของการผิดนัด

การผิดนัดมีผลต่อลูกหนี้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการผิดนัด คือ ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ตรงเวลา ถือว่าก่อความเสียหายแก่เจ้าหนี้ ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น

2. ถ้าเป็นการชำระหนี้ที่มีระยะเวลาเป็นสาระสำคัญ เจ้าหนี้อาจบอกปิดชำระหนี้ได้ เพราะอาจเป็นการไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้แล้ว เช่น ก. จ้างตัดชุดแต่งงานจาก จ. แต่เมื่อถึงวันแต่งงานแล้วยังตัดไม่เสร็จ ก. สามารถบอกปิดไม่รับชุดแต่งงานได้

3. กรณีเป็นหนี้เงิน ในกรณีที่ไม่ได้ตกลงเรื่องดอกเบี้ยไว้ต้องเสียแก่เจ้าหนี้ในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปีนับแต่ผิดนัด หากตกลงไว้ให้สูงกว่านั้นก็ใช้ได้แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี แต่จะเรียกดอกเบี้ยจะคิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยอีกไม่ได้

4. กรณีเป็นหนี้การส่งมอบ ลูกหนี้ต้องชดเชยความเสียหายให้แก่เจ้าหนี้ ค่าเสียหายนี้จะต้องตีราคาทรัพย์สินก่อน ทรัพย์สินนั้นเป็นจำนวนเท่าใด จึงนำเงินจำนวนนี้ถือเป็นเงินต้นแล้วจึงนำมาคำนวณเป็นดอกเบี้ย

การทำหนังสือทวงหนี้

ในกรณีที่ต้องทำหนังสือทวงหนี้ ลูกหนี้บางคนเมื่อได้รับแล้วอาจจะรีบนำเงินมาชำระหนี้ แต่ลูกหนี้บางคนอาจนิ่งเฉยแม้จะได้รับหนังสือทวงหนี้มาหลายครั้งแล้ว จึงต้องนำคดีมาฟ้องร้องต่อศาล หากเป็นหนี้ที่ไม่มีกำหนดเวลาจะต้องมีการทวงถามเสียก่อน เพื่อให้ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดและเจ้าหนี้จะได้มีสิทธิ์คิดดอกเบี้ยหรือค่าเสียหายได้ ตรงกันข้ามกับหนี้ที่กำหนดเวลาในการชำระหนี้ หากไม่ชำระตามกำหนดนั้น เจ้าหนี้สามารถเรียกค่าเสียหายหรือดอกเบี้ยได้ทันที ในบางกรณีที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้จะทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิ์บอกเลิกสัญญาได้ หรืออาจทำให้เกิดสิทธิ์ฟ้องร้องคดีขึ้นมาอาทิเช่น กรณีที่จะมีการบังคับจำนองต้องมีหนังสือบอกกล่าวทวงถาม (Notice) ไปกับผู้จำนองเสียก่อน แล้วจึงจะมีการฟ้องร้องบังคับจำนองได้

ตัวอย่าง

หนังสือบอกกล่าวทวงถาม

เรื่อง ขอให้ชำระหนี้

เรียน

ตามที่ท่านได้กู้ยืมเงินไปจากสหกรณ์.....จำกัด เป็นเงินจำนวนทั้งสิ้น 100,000 บาทถ้วน (หนึ่งแสนบาทถ้วน) นั้น บัดนี้หนี้จำนวนดังกล่าวถึงกำหนดชำระแล้ว แต่ท่านยังมีได้ชำระหนี้ให้แก่สหกรณ์.....จำกัด แต่อย่างใด

สหกรณ์ จึงขอบอกกล่าวให้ท่านนำเงินจำนวน 100,000 บาท พร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ.....ต่อปี จนกว่าชำระเสร็จ นำไปชำระแก่สหกรณ์.....จำกัด ภายใน 15 วันนับแต่วันที่ท่านได้รับหนังสือบอกกล่าวทวงถามฉบับนี้ หากพ้นกำหนดเวลาดังกล่าวแล้ว หากท่านยังคงเพิกเฉย ข้าพเจ้ามีความจำเป็นต้องดำเนินคดีแก่ท่านตามกฎหมายต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(.....)

ทนายความผู้รับมอบอำนาจ

หนังสือรับสภาพหนี้

หากลูกหนี้ได้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ไว้ ถือว่าหนังสือดังกล่าวมีประโยชน์ต่อเจ้าหนี้มาก เพราะจะทำให้เจ้าหนี้มีพยานเอกสารในการฟ้องร้องในหนี้หนี้เพิ่มขึ้น และจะทำให้อายุความฟ้องร้องคดีสะดุดหยุดลง ในกรณีที่มูลหนี้หนี้มีได้มีหลักฐาน การที่ลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ทำให้เจ้าหนี้มีหลักฐานการกู้ยืมหนี้ขึ้นมา เจ้าหนี้จึงมีสิทธินำไปเป็นหลักฐานการฟ้องร้องคดีได้

หากลูกหนี้ตายไปก่อน ผู้จัดการมรดกหรือทายาทผู้มีสิทธิได้รับมรดกของลูกหนี้ทั้งหมดสามารถทำหนังสือรับสภาพหนี้ของผู้ตายได้

หากมีทำหนังสือรับสภาพหนี้จะทำให้อายุความสะดุดหยุดลง ทำให้นับอายุความเริ่มต้นขึ้นใหม่เช่น หนี้กู้ยืมเงินที่ไม่มีกำหนดเวลา มีอายุความ 10 ปี นับแต่วันที่กู้ยืม เวลาล่วงเลยมาแล้ว 8 ปี ลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ ทำให้อายุความสะดุดหยุดลงในปีที่ 8 และเริ่มนับอายุความใหม่ไปอีก 10 ปี

วิธีการรับสภาพความผิดเป็นหนังสือเมื่อหนี้ขาดอายุความแล้ว

เมื่อหนี้ขาดอายุความแล้ว ลูกหนี้ก็ไม่ต้องชำระอีกต่อไป แต่ถ้าหากลูกหนี้รับสภาพหนี้กลับมาให้แก่เจ้าหนี้ไม่ว่าจะเป็นการทำให้เป็นหลักฐานเป็นหนังสือเป็นการประกันด้วยหลักทรัพย์ หรือกรณีอื่นเป็นการให้บุคคลอื่นค้ำประกัน ถ้าลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพผิดแล้ว ภายหลังลูกหนี้จะปฏิเสธไม่ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ไม่ได้ ถ้าเป็นการทำไว้ก่อนขาดอายุความ เรียกว่า รับสภาพหนี้ แต่ถ้าหากได้ทำหนังสือไว้ภายหลังที่หนี้ขาดอายุความแล้ว เรียกว่า รับสภาพความผิด

ตัวอย่าง

หนังสือรับสภาพหนี้

วันที่.....

ข้าพเจ้านาย.....ขอทำหนังสือรับสภาพหนี้ฉบับนี้ไว้แก่สหกรณ์
.....เป็นหลักฐานว่าการที่ข้าพเจ้าได้กู้ยืมเงินจากสหกรณ์
.....จำกัด ไปเป็นจำนวนเงิน 50,000 บาท ตามหนังสือสัญญากู้
ฉบับลงวันที่.....นั้น ข้าพเจ้ายังคงเป็นหนี้ต่อสหกรณ์.....จำกัด
และขอชำระหนี้จำนวน 3,000 บาท ทุกวันที่ 5 ของทุกเดือนจนกว่าจะชำระเสร็จ หากผิดนัดหนึ่งนัด
ได้ถือว่าผิดนัดทุกงวด และฟ้องบังคับคดีได้ทันที โดยไม่ต้องบอกกล่าวทวงถามแก่ข้าพเจ้าอีก

เพื่อเป็นหลักฐาน ข้าพเจ้าจึงลงลายมือชื่อต่อหน้าพยานตั้งวันที่ปรากฏ

ลงชื่อ.....ลูกหนี้

(.....)

ลงชื่อ.....เจ้าหนี้

(.....)

ลงชื่อ.....พยาน

(.....)

ลงชื่อ.....พยาน

(.....)

อายุความ

อายุความ คือ การที่กฎหมายกำหนดไว้เพื่อให้คู่กรณีดำเนินการเรียกร้องสิทธิต่อกันภายในกำหนดระยะเวลาตามกำหนดนั้น หากคู่กรณีไม่ใช้สิทธิเรียกร้องภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ มีผลทำให้คู่กรณีสูญเสียสิทธิเรียกร้องต่อกัน หรือที่เรียกว่า “คดีขาดอายุความ”

กรณีที่เจ้าหนี้มิได้ใช้สิทธิ์เรียกร้องจากลูกหนี้ตามกำหนด หากพ้นจากกำหนดนั้นแล้วเจ้าหนี้นี้ย่อมไม่สามารถเรียกร้องจากลูกหนี้ได้อีก แต่ถ้าหากลูกหนี้มิได้ยกอายุความขึ้นต่อสู้ถือว่าเป็นการสละประโยชน์แห่งอายุความอย่างหนึ่ง

การกู้ยืมเงิน กฎหมายมิได้กำหนดอายุความฟ้องร้องไว้ในกรณีเรียกเงินกู้ตามสัญญา จึงมีกำหนดอายุความ 10 ปี

การจำนอง เมื่อมีการบอกกล่าวบังคับจำนองแล้ว สิทธิจำนองยังคงอยู่ตลอดไป แม้ว่าหนี้ประชาชนจะหมดอายุความแล้ว แต่สิทธิจำนองยังคงอยู่ตลอดไปไม่หมดไปตามอายุความด้วย แต่จะใช้สิทธินั้นบังคับให้ชำระดอกเบี้ยที่ค้างย้อนหลังเกินห้าปีขึ้นไปไม่ได้

การจำนำ เมื่อมีการบอกกล่าวบังคับจำนำแล้ว สิทธิจำนองยังคงอยู่ตลอดไป แม้ว่าหนี้ประชาชนจะหมดอายุความแล้ว แต่สิทธิจำนำยังคงอยู่ตลอดไปไม่หมดไปตามอายุความด้วย แต่ทั้งนี้จะใช้สิทธินั้นบังคับให้ชำระดอกเบี้ยที่ค้างย้อนหลังเกินห้าปีขึ้นไปไม่ได้

การค้ำประกัน มิได้กำหนดไว้จึงใช้หลักทั่วไป คือ อายุความ 10 ปี

ดอกเบีย ดอกเบียที่ค้างส่งหรือที่มีการค้างชำระก่อนที่มีการฟ้องร้องคดี มีอายุความ 5 ปี เช่น ถ้าค้างส่งดอกเบียเป็นเวลา 10 ปีเต็มจนถึงวันฟ้องดอกเบียที่ค้างส่งเกินกว่า 5 ปี ได้แก่ใน 5 ปีหลัง ไม่สามารถเรียกร้องจากลูกหนี้ได้ คงเรียกได้เฉพาะ 5 ปีแรกก่อนวันฟ้องเท่านั้น

ตัวอย่าง นาย ค. นำที่ดินไปจำนองไว้กับนาย ง. เป็นเงิน 1 ล้านบาท กำหนดชำระคืนในวันที่ 1 มกราคม 2525 เมื่อถึงกำหนดชำระแล้ว นาย ง. มิได้ติดตามทวงถามจากนาย ค. เลยจนถึงวันที่ 1 มกราคม 2538 จึงได้บังคับจำนอง ซึ่งหนี้เงินกู้นั้นต้องฟ้องชำระภายใน 10 ปี นับแต่วันที่ถึงกำหนดชำระ ซึ่งกรณีนี้เงินกู้นั้นได้ขาดอายุความไปนานแล้ว แต่นาย ค. ยังคงต้องรับผิดชอบตามสัญญาจำนองอยู่ เพราะแม้หนี้เงินกู้จะขาดอายุความแต่สิทธิตามสัญญาจำนองยังคงอยู่มิได้หมดตามอายุความไปด้วย นาย ง. จึงมีสิทธิที่จะบังคับจำนองที่ดินดังกล่าวได้ แต่นาย ง. จะบังคับจำนองในส่วนดอกเบียที่ค้างชำระเกิน 5 ปีไม่ได้

อายุความสะดุดหยุดลง

อายุความสะดุดหยุดลง คือ การที่มีพฤติการณ์ทำให้อายุความซึ่งกำลังเดินอยู่หยุดลง ไม่มีการนับอายุต่อไป และผลที่ตามมา คือ ระยะเวลาที่เดินมาจนถึงเวลาที่อายุความสะดุดหยุดลงไม่นับถึง โดยถือว่าอายุความที่ผ่านมาทั้งหมดเท่าใดให้ตัดทิ้งทั้งหมด เมื่อเหตุอันทำให้อายุความสะดุดหยุดลงนั้นสิ้นสุดลงไปเมื่อใด ก็จะทำให้นับอายุความขึ้นใหม่

สาเหตุที่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลง

การที่ลูกหนี้รับสภาพหนี้ต่อเจ้าหนี้ตามสิทธิ์เรียกร้อง โดยทำเป็นหนังสือรับสภาพหนี้ชำระหนี้ให้บางส่วน ชำระดอกเบี้ยให้ประกัน หรือกระทำการใดๆ ที่เป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นการยอมรับสภาพหนี้ตามสิทธิ์เรียกร้องหรือแม้แต่การที่เจ้าหนี้ฟ้องร้องคดีหรือการทำการใดๆ ที่เป็นการฟ้องร้องคดี ระยะเวลาที่ได้ผ่านมาหรือล่วงมาแล้วในระหว่างนั้นก็ตัดทิ้งไป ไม่นับเข้ามาคำนวณในกำหนดระยะเวลาแห่งอายุความด้วย ทำให้อายุความสะดุดหยุดลง และจะต้องมีการนับอายุความขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง

เช่น การที่ ก. กู้เงิน ข. ไป ต่อมาอีก 8 ปี ก. ได้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ให้กับ ข. ย่อมทำให้ อายุความที่เดินมา 8 ปีนั้นสะดุดหยุดลงและนับเริ่มต้นใหม่ นับแต่วันที่ ก. ได้มาทำหนังสือรับสภาพหนี้ นั้น หรือในกรณีที่อายุความได้ดำเนินมาถึงปีที่ 8 แล้ว ข. ได้ยื่นฟ้อง ก. เพื่อเรียกเงินตามสิทธิ์เรียกร้อง ที่มีต่อ ก. หากศาลพิพากษาให้ ข. เป็นฝ่ายชนะคดีถือว่าอายุความที่เดินมาตั้งแต่ต้นจนถึงวันที่ศาลมี คำพิพากษาให้ตัดทิ้งไปหมด และเริ่มนับอายุความใหม่ตั้งแต่วันที่นั้นเป็นต้นไป

การสละประโยชน์อายุความ คือ หนี้นั้นได้หมดอายุความไปแล้ว แต่ลูกหนี้มีได้นำอายุความ นั้นขึ้นต่อสู้ หรือลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพความผิดให้แก่เจ้าหนี้หากในกรณีที่ลูกหนี้ถูกฟ้องคดีเพื่อ เรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ แต่ลูกหนี้ไม่ต่อสู้เรื่องอายุความ ถือว่าลูกหนี้ได้สละประโยชน์แห่งอายุความ นั้นแล้ว

การสละประโยชน์อายุความนั้น แม้ลูกหนี้ไม่ยกขึ้นต่อสู้ แต่ก็ไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิ์ของ บุคคลภายนอกหรือผู้ค้ำประกัน แต่ถ้าผู้ค้ำประกันไม่ยกอายุความต่อสู้กับเจ้าหนี้ แล้วผู้ค้ำประกันชำระ หนี้ไป ผู้ค้ำประกันจะฟ้องไล่เบี้ยเอาแก่ลูกหนี้ไม่ได้

การฟ้องคดี

การดำเนินคดีในคดีแพ่ง

เมื่อเจ้าหนี้ดำเนินการติดตามทวงถามแก่ลูกหนี้แล้ว แต่ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ เมื่อ เจ้าหนี้นำมาฟ้องร้องคดี เจ้าหนี้ต้องเตรียมการให้พร้อมไม่ว่าทั้งพยานหลักฐาน พยานเอกสารพยาน บุคคล เช่น หนังสือสัญญา กู้ หนังสือจำนอง หนังสือบอกกล่าวทวงถาม เมื่อเจ้าหนี้นำเรื่องมากปรึกษา แก่ทนายความ ทนายความก็จะทำสำนวนการฟ้องร้องคดีว่าจะฟ้องอย่างไร โดยการฟ้องร้องคดีจะต้อง ฟ้องต่อศาลที่ลูกหนี้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำนาจศาลหรือต่อศาลที่มีมูลคดีเกิดขึ้น ปัจจุบันการฟ้องคดี เงินกู้ของสหกรณ์นั้นเป็นคดีผู้บริโภคต้องใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณา คดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ซึ่งมี ผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 31 สิงหาคม 2551 หากสหกรณ์ฟ้องคดีเงินกู้แก่สมาชิกต้องฟ้องต่อศาลที่ สมาชิกหรือจำเลยมีภูมิลำเนา

การฟ้องร้องคดีดังกล่าวเป็นคดีมีทุนทรัพย์อันอาจคำนวณเป็นเงินได้ ต้องเสียขึ้นศาล ดังนี้

1. ทุนทรัพย์ที่เรียกร้อง ไม่เกิน 300,000 บาท เสียค่าขึ้นศาลอัตราร้อยละ 2 บาท แต่ไม่เกิน 1,000 บาท (คดีศาลแขวง)
2. ทุนทรัพย์ที่เรียกร้อง เกิน 300,000 แต่ไม่เกิน 50 ล้านบาท เสียค่าขึ้นศาลอัตราร้อยละ 2 บาท แต่เสียไม่เกิน 200,000 บาท ส่วนทุนทรัพย์ที่เรียกร้องในส่วนที่เกิน 50 ล้านบาทแรก ให้เสียใน อัตราร้อยละ 0.1 บาท

หลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาแล้วฝ่ายที่แพ้คดีจะต้องเป็นผู้ชำระเงินค่าฤชาธรรมเนียม เช่น ค่า ขึ้นศาลและค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการดำเนินคดี เช่น ค่าส่งหมาย ค่าอ้างพยานเอกสาร เป็นต้น

การโกงเจ้าหนี้

หากบุคคลใดกระทำการที่ไม่ให้เจ้าหนี้ของตน หรือของผู้อื่นได้รับการชำระหนี้ทั้งหมดหรือ เพียงบางส่วน ซึ่งจะได้ใช้หรือจะใช้สิทธิเรียกร้องทางศาลให้ชำระหนี้ ย้ายไปเสีย ซ่อนเร้น หรือโอนไป ให้แก่ผู้อื่นในทรัพย์สินนั้น แก่งให้ตนเองนั้นเป็นหนี้จำนวนใดที่ไม่เป็นความจริงก็ดี ผู้นั้นมีความผิดทาง อาญาฐานโกงเจ้าหนี้ ซึ่งมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 4,000 บาท หรือ

ทั้งจำทั้งปรับ คำว่า “หนี้” นี้มีได้หมายถึงหนี้เงินเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงหนี้ที่เป็นหน้าที่กระทำการด้วย

ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ ไม่ใช่เรื่องการเป็นหนี้แล้วไม่ชำระหนี้ดังที่เข้าใจกันในความหมายธรรมดา เพราะกรณีนี้ต้องใช้วิธีการฟ้องร้องบังคับกันทางแพ่งได้เท่านั้น แต่ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้จะต้องเป็นการกระทำที่ครบองค์ประกอบความผิด ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 กรณีคือ กรณีแรก ลูกหนี้ในหนี้ธรรมดาไปดำเนินการยกย่ายซ่อนเร้น หรือโอนทรัพย์สินไปให้ผู้อื่นเพื่อหวังผลจะได้ไม่ถูกบังคับคดี และกรณีที่ 2 ลูกหนี้ในหนี้จำนำ ไปทำให้ทรัพย์สินอันตนจำนำไว้เสียหายหรือเสื่อมค่า เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้รับจำนำซึ่งมีโทษตามประมวลกฎหมายอาญาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

โดยความผิดทางอาญาในเรื่องนี้เป็นการเอาโทษลูกหนี้ที่กระทำการไม่ให้เจ้าหนี้ของตน หรือเจ้าหนี้ของผู้อื่น เช่น เจ้าหนี้ของภรรยาได้รับชำระหนี้ทั้งหมดหรือบางส่วน แบ่งได้เป็น 2 กรณีคือ

1. กรณีที่เป็นการกระทำแก่ตัวทรัพย์สิน คือ จะต้องมีการย้ายไปเสีย ซ่อนเร้นหรือโอนไปให้แก่ผู้อื่นซึ่งทรัพย์สินนั้น โดยปกติกู้หนี้แม้จะถูกฟ้องร้องแล้วก็ยังมีสิทธิ์ที่จะกระทำต่อทรัพย์สินดังกล่าวได้เสมอ แต่เป็นการกระทำที่ทำให้เจ้าหนี้ไม่ได้รับชำระหนี้ทั้งหมดหรือบางส่วน โดยเมื่อตนเองรู้อยู่แล้วว่าเจ้าหนี้ได้ใช้สิทธิ์เรียกร้องทางศาลแล้วหรือ จะใช้สิทธิ์ทางศาลแล้ว เช่น โดยเจ้าหนี้ได้ให้ทนายความส่งหนังสือบอกกล่าวทวงถาม (Notice) ให้ลูกหนี้ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระจะนำไปฟ้องคดีต่อศาล เป็นต้น

2. กรณีที่มีได้กระทำต่อตัวทรัพย์สิน แต่เป็นการแกล้งให้ตนเองเป็นหนี้ เช่น แกล้งทำไว้เป็นหนังสือสัญญาไว้กับเพื่อนฝูง หรือแกล้งทำหนังสือสัญญาซื้อขายโดยระบุว่าได้รับของและชำระราคาแล้ว แต่ความจริงมิได้รับของมาเลย เพื่อเพื่อนของตนที่มีได้เป็นเจ้าหนี้ที่แท้จริงจะได้มาขอชำระหนี้ เป็นต้น

การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ

การทำสัญญาประนีประนอมยอมความต้องมีการทำหลักฐานเป็นหนังสือ ในกรณีที่เจ้าหนี้ลูกหนี้หรือคู่ความแต่ละฝ่ายตกลงกันได้ที่จะชำระหนี้กันอย่างไร สามารถกระทำได้ดังนี้คือ

1. การทำสัญญาประนีประนอมยอมความนอกศาล อาจจะทำสัญญายอมกันนอกศาลด้วยความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย แต่หากฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามสัญญา ต้องนำมาฟ้องร้องต่อศาลอีกครั้งหนึ่ง

2. การทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล เป็นการทำสัญญายอมกันต่อหน้าศาล เมื่อทำแล้วถือว่าผูกพันทั้งสองฝ่าย หากฝ่ายหนึ่งผิดสัญญา อีกฝ่ายหนึ่งบังคับแก่ฝ่ายที่ผิดสัญญาได้ทันที ไม่ต้องนำคดีมาฟ้องร้องคดีอีกครั้งหนึ่ง

การบังคับคดี

เมื่อศาลพิพากษาคดีแล้วให้จำเลยชำระหนี้แก่โจทก์ ศาลจะออกคำบังคับกำหนดวิธีการที่จะปฏิบัติตามคำบังคับไปให้แก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา แต่ถ้าในวันนั้นลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้อยู่ในศาลด้วยในขณะที่ศาลมีคำบังคับ ศาลก็จะสั่งให้ลูกหนี้ลงลายมือชื่อรับทราบคำพิพากษานั้นไว้เลย ซึ่งคำบังคับจะมีการกำหนดให้ชำระหนี้ภายในกี่วัน หากมิได้ชำระหนี้แล้วต้องมีการยึดอายัดทรัพย์สิน หากครบกำหนดจำเลยไม่ชำระหนี้ให้แก่โจทก์ โจทก์ต้องยื่นคำขอต่อศาลออกหมายบังคับคดี ศาลก็จะมีการออกหมายบังคับคดี และแจ้งไปยังเจ้าพนักงานบังคับคดีเพื่อแต่งตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีเป็นผู้

ยัด หรืออัยตทรัพย์ หรือจับจำเลย แต่หากจำเลยอุทธรณ์คำพิพากษาและยื่นคำร้องเพื่อขอทุเลาการบังคับคดีเพื่อรอให้ศาลบังคับคดีไว้ก่อนจนกว่าจะมีคำพิพากษายืนตามศาลชั้นต้น หากศาลอนุญาตให้ทุเลา จำเลยก็จะต้องนำหลักประกันวางต่อศาล แต่หลักประกันนี้ต้องเพียงพอต่อจำนวนเงินที่จำเลยต้องชดใช้แก่โจทก์

การคิดค่าทนายความ

การคิดค่าทนายความนั้น ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินคดี หรือการต่อสู้คดีในชั้นตอนต่าง ๆ ทนายความแต่ละคนหรือแต่ละสำนักงานมีวิธีการคิดแตกต่างกันไป วิธีการที่คิดเป็นที่นิยม คือการคิดค่าทนายความตามระยะเวลาในการทำงาน หรือคิดเป็นรายชั่วโมง หรือการคิดเปอร์เซ็นต์จากจำนวนเงินที่เรียกจากจำเลยหรือลูกหนี้ และการคิดเป็นค่าจ้างเหมาเป็นรายคดี

การทวงหนี้ในกรณีที่ลูกหนี้ตาย

ในกรณีที่ลูกหนี้ตาย จะสามารถเรียกให้ใครชำระหนี้จากใครได้บ้าง เมื่อลูกหนี้ตาย ทรัพย์ต่าง ๆ ของลูกหนี้นยอมตกเป็นมรดก และกองมรดกนั้นยอมตกทอดแก่ทายาทโดยสิทธิ์ตามกฎหมายหรือโดยพินัยกรรม ถ้าเจ้ามรดกมีแต่หนี้สินไม่มีทรัพย์สินเลย หรือหนี้สินมีจำนวนมากกว่าทรัพย์สิน ทายาทไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบเกินกว่าทรัพย์มรดกที่ได้รับมา แต่ทายาทคนใดจะปฏิเสธว่าไม่ได้รับมรดกไม่ได้

กฎหมายให้สิทธิเจ้าหนี้กองมรดกบังคับสิทธิ์เรียกร้องต่อทายาทคนใดก็ได้ มรดกที่ยังมีได้แบ่งปันกัน เจ้าหนี้มีสิทธิ์ฟ้องทายาทคนใดหรือทั้งหมดก็ได้ แต่ถ้าหากมรดกนั้นมีผู้จัดการมรดก เจ้าหนี้ต้องเรียกเข้ามาในคดีหรือฟ้องผู้จัดการมรดกเข้ามาเป็นจำเลย

หากมีการแบ่งมรดกแล้ว เจ้าหนี้อาจเรียกให้ทายาทคนใดคนหนึ่งชำระหนี้ได้เพียงไม่เกินทรัพย์มรดกที่ทายาทคนนั้นได้รับไป

ทายาทที่ถูกเจ้าหนี้ฟ้องให้รับผิดชอบได้รับทรัพย์มรดกไม่พอชำระหนี้ เจ้าหนี้จะขอให้บังคับคดีเอาแก่ทายาทคนอื่นที่ไม่ได้ถูกฟ้องเป็นจำเลยให้รับผิดชอบไม่ได้ ดังนั้นในกรณีที่ได้แบ่งมรดกกันแล้วเมื่อเจ้าหนี้ฟ้องให้ทายาทคนใดชำระหนี้ของเจ้ามรดก เจ้าหนี้มีสิทธิ์เรียกให้ชำระหนี้ได้เพียงไม่เกินทรัพย์มรดกที่ทายาทคนนั้นได้รับไป แต่ไม่มีสิทธิ์ที่จะเรียกร้องบังคับเอาจากทายาทคนอื่นที่ไม่ได้ถูกฟ้องได้

อายุความในกรณีที่ลูกหนี้ตาย กำหนดอายุความฟ้องร้องคดีของหนี้ของผู้ตายไว้เพียง 1 ปี นับแต่วันที่เจ้าหนี้ได้รู้หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดก แต่ทั้งนี้จะต้องไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันที่เจ้ามรดกตาย

ถ้าหากเจ้ามรดกหรือทายาทผู้ตายผู้มีสิทธิ์รับมรดกทั้งหมดได้ทำหน้าที่สืบสภาพหนี้ไว้แก่เจ้าหนี้แล้ว อายุความเริ่มนับใหม่ตามมูลหนี้เดิมคือ 10 ปี

กฎหมายว่าด้วยการกู้ยืม การรับสภาพหนี้และดอกเบี้ย

การให้เงินกู้ของสหกรณ์ออมทรัพย์

การกู้ยืมเงิน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้ให้ความหมายไว้โดยตรง แต่โดยการที่การกู้ยืมเงินเป็นการยืมใช้สิ่งเปลี่ยนแปลง มาตรา 650 บัญญัติว่า “อันว่ายืมใช้สิ่งเปลี่ยนแปลงนั้นคือสัญญาซึ่งผู้ให้ยืมโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินชนิดใช้ไปสิ้นไปนั้น เป็นปริมาณมีกำหนดให้ไปแก่ผู้ยืม และผู้ยืมตกลงจะคืนทรัพย์สินเป็นประเภท ชนิด และปริมาณเช่นเดียวกันให้แทนทรัพย์สินซึ่งให้ยืมนั้น” ประกอบกับ มาตรา 1331 บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลผู้ได้รับเงินตราโดยสุจริตนั้น ท่านว่ามีเสียไป ถึงแม้ภายหลังจะพิสูจน์ได้ว่าเงินนั้นมีเจ้าของบุคคลซึ่งได้ออมาให้มา”

ความสมบูรณ์ของสัญญากู้ยืมเงิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 650 วรรคสอง บัญญัติว่า “สัญญานี้ย่อมบริบูรณ์ต่อเมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ยืม”

การส่งมอบเงินนั้นนอกจากจะส่งมอบให้ผู้กู้ยืมรับไปโดยตรงแล้ว การส่งมอบเงินกู้ยืมให้แก่ตัวแทนของผู้กู้ก็ถือว่าสัญญาบริบูรณ์เช่นกัน (ฎีกาที่ 580/2529)

แม้สัญญากู้เงินจะระบุไว้ว่าผู้กู้ได้รับเงินจากผู้ให้กู้ถูกต้องครบถ้วนแล้วในวันทำสัญญาก็ตาม แต่เป็นสิทธิผู้กู้ที่จะไม่รับเงินไปทั้งหมดในวันนั้นก็ได้ สัญญากู้เงินดังกล่าวก็ยังคงเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงิน (ฎีกาที่ 212/2356)

หลักฐานการกู้ยืม

เมื่อได้ศึกษาทำความเข้าใจกับเรื่องนิติกรรมและสัญญาโดยสังเขปแล้ว จะเห็นว่าได้ว่าการให้เงินกู้ของสหกรณ์ออมทรัพย์แก่สมาชิกถือได้ว่าเป็นการทำนิติกรรม ขณะเดียวกันกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์การกู้ยืมเงินไว้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 653 วรรคหนึ่ง กำหนดว่า “การกู้ยืมเงินกว่าสองพันบาท ขึ้นไปนั้นถ้ามิได้มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ยืมเป็นสำคัญจะฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม่”

จากหลักกฎหมาย มาตรา 653 วรรคหนึ่ง ดังกล่าว สามารถแบ่งแยกหลักเกณฑ์ได้ดังนี้

1. เฉพาะการกู้ยืมเงินเกินกว่าสองพันบาทขึ้นไป
2. ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ
3. ต้องลงลายมือชื่อผู้กู้เป็นสำคัญ

คำว่า “หลักฐานเป็นหนังสือ” หมายถึง เอกสารหรือพยานใดๆ ที่สามารถสื่อความหมายหรือแสดงให้ทราบได้ว่า ใครเป็นหนี้ที่ต้องชำระและเป็นจำนวนเงินเท่าใด หลักฐานเช่นนี้จะเกิดขึ้นหรือมีขึ้นเมื่อใด ภาษาใด วิธีใด รูปลักษณะใดก็ได้ แต่ที่สำคัญต้องมีลายมือชื่อของผู้กู้ยืมลงไว้ในหนังสือหลักฐานนั้นก่อนที่จะฟ้องร้องต่อศาล แม้จะเป็นลายพิมพ์นิ้วมือก็ตาม

และมาตรา 653 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในการกู้ยืมเงินมีหลักฐานเป็นหนังสือนั้น ท่านว่าจะนำสืบการใช้เงินได้ต่อเมื่อ (อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างก็ได้)

1. มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ยืมมาแสดง หรือ
2. เอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมนั้นได้เวนคืนแล้ว หรือ
3. ได้แทงเพิกถอนลงในเอกสารนั้นแล้ว

จากหลักกฎหมายนี้ นอกจากสัญญาหรือหนังสือกู้ยืมเงินจะสมบูรณ์โดยการส่งมอบเงินแล้ว หากจะมีการฟ้องเป็นคดีเพื่อเรียกเงินคืนจากผู้ยืม ผู้ให้กู้ยืมจะต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือที่มีลายมือชื่อของผู้กู้ยืมมาแสดงต่อศาลก่อนหรือขณะที่ยื่นฟ้องด้วย มิฉะนั้นสัญญากู้ยืมเงินที่สมบูรณ์ก็ไม่อาจจะฟ้องร้องต่อศาลได้ ในทางกลับกัน แม้ว่าจะมีหลักฐานเป็นหนังสือสามารถฟ้องร้องผู้กู้ยืมได้ก็ตามหากผู้ให้กู้ยืมไม่ส่งมอบเงินที่กู้ยืมให้แก่ผู้กู้ยืมแล้ว ผู้กู้ยืมก็สามารถยกข้อต่อสู้ได้ว่าสัญญากู้ยืมไม่สมบูรณ์ได้เช่นกัน

สาระสำคัญการให้กู้ยืม

การให้กู้ยืมเงิน เป็นการทำสัญญาประเภทหนึ่ง เรียกว่า “สัญญากู้ยืม” หรือเรียกในวงการค้า สหกรณ์ซึ่งเป็นฝ่ายผู้ให้กู้ว่า “สัญญาเงินกู้” สัญญาประเภทนี้ประกอบด้วยคู่สัญญาสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า “ผู้กู้” ได้ขอยืมเงินจำนวนหนึ่งตามที่ได้ตกลงกันไว้จากบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า “ผู้ให้กู้” โดยมีวัตถุประสงค์ที่ผู้กู้จะนำเงินดังกล่าวไปใช้สอยแล้วจะต้องใช้คืนแก่ผู้ให้กู้ตามกำหนดเวลา และผู้กู้ตกลงเสียดอกเบี้ยให้แก่ผู้ให้กู้เป็นการตอบแทนตามอัตราอย่างน้อยที่สุดแล้วแต่จะตกลงกัน

สัญญาเงินกู้จะต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือเสมอ ดังนั้น สัญญาเงินกู้จึงมักทำกันเป็นหนังสือ เพื่อเป็นหลักฐานแสดงความจริงว่าได้มีการกู้เงินกันจริง โดยมีลายมือชื่อของผู้กู้เป็นสาระสำคัญ การลงลายมือชื่อนี้อาจใช้พิมพ์นิ้วมือแทนก็ได้ ในกรณีที่ผู้กู้ไม่สามารถเขียนหนังสือ แต่ต้องมีพยานลงลายมือชื่อรับรองลายพิมพ์นิ้วมือของผู้กู้นั้นอย่างน้อย 2 คน การกู้ยืมโดยปราศจากหลักฐานเป็นหนังสือ จะมีผลเสียต่อผู้ให้กู้ คือจะไปฟ้องร้องต่อศาลเพื่อขอให้บังคับผู้กู้ให้ชำระเงินกู้และดอกเบี้ยไม่ได้ เนื่องจากถือว่าไม่มีพยานหลักฐานเป็นหนังสือ เหตุนี้ทุก ๆ สหกรณ์จึงต้องจัดเตรียมแบบฟอร์มสัญญาเงินกู้ทุก ๆ ประเภทไว้สำหรับให้สมาชิกลงนามเมื่อขอกู้เงิน

ประเภทของการให้กู้ยืม

การให้กู้ยืมตามกฎหมายไม่ได้แบ่งประเภทไว้ แต่ในทางปฏิบัติของสหกรณ์ได้แบ่งประเภทเงินกู้ยืมออกเป็น 3 ประเภท เพื่อประโยชน์ในการบริหารเงินกู้ของสหกรณ์ ได้แก่ เงินกู้เพื่อเหตุฉุกเฉิน เงินกู้สามัญ และเงินกู้พิเศษ

1. เงินกู้เพื่อเหตุฉุกเฉิน ตามระเบียบของสหกรณ์จะกำหนดให้มีการกู้ยืมประเภทนี้ไว้เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่มีเหตุเดือดร้อนทางการเงินอย่างฉุกเฉิน สมาชิกจะต้องชี้แจงเหตุฉุกเฉินที่ทำให้จำเป็นต้องขอกู้เงินเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในคำขอกู้และหนังสือกู้เงิน ซึ่งคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์อาจอนุมัติให้กู้ได้อย่างรวดเร็วทันสถานการณ์ตามระเบียบของสหกรณ์ ทั้งนี้โดยไม่ต้องมีหลักประกัน แต่วงเงินกู้จะมีจำนวนจำกัด ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละสหกรณ์ที่จะเห็นสมควร

ในการกู้เงินประเภทนี้ สมาชิกจะต้องนำแบบฟอร์ม “คำขอและหนังสือกู้เงินเพื่อเหตุฉุกเฉิน” มากรอกข้อความและลงลายมือชื่อพร้อมด้วยพยานอย่างน้อย 2 คน ด้านหลังแบบฟอร์มจะเป็นช่องกรอกความเห็นของผู้บังคับบัญชาของสมาชิกผู้ขอกู้ ช่องแสดงรายละเอียดของเงินกู้และคำอนุญาตของเจ้าหน้าที่สหกรณ์ และช่องรับเงิน โดยสมาชิกผู้ขอกู้จะลงลายมือชื่อรับเงินกู้เอง หรือจะมอบฉันทะ

ให้ผู้อื่นมารับแทนก็ได้ เพราะจะมีช่องให้กรอกแสดงรายการผู้มอบฉันทะและผู้รับมอบฉันทะซึ่งจะต้องลายมือชื่อไว้ด้วย

2. เงินกู้สามัญ ได้แก่ การให้กู้ยืมเงินในกรณีปกติ มีวงเงินสูงกว่าประเภทเงินกู้เพื่อเหตุฉุกเฉิน แต่ผู้ขอกู้ก็ต้องแสดงเหตุผลที่ต้องขอกู้เงินด้วย การกู้ยืมประเภทนี้จะต้องใช้เวลามากกว่า เพราะมีขั้นตอนพิจารณาตามลำดับของผู้ยื่นคำขอ ต้องมีการค้ำประกันโดยผู้ค้ำประกันอย่างน้อย 2 คน ปกติจะกู้ได้ภายในวงเงินจำกัดตามระเบียบของสหกรณ์ซึ่งจะสัมพันธ์กับวงเงินค้ำประกันของสมาชิกผู้ขอกู้ด้วย แต่ในกรณีที่สมาชิกคนใดมีค้ำประกันสูงเกินกว่าวงเงินจำกัด คณะกรรมการดำเนินการอาจพิจารณาให้เงินกู้แก่สมาชิกผู้นั้นได้ถึงร้อยละเก้าสิบแห่งค้ำประกันที่เขามีอยู่ในสหกรณ์

3. เงินกู้พิเศษ ได้แก่ การให้สมาชิกกู้ยืมเงินได้เป็นกรณีพิเศษต่างๆ เป็นจำนวนตามความเหมาะสมแก่กรณี ซึ่งแต่ละสหกรณ์จะวางระเบียบในเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะ ทั้งนี้ เพื่อช่วยเหลือสมาชิกให้มีฐานะความเป็นอยู่ และการหาเลี้ยงชีพที่ดีขึ้น เงินกู้ประเภทนี้จะกำหนดขึ้นหลังจากสหกรณ์มีฐานะการเงินก้าวหน้าพอที่จะกระทำเช่นนั้น จำนวนเงินกู้จึงสูงเกินกว่าจำนวนจำกัดที่สมาชิกอาจกู้ได้ในกรณีเงินกู้สามัญ

การรับสภาพหนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ) มาตรา 193/14 กำหนดว่า “อายุความย่อมระงับการฟ้องในกรณีดังต่อไปนี้

1. ลูกหนี้รับสภาพต่อเจ้าหนี้ตามสิทธิเรียกร้องโดยทำเป็นหนังสือรับสภาพหนี้ให้ ชำระหนี้ให้บางส่วน ชำระดอกเบี้ย ให้ประกันหรือทำการใดๆ อันปราศจากข้อสงสัยแสดงให้เห็นเป็นปริยายว่า ยอมรับสภาพหนี้ตามสิทธิเรียกร้อง

2. ลูกหนี้กระทำการใดๆ อันแสดงให้เห็นว่ายอมรับสภาพหนี้ การรับสภาพหนี้ คือ การรับรองหนี้ หรือการยอมรับว่าเป็นหนี้อยู่จริง โดยกระทำต่อเจ้าหนี้ว่ามีเจตนาจะใช้หนี้นั้น โดยไม่มีข้อต่อสู้หรือข้อโต้แย้งใดๆ ทั้งสิ้น แม้ว่าจะยังไม่ทราบจำนวนที่แน่นอนก็ตาม แต่จะต้องกระทำก่อนที่อายุความจะครบกำหนด มิฉะนั้นจะไม่มีอายุความให้ระงับการฟ้อง ในบางกรณี หากไม่ปฏิเสธเมื่อถูกเรียกร้อง จะถือว่าเป็นการยอมรับได้

มาตรา 193/15 กำหนดต่อไปว่า “เมื่ออายุความระงับการฟ้องแล้ว ระยะเวลาที่ล่วงไปก่อนนั้น ไม่นับเข้าในอายุความ

เมื่อเหตุที่ทำให้อายุความระงับการฟ้องสิ้นสุดเวลาใด ให้เริ่มนับอายุความใหม่ตั้งแต่นั้น

ในกรณีที่ลูกหนี้ผู้กู้ได้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ไว้ ถือว่าหนังสือดังกล่าวมีประโยชน์ต่อเจ้าหนี้ (ผู้ให้กู้) มาก เพราะจะทำให้เจ้าหนี้มีพยานเอกสารในการฟ้องร้องในหนี้นั้นเพิ่มขึ้น และจะทำให้อายุความฟ้องคดีระงับการฟ้อง ในกรณีที่มูลหนี้นั้นมีได้มีหลักฐาน การที่ลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ ทำให้เจ้าหนี้มีหลักฐานการกู้ยืมนั้นขึ้นมาเจ้าหนี้จึงมีสิทธินำไปเป็นหลักฐานการฟ้องร้องคดีได้

หากลูกหนี้ตายไปก่อน ผู้จัดการมรดกหรือทายาทผู้มีสิทธิได้รับมรดกของลูกหนี้ทั้งหมด สามารถทำหนังสือรับสภาพหนี้ของผู้ตายได้

การทำหนังสือรับสภาพหนี้จะทำให้อายุความระงับการฟ้อง (ทำให้การนับอายุความเริ่มต้นขึ้นใหม่) เช่น หนี้กู้ยืมเงินที่ไม่มีกำหนดเวลามีอายุความ 10 ปี นับแต่วันที่กู้ยืม เวลาล่วงเลยมาแล้ว 8 ปี

ลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ ทำให้อายุความสะดุดหยุดลงในปีที่ 8 และเริ่มนับอายุความใหม่ไปอีก 10 ปี แต่เมื่อเหตุที่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลงสิ้นสุดลง (ไม่ใช่ตั้งแต่เกิดเหตุ) ก็จะเริ่มนับอายุความใหม่ต่อไปตามมูลหนี้เดิม เพราะไม่ได้มีมูลหนี้ใหม่เกิดขึ้น อายุความจึงมีระยะเวลาเท่าเดิม ไม่มีการขยายหรือย่อแต่อย่างใด ทั้งนี้จะมีการรับสภาพหนี้เป็นจำนวนกี่ครั้งก็ตาม และจะเป็นเวลาหลายสิบปีก็ตาม แต่การนับระยะเวลาจะต้องนับตามกฎหมายทั่วไป นอกจากนั้นกฎหมายถือว่า การที่ลูกหนี้คนใดทำให้อายุความสะดุดหยุดลง ย่อมมีผลเป็นโทษเฉพาะตัวของลูกหนี้คนนั้นเท่านั้น ไม่มีผลถึงลูกหนี้คนอื่นด้วย แม้ว่าจะเป็นลูกหนี้ร่วมก็ตาม แต่สำหรับในส่วนของผู้ค้ำประกัน มีกฎหมายค้ำประกันมาตรา 692 กำหนดยกเว้นมาตรานี้ไว้ กล่าวคือ จะมีผลเป็นโทษแก่ผู้ค้ำประกันด้วย เช่น นาย ก. และ นาย ข. เป็นผู้กู้ลูกหนี้ร่วม นาย ค. เป็นผู้ค้ำประกัน และนาย ง. เป็นผู้จำนอง หากนาย ก. ทำให้อายุความสะดุดหยุดลง ย่อมเป็นโทษแก่นาย ก. และนาย ค. เท่านั้น ไม่มีผลถึงนาย ข. ลูกหนี้ร่วม และนาย ง. ผู้จำนองด้วย (คำพิพากษาฎีกา 46/2538)

มาตรา 193/24 กำหนดว่า “เมื่ออายุความครบกำหนดแล้ว ลูกหนี้จะสละประโยชน์แห่งอายุความนั้นเสียก็ได้ แต่การสละเช่นว่านี้ ไม่มีผลกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลภายนอกหรือผู้ค้ำประกัน”

การสละประโยชน์แห่งเวลานี้เป็นความสมัครใจของลูกหนี้ซึ่งจะกระทำได้อีกเมื่ออายุความครบกำหนดแล้ว หากอยู่ในอายุความ ก็ไม่มีประโยชน์ใดๆ ที่จะให้ลูกหนี้สละ จึงไม่มีผลในทางกฎหมาย นอกจากนั้น การสละประโยชน์แห่งอายุความนี้ กฎหมายไม่ได้กำหนดแบบหรือพิธีการใดๆ จึงจำเป็นต้องพิจารณาเป็นรายกรณีๆ ไป และมีผลเป็นโทษเฉพาะตัวลูกหนี้คนที่สละเท่านั้น ไม่มีผลลบถึงสิทธิของลูกหนี้ร่วมหรือผู้ค้ำประกัน ในอันที่จะยกข้อต่อสู้ชี้ว่าหนี้ขาดอายุความแล้ว

การรับสภาพความผิด

ป.พ.พ. มาตรา 193/28 กำหนดว่า “การชำระหนี้ตามสิทธิเรียกร้องที่ขาดอายุความแล้วนั้น ไม่ว่าจะมากหรือน้อยเพียงใดจะเรียกคืนไม่ได้ แม้ว่าผู้ชำระหนี้จะไม่รู้ สิทธิเรียกร้องขาดอายุความแล้วก็ตาม

บทบัญญัติในวรรคหนึ่ง ให้ใช้บังคับแก่การที่ลูกหนี้รับสภาพความรับผิดโดยมีหลักฐานเป็นหนังสือหรือโดยการให้ประกันด้วย แต่จะอ้างความข้อนี้ให้เป็นโทษแก่ผู้ค้ำประกันเดิมไม่ได้

เรื่องรับสภาพความรับผิดนี้ เหมือนการสละประโยชน์แห่งอายุความ คือ เกิดขึ้นหลังจากที่หนี้ขาดอายุความแล้ว แต่จะต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ ในความหมายอย่างเดียวกันกับที่กล่าวมาในเรื่องกู้ยืมข้างต้น หรือจะต้องมีการให้ประกันไว้ ไม่ว่าจะเป็นในรูปของการค้ำประกัน จำนอง หรือจำนำก็ตาม เมื่อรับสภาพความผิดแล้ว ลูกหนี้จะเพิกถอนหรือเรียกคืนไม่ได้ เพราะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายแล้ว โดยปกติเมื่อหนี้ขาดอายุความ ผู้ค้ำประกันคนเดิมสามารถยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้เพื่อปฏิเสธการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ได้ ดังนั้น เมื่อลูกหนี้ได้รับสภาพความผิดต่อเจ้าหนี้ในหนี้ที่ขาดอายุความแล้ว จึงมีผลเป็นโทษต่อลูกหนี้หรือผู้ค้ำประกันคนใหม่เท่านั้น แต่ถ้าหากลูกหนี้รับสภาพหนี้กลับมาให้แก่เจ้าหนี้ไม่ว่าจะเป็นการทำให้เป็นหลักฐานเป็นหนังสือหรือเป็นการประกันด้วยหลักทรัพย์หรือกรณีอื่นหรือเป็นการให้บุคคลอื่นค้ำประกัน ถ้าลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพความผิดแล้ว ภายหลังลูกหนี้จะปฏิเสธไม่ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ไม่ได้ ถ้าเป็นการทำหนังสือไว้ก่อนขาดอายุความ เรียกว่า “รับสภาพหนี้” แต่ถ้าได้ทำหนังสือไว้ภายหลังที่หนี้ขาดอายุความแล้ว เรียกว่า “รับสภาพความผิด”

ดังนั้น การรับสภาพหนี้ การสละประโยชน์แห่งอายุความ และการรับสภาพความรับผิดชอบ มีลักษณะที่เหมือนกัน คือ จะมีผลเป็นโทษแก่ลูกหนี้เท่านั้น เว้นแต่เรื่องการรับสภาพหนี้มีผลเป็นโทษต่อผู้ค้าประกันด้วย แต่ส่วนที่ต่างกันพอจะกล่าวได้คือ

1. การรับสภาพหนี้ต้องกระทำก่อนที่อายุความจะครบกำหนด ส่วนการสละประโยชน์แห่งอายุความและการรับสภาพความผิดเป็นการกระทำหลังจากที่อายุความครบกำหนดแล้ว
2. การรับสภาพหนี้จะต้องทำเป็นหนังสือ การสละประโยชน์แห่งอายุความไม่มีแบบหรือพิธีใด ๆ การรับสภาพความผิดจะต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือหรือให้ประกันไว้
3. การรับสภาพหนี้เป็นการกระทำของทั้งเจ้าหนี้และลูกหนี้ ส่วนการสละประโยชน์แห่งอายุความและการรับสภาพความผิดเป็นการกระทำของลูกหนี้ฝ่ายเดียวก็มีผลสมบูรณ์

อายุความ

อายุความ คือ การที่กฎหมายกำหนดไว้เพื่อให้คู่กรณีดำเนินการเรียกร้องสิทธิต่อกันภายในกำหนดระยะเวลาตามกำหนดนั้น หากคู่กรณีไม่ใช้สิทธิเรียกร้องภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ มีผลทำให้คู่กรณีสูญเสียสิทธิเรียกร้องต่อกัน หรือที่เรียกว่า “คดีขาดอายุความ”

กรณีที่เจ้าหนี้มิได้ใช้สิทธิเรียกร้องจากลูกหนี้ตามกำหนด หากพ้นจากกำหนดนั้นแล้ว เจ้าหนีดย่อมไม่สามารถเรียกร้องจากลูกหนี้ได้อีก แต่ถ้าหากลูกหนี้มิได้ยกอายุความขึ้นต่อสู้ถือว่าเป็นการสละประโยชน์แห่งอายุความอย่างหนึ่ง

1. การกู้ยืมเงิน กฎหมายมิได้กำหนดอายุความฟ้องร้องไว้ในกรณีเรียกเงินกู้ตามสัญญา จึงมีกำหนดอายุความ 10 ปี
2. การจำนอง เมื่อมีการบอกกล่าวบังคับจำนองแล้ว สิทธิจำนองยังคงอยู่ตลอดไปแม้ว่าหนี้ประชาชนจะหมดอายุความแล้ว แต่สิทธิจำนองยังคงอยู่ตลอดไปไม่หมดไปตามอายุความด้วย แต่จะใช้สิทธินั้นบังคับให้ชำระดอกเบี้ยที่ค้างย่อนหลังเกินห้าปีขึ้นไปไม่ได้
3. การจำนำ เมื่อมีการบอกกล่าวบังคับจำนำแล้ว สิทธิจำนำยังคงอยู่ตลอดไปแม้ว่าหนี้ประชาชนจะหมดอายุความแล้ว แต่สิทธิจำนำยังคงอยู่ตลอดไปไม่หมดไปตามอายุความด้วย แต่ทั้งนี้ จะใช้สิทธินั้นบังคับให้ชำระดอกเบี้ยที่ค้างย่อนหลังเกินห้าปีขึ้นไปไม่ได้
4. การค้าประกัน มิได้กำหนดไว้จึงใช้หลักทั่วไป คือ อายุความ 10 ปี
5. ดอกเบี้ย ดอกเบี้ยที่ค้างส่งหรือที่มีการค้างชำระก่อนที่มีการฟ้องร้องคดี มีอายุความ 5 ปี เช่น ถ้าค้างส่งดอกเบี้ยเป็นเวลา 10 ปีเต็มจนถึงวันฟ้องดอกเบี้ยที่ค้างส่งเกินกว่า 5 ปีได้แก่ใน 5 ปีหลังไม่สามารถเรียกจากลูกหนี้ได้ คงเรียกได้เฉพาะ 5 ปีแรกก่อนวันฟ้องเท่านั้น

อัตราดอกเบี้ย

การคิดดอกเบี้ยจะคิดเป็นจำนวนอัตราดอกเบี้ยร้อยละเท่าไรต่อเดือนหรือต่อปี ย่อมเป็นไปตามที่คู่สัญญาตกลงกัน แต่ถ้าตกลงกันว่ามีดอกเบี้ย แต่ไม่ได้กำหนดอัตราไว้ กฎหมายก็ให้คิดอัตราได้ร้อยละเจ็ดครึ่ง ต่อปี (ร้อยละ 7.5 ต่อปี)⁵²

คำพิพากษาฎีกาที่ 3708/2528 สัญญากู้ยืมเรื่องดอกเบี้ยไว้ว่า “ยอมให้ดอกเบี้ยตามกฎหมายอย่างสูง” เป็นข้อความที่มีได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยโดยชัดแจ้งแน่นอนว่าเป็นอัตราสูงเท่าไร ต้องตีความไปในทางเป็นคุณแก่ผู้กู้ ผู้ให้กู้มีสิทธิ์เรียกดอกเบี้ยได้ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี

ในการคิดดอกเบี้ยนั้น กฎหมายห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยการกู้ยืมเกินร้อยละสิบห้าต่อปี⁵³ อย่างไรก็ดีตามสหกรณ์ออมทรัพย์อาจคิดดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่านั้นได้ เนื่องจากได้มีประกาศกระทรวงการคลังที่ออกตามความในพระราชบัญญัติดอกเบี้ยให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523 ให้สิทธิสหกรณ์ออมทรัพย์เรียกดอกเบี้ยได้เช่นเดียวกับสถาบันการเงิน โดยประกาศกระทรวงการคลัง เรื่อง การกำหนดสถาบันการเงินและอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยที่สถาบันการเงินอาจคิดได้จากผู้กู้ยืม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2526 กำหนดให้สหกรณ์ออมทรัพย์คิดอัตราดอกเบี้ยให้กู้ยืมสูงสุดได้ไม่เกินอัตราร้อยละ 19 ต่อปี

⁵² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 7

ถ้าจะต้องเสียดอกเบี้ยแก่กันและมีได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้โดยนิติกรรมหรือโดยบทกฎหมายอันชัดแจ้ง ให้ใช้อัตราดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี

⁵³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654

บทที่ 7

กฎหมายภาษีอากร

การดำเนินงานสหกรณ์ออมทรัพย์ซึ่งเป็นสถาบันการเงินตามประกาศกระทรวงการคลัง เรื่อง การกำหนดสถาบันการเงินและอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยที่สถาบันการเงินอาจคิดได้จากผู้ยืม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2526 ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2526 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 3 ธันวาคม 2526 เป็นต้นไป โดยที่สหกรณ์ออมทรัพย์มีฐานะนิติบุคคล จึงต้องมีหน้าที่ต้องเสียภาษีอากรให้กับรัฐตลอดจนอาจได้รับยกเว้นภาษีอากรจากรัฐบางประการได้ เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 84(9) รัฐต้องส่งเสริม สนับสนุน และคุ้มครองระบบสหกรณ์ให้เป็นอิสระ ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาษีที่สหกรณ์ได้รับยกเว้นดังนี้

1. ประมวลรัษฎากร

ตาม พ.ร.บ. ให้ใช้บทบัญญัติแห่งประมวลรัษฎากร พ.ศ.2481 ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2482 เป็นต้นมา ในประมวลรัษฎากรมีการปรับปรุงแก้ไขตลอดมาเพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม มีภาษีอากรอยู่ 5 ประเภทที่จัดเก็บคือ

1.1 ภาษีเงินได้นิติบุคคล

มาตรา 39 บัญญัติค่านิยามให้นิติบุคคลเสียภาษีเงินได้ คือ บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล หมายความว่า บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทยหรือที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศ และให้หมายความรวมถึง

1) กิจการซึ่งดำเนินการเป็นทางการค้า หรือหากำไรโดยรัฐบาลต่างประเทศ องค์การของรัฐบาลต่างประเทศ หรือนิติบุคคลอื่นที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศ

2) กิจการร่วมค้า ซึ่งได้แก่กิจการที่ดำเนินการร่วมกันเป็นทางการค้า หรือหากำไรระหว่างบริษัทกับบริษัท บริษัทกับห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลกับห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล หรือระหว่างบริษัทและหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลกับบุคคลธรรมดา คณะบุคคลที่ไม่ใช่นิติบุคคล ห้างหุ้นส่วนสามัญหรือนิติบุคคลอื่น

3) มูลนิธิหรือสมาคมที่ประกอบกิจการ ซึ่งมีรายได้แต่ไม่รวมถึงมูลนิธิหรือสมาคมที่รัฐมนตรี (ว่าการกระทรวงการคลัง) ประกาศกำหนดตามมาตรา 47 (7) (ข)

4) นิติบุคคลที่อธิบดีกำหนดโดยอนุัติรัฐมนตรีและประกาศในราชกิจจานุเบกษา (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 14) พ.ศ.2529 มาตรา 4 ใช้บังคับ กุมภาพันธ์ 2529 เป็นต้นไป)

อย่างไรก็ดี ตามหนังสือตอบข้อหารือของกรมสรรพากร ที่ กษ.0802/3205 ลงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2527 แจ้งว่า สหกรณ์ไม่อยู่ในความหมายของค่านิยามที่บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ตามมาตรา 36 (3) แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 25) พ.ศ.2525 จึงไม่มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้ตามประมวลรัษฎากรแต่ประการใด ภาษีที่ถูกหักไว้แล้วผู้จ่ายเงินได้ขอคืน

จึงเป็นอันว่าสหกรณ์ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้โดย

- 1) สหกรณ์ไม่ต้องเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล แม้จะมีกำไรสุทธิมากเพียงใดก็ตาม
- 2) สหกรณ์ไม่มีหน้าที่หักภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ณ ที่จ่าย สำหรับเงินปันผล หรือเงินเฉลี่ยคืนที่สมาชิกได้รับจากสหกรณ์ ทั้งนี้เพราะสมาชิกได้รับยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาดังกล่าว ตามมาตรา 3 พระราชกฤษฎีกา ออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการ ยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ 40) พ.ศ.2514
- 3) ดอกเบี้ยเงินฝากของสหกรณ์ที่ได้รับจากธนาคาร ไม่ต้องถูกหักภาษีเงินได้นิติบุคคล ณ ที่จ่าย 15% ของดอกเบี้ยที่ได้รับนั้นจากธนาคารเพราะว่าสหกรณ์ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล รายละเอียดตามหนังสือกรมสรรพากร ที่ กค.0808/3205 ลงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2527 เรื่อง ตอบข้อหารือภาษีเงินได้ กรณีดอกเบี้ยจากเงินฝาก

1.2 ภาษีมูลค่าเพิ่ม

มาตรา 77/1 (4) นิติบุคคล หมายความว่า บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลตามมาตรา 39 องค์การของรัฐบาลตามมาตรา 2 สหกรณ์และองค์กรอื่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นนิติบุคคล โดยหลักการแล้ว **สหกรณ์อยู่ในข่ายเสียภาษีมูลค่าเพิ่มด้วย** เพราะคำจำกัดความนิติบุคคล หมายความว่ารวมถึงสหกรณ์

มาตรา 77/3 บัญญัติว่า นอกจากกรณีตามมาตรา 91/4 กิจการใดที่อยู่ในข้อบังคับต้องเสียภาษีธุรกิจเฉพาะตามมาตรา 91/2 หรือได้รับยกเว้นภาษีธุรกิจเฉพาะตามมาตรา 91/3 ย่อมไม่อยู่ในบังคับต้องเสียภาษีมูลค่าเพิ่มตามหมวด 4 นี้

ในมาตรา 91/3 ให้ยกเว้นภาษีธุรกิจเฉพาะสำหรับกิจการดังต่อไปนี้

- 1) กิจการของธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารออมสิน ธนาคารอาคารสงเคราะห์ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
- 2) กิจการของบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
- 3) กิจการของสหกรณ์ออมทรัพย์เฉพาะการให้กู้ยืมแก่สมาชิกหรือแก่สหกรณ์ออมทรัพย์อื่น
- 4) กิจการของกองทุนสำรองเลี้ยงชีพตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ
- 5) กิจการของการเคหะแห่งชาติเฉพาะการขายหรือเช่าซื้ออสังหาริมทรัพย์
- 6) กิจการรับจำหน่ายของกระทรวง ทบวง กรม และราชการส่วนท้องถิ่น
- 7) กิจการอื่นตามมาตรา 91/2 ตามที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า กิจการของสหกรณ์ออมทรัพย์เฉพาะการให้กู้ยืมแก่สมาชิกหรือสหกรณ์ออมทรัพย์อื่นเท่านั้นที่ได้รับยกเว้นการเสียภาษีมูลค่าเพิ่มตามมาตรา 77/3 แต่ถ้าสหกรณ์ออมทรัพย์ทำกิจการที่ไม่เกี่ยวกับการกู้ยืมดังกล่าว ก็จะไม่ได้รับยกเว้นการเสียภาษีมูลค่าเพิ่มแต่อย่างใด

1.3 ภาษีธุรกิจเฉพาะ

ตามมาตรา 91/1 วรรคท้าย ให้นำบทนิยามคำว่า “บุคคล” “บุคคลธรรมดา” “คณะบุคคลที่มีชื่อนิติบุคคล” “นิติบุคคล” “ตัวแทน” “สถานประกอบการ” และ “เดือนภาษี” ตามมาตรา 77/1 มาใช้บังคับ

จากคำจำกัดความทั้ง 2 มาตราดังกล่าว สหกรณ์จึงอยู่ในข่ายเสียภาษีธุรกิจเฉพาะ เว้นแต่ กิจการตามมาตรา 91/3 (3) เท่านั้นที่ได้รับยกเว้นการเสียภาษีธุรกิจเฉพาะ กล่าวคือ

- 1) เป็นกิจการของสหกรณ์ออมทรัพย์โดยระบุในวัตถุประสงค์ของสหกรณ์
- 2) เฉพาะการให้กู้ยืมแก่สมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์เท่านั้นหรือแก่สหกรณ์ออมทรัพย์ด้วยกัน ถ้าเป็นสหกรณ์ประเภทอื่นไม่อยู่ในข่ายยกเว้นแต่อย่างใด
- 3) ผลตอบแทนที่สหกรณ์ได้รับตาม 2) อาทิ ดอกเบี้ยซึ่งได้รับยกเว้นการเสียภาษีธุรกิจเฉพาะและภาษีมูลค่าเพิ่ม

1.4 ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

บุคคลธรรมดาต้องเสียภาษีเงินได้ สรุปได้ดังนี้

1. มีเงินได้พึงประเมิน เพื่อการเสียภาษีตามมาตรา 40 และ 41
2. เงินได้พึงประเมิน ได้รับยกเว้นไม่ต้องรวมคำนวณ เพื่อเสียภาษีเงินได้ตามมาตรา 42 และ เงินได้ (8) (ข) ดอกเบี้ยเงินฝากประเภทออมทรัพย์ที่ได้รับจากสหกรณ์ ได้รับยกเว้นด้วย
3. เงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) และ (2) หักค่าใช้จ่ายเป็นการเหมาได้ร้อยละ 40 แต่ไม่เกิน 60,000 บาท

ในกรณีสามีภริยาต่างฝ่ายมีเงินได้ดังกล่าว และความเป็นสามีภริยาได้มีอยู่ตลอดปี ภาษีให้ต่างฝ่ายต่างหักค่าใช้จ่ายได้เช่นกัน ทั้งนี้ เป็นไปตามมาตรา 42 ทวิ

4. เพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษีให้หักลดหย่อนได้อีก (มาตรา 47) ดังต่อไปนี้

โดยลดหย่อนให้สำหรับ

- 1) ผู้มีเงินได้ 30,000 บาท
- 2) สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ 30,000 บาท
- 3) บุตรชอบด้วยกฎหมายหรือบุตรบุญธรรมของผู้มีเงินได้รวมทั้งบุตรชอบด้วยกฎหมายของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้คนละ 15,000 บาท ได้ทั้งหมด หากเกิดหลัง พ.ศ.2522 คนละ 15,000 บาท แต่รวมกันต้องไม่เกินสามคน หากยังศึกษาอยู่ในสถานศึกษา หักลดหย่อนเพื่อการศึกษาได้อีกคนละ 2,000 บาท การนับจำนวนบุตรที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ได้รับการหักลดหย่อนด้วย และให้หักได้เฉพาะบุตรซึ่ง

- (1) มีอายุไม่เกิน 25 ปี และยังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือชั้นอุดมศึกษา

(2) หรือเป็นผู้เยาว์หรือศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถอันอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดู

- (3) แต่มิให้หักลดหย่อนสำหรับบุตรดังกล่าวที่มีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วตั้งแต่ 15,000 บาทขึ้นไป โดยเงินได้พึงประเมินไม่เข้าลักษณะตามมาตรา 42

การหักลดหย่อนสำหรับบุตรดังกล่าว ให้หักได้ตลอดปีภาษีไม่ว่ากรณีที่จะหักได้นั้นจะมีอยู่ตลอดปีภาษีหรือไม่ และในกรณีบุตรบุญธรรมนั้นให้หักลดหย่อนในฐานะบุตรบุญธรรมได้แต่ฐานะเดียว

- 4) เบี้ยประกันภัยสำหรับการประกันชีวิตผู้มีเงินได้เวลาตั้งแต่สิบปีขึ้นไปกับบริษัทประกันชีวิตในราชอาณาจักร หักลดหย่อนได้เท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 10,000 บาท รวมถึงสามีภริยาได้มีอยู่ตลอดปีภาษีของผู้มีเงินได้มีการประกันชีวิตด้วย

5) เงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 10,000 บาท

6) ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่จ่ายให้ธนาคาร.....สหกรณ์ เพื่อซื้อ เช่าซื้อ หรือสร้างอาคารอยู่อาศัยโดยจำนองอาคารที่ซื้อหรือสร้างเป็นประกันการกู้ยืมโดยมีระยะเวลาการจำนองตามระยะเวลาการกู้ยืมนั้นตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 10,000 บาท โดย

- (1) ผู้ขอลดหย่อนต้องมีอาคารหรือห้องชุดในอาคารชุดที่กู้เงินมาจากสหกรณ์
- (2) เพื่อซื้อ เช่าซื้อ หรือสร้างเป็นที่อยู่อาศัยแหล่งสำคัญแห่งเดียว
- (3) โดยมีชื่อในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร
- (4) และได้อยู่อาศัยในระหว่างปีที่ขอลดหย่อน
- (5) ต้องไม่มีกรรมสิทธิ์ในอาคารหรือห้องชุดในอาคารชุดซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยในระหว่างปีภาษี

ที่ขอหักลดหย่อน

(6) ผู้ขอลดหย่อนต้องมีหนังสือรับรองการจ่ายดอกเบี้ยสำหรับการกู้ยืมนั้นที่สหกรณ์จัดทำขึ้นเป็นหลักฐานด้วย

สำหรับข้าราชการที่มีสิทธิ์เบิกค่าเช่าบ้านตามมาตรา 16 แห่ง พ.ร.บ.ค่าเช่าบ้านข้าราชการ พ.ศ.2527 และได้กู้เงินสหกรณ์ออมทรัพย์ที่มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้ในข้อบังคับ “ดำเนินการให้กู้ยืมเพื่อการเคหะ” เพื่อชำระราคาบ้านที่ค้างชำระอยู่ในท้องที่ที่ไปประจำสำนักงานใหม่เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และได้อาศัยจริงในบ้านนั้น ก็มีสิทธิ์นำใบเสร็จรับเงินของสหกรณ์ออมทรัพย์ไปเป็นหลักฐานในการขอเบิกเงินค่าเช่าบ้านตามเงื่อนไขในมาตรา 16 ได้โดย

(1) ตนเองหรือสามีภริยา ได้ทำการผ่อนชำระค่าเช่าซื้อ หรือผ่อนชำระเงินกู้เพื่อชำระค่าบ้านอยู่เพียงหลังเดียวในท้องที่นั้น

(2) จะต้องเป็นการผ่อนชำระค่าเช่าซื้อหรือผ่อนชำระเงินกู้กับสถาบันการเงินหรือกับรัฐวิสาหกิจ หรือสหกรณ์ที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับการเคหะ ทั้งนี้ตามที่กระทรวงการคลังกำหนด และสัญญาเช่าซื้อหรือสัญญาเงินกู้จะต้องได้รับความเห็นชอบตามระเบียบที่กระทรวงการคลังกำหนด

(3) จะต้องไม่เคยใช้สิทธิ์นำหลักฐานการชำระค่าเช่าซื้อหรือผ่อนชำระเงินกู้สำหรับบ้านหลังหนึ่งหลังใดในท้องที่นั้นมาแล้ว เว้นแต่จะเป็นกรณีที่ได้รับแต่งตั้งให้กลับไปรับราชการในท้องที่นั้นอีก และเป็นการใช้สิทธิ์นำหลักฐานการชำระค่าเช่าซื้อหรือค่าผ่อนชำระเงินกู้ตามที่เคยใช้สิทธิ์มาแล้ว

5. ให้สหกรณ์หักภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาไว้ทุกคราวที่จ่ายเงินได้ (มาตรา 50)

6. ให้สหกรณ์ออกหนังสือรับรองการหักภาษี ณ ที่จ่ายสองฉบับ (มาตรา 50 ทวิ)

7. ให้สหกรณ์นำส่งเงินภาษีที่หักไว้ตาม (5) ส่งที่ว่าการอำเภอหรือเขตภายใน 7 วัน นับแต่วันที่จ่ายจริง (มาตรา 52)

8. หากสหกรณ์ไม่หักและนำส่ง หรือส่งไม่ครบ ผู้จ่ายเงินต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้มีเงินได้ (มาตรา 54)

9. ให้บุคคลยื่นรายการเกี่ยวกับเงินได้พึงประเมิน ภายในเดือนมีนาคมทุก ๆ ปี (มาตรา 56)

10. ให้ผู้มีหน้าที่หักภาษีเงินได้ ณ ที่จ่าย ยื่นรายการตามแบบที่อธิบดีกรมสรรพากรกำหนดต่อเจ้าพนักงานประเมินภายในเดือนมกราคมทุก ๆ ปี (มาตรา 58)

11. ภาษีที่เสียตั้งแต่ 3,000 บาทขึ้นไป ผู้เสียภาษีจะชำระเป็น 3 งวด งวดละเท่าๆ กันก็ได้ (มาตรา 84)

12. ภาษีค้าง อธิบดีมีอำนาจสั่งยึด หรืออายัด และขายทอดตลาดทรัพย์สินของผู้ต้องรับผิดชอบ ภาษีอากรหรือนำส่งภาษีอากรได้ทั่วราชอาณาจักรโดยมิต้องขอให้ศาลออกหมายยึดคำสั่ง (มาตรา 12) ฝ่าฝืนโดยทำลาย ย้าย ซ่อน หรือโอนให้ผู้อื่นซึ่งทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด ต้องโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี และปรับไม่เกิน 200,000 บาท (มาตรา 35 ทวิ)

13. ไม่ยื่นรายการเงินได้พึงประเมินตามกำหนด ถูกปรับไม่เกิน 2,000 บาท (มาตรา 35)

14. แสดงรายการตามแบบไม่ถูกต้องหรือไม่บริบูรณ์ เจ้าพนักงานมีอำนาจประเมินใหม่ได้ และผู้เสียภาษีต้องเสียเบี้ยปรับหนึ่งเท่าของจำนวนเงินภาษีที่ต้องชำระอีก (มาตรา 22) และห้ามอุทธรณ์

15. ไม่ยื่นรายการให้อำเภอหรือเจ้าพนักงานประเมินแจ้งผู้ต้องเสียภาษีต้องรับผิดชอบเสียเบี้ยปรับ อีกสองเท่าของจำนวนเงินภาษีที่ต้องชำระและห้ามอุทธรณ์

16. บุคคลใดไม่เสียหรือนำส่งภาษีภายในเวลาที่กำหนดให้เสียเงินเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 1.5 ต่อเดือน (18% ต่อปี) ไม่รวมเบี้ยปรับ (มาตรา 27) โดยเบี้ยปรับและเงินเพิ่มถือเป็นเงินภาษี (มาตรา 27 ทวิ)

17. ผู้ใดแจ้งความเท็จเพื่อหลีกเลี่ยงภาษีอากรต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 3 เดือน ถึง 7 ปี และปรับตั้งแต่ 2,000-200,000 บาท (มาตรา 37)

18. ผู้ใดเจตนาละเลย ไม่ยื่นรายการที่ต้องยื่นเพื่อหลีกเลี่ยงหรือพยายามหลีกเลี่ยงการเสียภาษีอากรต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 5,000 บาท หรือจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 37 ทวิ)

19. ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง/หมายเรียกของเจ้าพนักงานต้องระวางโทษจำคุก ไม่เกิน 1 เดือน หรือปรับไม่เกิน 2,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 36)

20. อัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาตั้งแต่ ร้อยละ 5-37 (มาตรา 76 ตรี (1)) อัตราภาษีเงินได้นิติบุคคลตั้งแต่ร้อยละ 10-30 (มาตรา 78 ตรี (2))

21. ดอกเบี้ยเงินฝากที่ได้รับจากการฝากเงินกับสหกรณ์ออมทรัพย์ตามกฎหมายสหกรณ์ ภายในประเทศ ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา โดยดอกเบี้ยเงินฝากดังกล่าวจะต้อง

(1) เป็นการฝากเงินรายเดือนติดต่อกันไม่น้อยกว่า 24 เดือน นับแต่วันที่เริ่มฝาก

(2) มียอดเงินฝากแต่ละคราวเท่ากัน แต่ไม่เกิน 25,000 บาท ต่อเดือน และรวมทั้งหมดไม่เกิน 600,000 บาท

(3) ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่อธิบดีกรมสรรพากรประกาศกำหนด

ทั้งนี้ตามพระราชกฤษฎีกา ออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ 301) พ.ศ.2539

อธิบดีกรมสรรพากรได้ออกประกาศเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2539 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน 2539 เป็นต้นมา สรุปได้ดังนี้

1. ดอกเบียเงินฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ได้รับยกเว้นไม่ต้องนำมารวมคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ผู้มีเงินได้ต้องเปิดบัญชีเงินฝากขึ้นใหม่โดยเฉพาะ แยกต่างหากจากบัญชีเงินฝากประเภทอื่น และต้องมีบัญชีเงินฝากที่ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นี้เพียงบัญชีเดียว

2. ต้องฝากเงินครบจำนวนและภายในระยะเวลาที่กำหนดแต่ละเดือนจะขาดฝากหรือฝากไม่ครบ หรือฝากล่าช้ากว่าที่กำหนดทุกกรณีรวมกันเกิน 2 เดือนไม่ได้

3. ชื่อบัญชีเงินฝากจะต้องเป็นชื่อของผู้มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่ได้รับประโยชน์จากดอกเบียนั้น แต่ไม่รวมถึง

3.1 ห้างหุ้นส่วนสามัญ

3.2 หรือคณะบุคคลที่มีใช้นิติบุคคล

3.3 และกองมรดกที่ยังไม่ได้แบ่ง

4. ถ้าผู้มีเงินได้ถอนเงินฝากตามข้อ 1 ก่อนครบกำหนดจ่ายคืน ผู้มีเงินได้เป็นอันหมดสิทธิได้รับการยกเว้นภาษีเงินได้สำหรับดอกเบียดังกล่าว

1.5 อาการแสดมภ์

อาการแสดมภ์เป็นภาษีตามประมวลรัษฎากรประเภทหนึ่ง จัดเก็บจากการกระทำตราสาร 28 ลักษณะ ตามที่กำหนดไว้ในบัญชีอัตราอาการแสดมภ์

1. ตราสารที่ต้องเสียอาการแสดมภ์

คำว่า "ตราสาร" ตามประมวลรัษฎากรหมายถึง เอกสารที่ต้องเสียอาการแสดมภ์ตามที่กำหนดไว้ในบัญชีอัตราอาการแสดมภ์ ซึ่งปัจจุบันมีทั้งหมด 28 ลักษณะตราสาร เช่น ตราสารเช่าที่กับโรงเรือน เช่าซื้อทรัพย์สิน จ้างทำของ กู้ยืมเงิน ฯลฯ อาการแสดมภ์เป็นภาษีอากรที่จัดเก็บจากการกระทำตราสาร โดยคำว่า "กระทำ" หมายความว่า การลงลายมือชื่อตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2. การยกเว้นอากร

สหกรณ์ได้รับยกเว้นอากรตามประมวลรัษฎากร เฉพาะตราสารที่ระบุงเว้นในบัญชีอัตราอาการแสดมภ์ เช่น ตราสารกู้ยืมเงิน ให้ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร สำหรับการกู้ยืมซึ่งสมาชิกกู้ยืมจากสหกรณ์ เป็นต้น

3. บัญชีอัตราอาการแสดมภ์

ลักษณะแห่งตราสาร	ค่าอาการ แสดมภ์	ผู้ที่ต้องเสียอาการ	ผู้ที่ต้องชดเชา แสดมภ์
<p>1. เช่าที่ดิน โรงเรือน สิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นหรือแพ ทุกจำนวนเงิน 1,000 บาท หรือเศษของเงิน 1,000 บาท แห่งค่าเช่าหรือเงินกินเปล่า หรือทั้งสองอย่างรวมกันตลอดอายุการ เช่า</p> <p>หมายเหตุ (1) ถ้าสัญญาเช่ามิได้กำหนดอายุการเช่าให้ถือว่ามิกำหนด 3 ปี (2) ถ้าสัญญาเช่าฉบับใดครบกำหนดอายุการเช่า หรือครบ กำหนด 3 ปี ตาม (1) แล้วผู้เช่ายังคงครองทรัพย์สินอยู่และให้ผู้เช่า รู้ความนั้นแล้วไม่ทักท้วง ทั้งมิได้ทำสัญญาใหม่ ให้ถือว่าสัญญาเช่า เดิมนั้นได้เริ่มทำกันใหม่ โดยไม่มีกำหนดอายุการเช่า และต้องเสีย อาการภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ถือว่าเริ่มทำสัญญาใหม่นั้น</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอาการ เช่าทรัพย์สินใช้ในการทำนา ไร่ สวน</p>	1 บาท	ผู้ให้เช่า	ผู้เช่า
<p>2. โอนใบหุ้น ใบหุ้นกู้ พันธบัตรและใบรับรองหนี้ ซึ่งบริษัท สมาคม คณะบุคคลหรือองค์การใด ๆ เป็นผู้ออก คิดตามราคาหุ้นที่ชำระแล้วหรือตามราคาในตราสาร แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า ทุกจำนวนเงิน 1,000 บาท หรือเศษ ของ 1,000 บาท</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอาการ ก. โอนพันธบัตรของรัฐบาลไทย ข. โอนใบหุ้น ใบหุ้นกู้ และใบรับรองหนี้ซึ่งสหกรณ์ หรือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นผู้ออก</p>	1 บาท	ผู้โอน	ผู้รับโอน
<p>3. เช่าซื้อทรัพย์สิน ทุกจำนวนเงิน 1,000 บาท หรือเศษของเงิน 1,000 บาท แห่งราคาทั้งหมด</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอาการ เช่าซื้อทรัพย์สินใช้ในการทำนา ไร่ สวน</p>	1 บาท	ผู้ให้เช่า	ผู้เช่า

ลักษณะแห่งตราสาร	ค่าอากร แสตมป์	ผู้ที่ต้องเสียอากร	ผู้ที่ต้องชดเชา แสตมป์
<p>4. จ้างทำของ</p> <p>ทุกจำนวนเงิน 1,000 บาท หรือเศษของ 1,000 บาท แห่งสินจ้างที่กำหนดไว้</p> <p>หมายเหตุ</p> <p>(1) ถ้าในเวลากระทำสัญญาจ้างทำของไม่ทราบจำนวน สินจ้างว่าเป็นราคาใด ให้ประมาณจำนวนสินจ้างตามสมควร แล้วเสียอากรตามจำนวนสินจ้างที่ประมาณนั้น</p> <p>(2) ถ้ามีการรับเงินสินจ้างเป็นคราว ๆ และอากรที่เสีย ไว้เดิมยังไม่ครบ ให้เสียอากรเพิ่มเติมให้ครบตามจำนวนที่ต้อง เสียทุกครั้งในทันทีที่มีการรับเงิน</p> <p>(3) เมื่อการรับจ้างทำของได้สิ้นสุดลงแล้ว และปรากฏ ว่าได้เสียอากรเกินไป ให้ขอคืนตามมาตรา 122 ได้</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร</p> <p>- สัญญาที่ทำขึ้นนอกประเทศไทยและการปฏิบัติตาม ข้อสัญญานั้นมิได้ทำในประเทศไทย</p>	1 บาท	ผู้รับจ้าง	ผู้รับจ้าง
<p>5. กู้ยืมเงิน หรือการตกลงให้เบิกเงินเกินบัญชีจากธนาคาร</p> <p>ทุกจำนวนเงิน 2,000 บาท หรือเศษของเงิน 2,000 บาท แห่งยอดเงินที่กู้ยืมหรือตกลงให้เบิกเกินบัญชี ค่าอากรตาม ลักษณะแห่งตราสารนี้ เมื่อคำนวณแล้วถ้าเกิน 10,000 บาท ให้เสีย 10,000 บาท</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร</p> <p>การกู้ยืมเงินซึ่งสมาชิกกู้ยืมจากสหกรณ์หรือสหกรณ์กู้ยืม จากสหกรณ์ หรือจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร”</p> <p>(พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2529 ใช้บังคับ 1 ก.พ.2529 เป็นต้นไป)</p>	1 บาท	ผู้ให้กู้	ผู้กู้

ลักษณะแห่งตราสาร	ค่าอากร แสตมป์	ผู้ที่ต้องเสียอากร	ผู้ที่ต้องชดเชา แสตมป์
<p>7. ใบมอบอำนาจ คือ ใบตั้งตัวแทนซึ่งมิได้กระทำในรูปลักษณะตราสารสัญญา รวมทั้งใบตั้งอนุญาโตตุลาการ</p> <p>(ก) มอบอำนาจให้บุคคลคนเดียวหรือหลายคน การทำการครั้งเดียว</p> <p>(ข) มอบอำนาจให้บุคคลคนเดียวหรือหลายคนร่วมทำการมากกว่าครั้งเดียว</p> <p>(ค) มอบอำนาจให้ทำการมากกว่าครั้งเดียว โดยให้บุคคลหลายคนต่างคนต่างกระทำกิจการแยกกันได้ คิดตามรายตัวบุคคลที่รับมอบคนละ</p> <p>หมายเหตุ ถ้าผู้มอบอำนาจมีหลายคน แต่มิได้เป็นผู้มีอำนาจร่วมกันแล้วมอบอำนาจในตราสารฉบับเดียวกัน ต้องคิดตามรายตัวบุคคลผู้มอบคนหนึ่งเป็นเรื่องหนึ่งตามมาตรา 108</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร</p> <p>(1) ใบแต่งตั้งและใบมอบอำนาจซึ่งทนายความให้แก่เสมียนของตนเพื่อเป็นตัวแทนดำเนินคดีในศาล</p> <p>(2) ใบมอบอำนาจให้อोनหรือให้กระทำการใด ๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินพาหนะตามกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินพาหนะ</p> <p>(3) ใบมอบอำนาจให้รับเงินหรือสิ่งของแทน</p> <p>(4) ใบมอบอำนาจซึ่งสหกรณ์เป็นผู้มอบและใบมอบอำนาจตั้งสหกรณ์เป็นตัวแทนจัดการให้สหกรณ์ได้รับสิทธิในอสังหาริมทรัพย์</p>	<p>10 บาท</p> <p>30 บาท</p> <p>30 บาท</p>	<p>ผู้มอบอำนาจ</p> <p>ผู้มอบอำนาจ</p> <p>ผู้มอบอำนาจ</p>	<p>ผู้รับมอบอำนาจ</p> <p>ผู้รับมอบอำนาจ</p> <p>ผู้รับมอบอำนาจ</p>
<p>8. ใบมอบฉันทะสำหรับให้ลงมติในที่ประชุมของบริษัท</p> <p>(ก) มอบฉันทะสำหรับการประชุมครั้งเดียว</p> <p>(ข) มอบฉันทะสำหรับการประชุมกว่าครั้งเดียว</p> <p>(พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้บังคับ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)</p>	<p>20 บาท</p> <p>100 บาท</p>	<p>ผู้มอบฉันทะ</p> <p>ผู้มอบฉันทะ</p>	<p>ผู้มอบฉันทะ</p> <p>ผู้มอบฉันทะ</p>
<p>9. (1) ตัวแลกเงินหรือตราสารทำนองเดียวกับที่ใช้อย่างตัวแลกเงิน ฉบับละ</p> <p>(2) ตัวสัญญาใช้เงินหรือตราสารทำนองเดียวกับที่ใช้อย่างตัวสัญญาใช้เงิน ฉบับละ</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร ถ้าตัวออกเป็นสำหรับและฉบับแรกในสำหรับนั้นปิดแสตมป์บริบูรณ์แล้ว ฉบับอื่น ๆ ไม่ต้องปิดอีก แต่ต้องสลักหลังฉบับนั้น ๆ ไว้ว่า “ ได้เสียอากรแล้ว ”</p> <p>(พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้บังคับ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)</p>	<p>3 บาท</p> <p>3 บาท</p>	<p>ผู้ส่งจ่าย</p> <p>ผู้ออกตัว</p>	<p>ผู้ส่งจ่าย</p> <p>ผู้ออกตัว</p>

ลักษณะแห่งตราสาร	ค่าอากร แสตมป์	ผู้ที่ต้องเสียอากร	ผู้ที่ต้องชดเชา แสตมป์
10. บิลออฟเลตติง หมายเหตุ ถ้าออกเป็นสำรับให้ปิดแสตมป์ตามอัตราทุกฉบับ	2 บาท	ผู้กระทำตราสาร	ผู้กระทำตราสาร
11. (1) ใบหุ้น หรือใบหุ้นกู้ หรือใบรับรองหนี้ของบริษัท สมาคม คณะบุคคล หรือองค์การใด ๆ (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้บังคับ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป) (2) พันธบัตรของรัฐบาลใด ๆ ที่ขายในประเทศไทย ทุกจำนวนเงิน 100 บาท หรือเศษของ 100 บาท ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร ใบหุ้น ใบหุ้นกู้ หรือใบรับรองหนี้ของสหกรณ์	5 บาท 1 บาท	ผู้ทรงตราสาร ผู้ทรงตราสาร	ผู้ทรงตราสาร" ผู้ทรงตราสาร
12. เช็ค หรือหนังสือคำสั่งใด ๆ ซึ่งใช้แทนเช็ค ฉบับละ (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้บังคับ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)	3 บาท	ผู้สั่งจ่าย	ผู้สั่งจ่าย "
13. ใบรับฝากเงินประเภทประจำของธนาคารโดยมีดอกเบี้ย (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้บังคับ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)	5 บาท	ผู้รับฝาก	ผู้รับฝาก "
14. เลตเตอร์ออฟเครดิต (ก) ออกในประเทศไทย - เงินต่ำกว่า 10,000 บาท - เงินตั้งแต่ 10,000 บาท ขึ้นไป (ข) ออกในต่างประเทศและให้ชำระเงินในประเทศไทย คราวละ หมายเหตุ ตราสารเลตเตอร์ออฟเครดิตที่ออกในประเทศไทย และให้ ชำระเงินในต่างประเทศ ต้องทำสำเนาเก็บไว้ในประเทศไทย ส่วน การเสียอากรให้ปิดแสตมป์บริบูรณ์เฉพาะในฉบับสำเนาดังกล่าว นั้น (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้บังคับ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)	20 บาท 30 บาท 20 บาท	ผู้ออกตราสาร ผู้ออกตราสาร ผู้ทรงคนแรก ในประเทศไทย	ผู้ออกตราสาร ผู้ออกตราสาร ผู้ทรงคนแรก ในประเทศไทย

ลักษณะแห่งตราสาร	ค่าอากร แสตมป์	ผู้ที่ต้องเสียอากร	ผู้ที่ต้องชดเชา แสตมป์
<p>16. ใบรับของ ซึ่งออกให้เนื่องในกิจการรับขนส่งสินค้าโดยทางน้ำทางบก และทางอากาศ คือตราสารซึ่งลงลายมือชื่อพนักงานหรือนายสินค้าของยานพาหนะรับขนส่ง ซึ่งออกรับของดังระบุไว้ในใบรับนั้น เมื่อไม่ได้ออกบิลออฟแลดิง ฉบับละ</p> <p>หมายเหตุ ถ้าออกเป็นสำรับให้ปิดแสตมป์ตามอัตราทุกฉบับ (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2525 ใช้บังคับ 27 ก.พ.2525 เป็นต้นไป)</p>	1 บาท	ผู้ออกใบรับ	ผู้ออกใบรับ
<p>17. คำประกัน</p> <p>(ก) สำหรับกรณีที่มีได้จำกัดจำนวนเงินไว้ (ข) สำหรับจำนวนเงินไม่เกิน 1,000 บาท (ค) สำหรับจำนวนเงินเกิน 1,000 บาท แต่ไม่เกิน 10,000 บาท (ง) สำหรับจำนวนเงินเกิน 10,000 บาท ขึ้นไป</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร</p> <p>(ก) คำประกันหนี้เนื่องแต่การที่รัฐบาลให้ราษฎรกู้ยืมหรือยืมเพื่อการบริโภคหรือการเกษตรกรรม (ข) คำประกันหนี้เนื่องแต่การที่สหกรณ์ให้สมาชิกกู้ยืมหรือยืม (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้บังคับ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)</p>	10 บาท 1 บาท 5 บาท 10 บาท	ผู้คำประกัน ผู้คำประกัน ผู้คำประกัน ผู้คำประกัน	ผู้คำประกัน ผู้คำประกัน ผู้คำประกัน ผู้คำประกัน
<p>18. จำนำ</p> <p>จำนวนหนี้ทุก 2,000 บาท หรือเศษของ 2,000 บาท ถ้าการจำนำมิได้จำกัดจำนวนหนี้ไว้</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร</p> <p>(ก) ตัวจำนำของโรงรับจำนำที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย (ข) จำนำอันเกี่ยวกับกู้ยืมซึ่งได้ปิดแสตมป์บริบูรณ์แล้ว ตามข้อ 5</p>	1 บาท 1 บาท	ผู้รับจำนำ ผู้รับจำนำ	ผู้รับจำนำ ผู้รับจำนำ
<p>19. ใบรับของคลังสินค้า</p>	1 บาท	นายคลังสินค้า	นายคลังสินค้า
<p>20. คำสั่งให้ส่งมอบของ คือ ตราสารซึ่งบุคคลผู้ปรากฏชื่อในตราสารนั้น หรือซึ่งบุคคลผู้นั้นตราชื่อไว้ หรือผู้ทรงมีสิทธิที่จะรับมอบสินค้าอันอยู่ในอยู่ หรือเมืองท่า หรือคลังสินค้าซึ่งรับเก็บหรือรับฝาก โดยเรียกเก็บค่าเช่าหรือรับสินค้าอันอยู่ที่ทำสินค้าโดยที่เจ้าของลงลายมือชื่อ หรือมีผู้อื่นลงลายมือชื่อแทนในเมื่อขายหรือโอนทรัพย์สินอันปรากฏในตราสารนั้น (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2525 ใช้บังคับ 27 ก.พ.2525 เป็นต้นไป)</p>	1 บาท	ผู้ออกคำสั่ง	ผู้ออกคำสั่ง "

ลักษณะแห่งตราสาร	ค่าอากร แสตมป์	ผู้ที่ต้องเสียอากร	ผู้ที่ต้องชดเชา แสตมป์
21. ตัวแทน (ก) มอบอำนาจเฉพาะการ (ข) มอบอำนาจทั่วไป ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร การตั้งตัวแทนในกรณีสหกรณ์เป็นตัวการ (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้นับตั้งแต่วันที่ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)	10 บาท 30 บาท	ตัวการ ตัวการ	ตัวการ ตัวการ
22. คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ (ก) ในกรณีซึ่งพิพาทกันด้วยจำนวนเงินหรือราคาทุก จำนวนเงิน 1,000 บาท หรือเศษของ 1,000 บาท (ข) ในกรณีอื่นซึ่งไม่กล่าวถึงจำนวนเงินหรือราคา (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2525 ใช้นับตั้งแต่วันที่ 27 ก.พ.2525 เป็นต้นไป)	1 บาท 10 บาท	อนุญาโตตุลาการ อนุญาโตตุลาการ	อนุญาโตตุลาการ อนุญาโตตุลาการ
23. คู่ฉบับหรือคู่ฉีกแห่งตราสาร คือ ตราสารซึ่งมีข้อความอย่างเดียวกันกับต้นฉบับ หรือต้น สัญญาและผู้กระทำตราสารได้ลงลายมือชื่อไว้ อย่างเดียวกับ ต้นฉบับ (ก) ถ้าต้นฉบับเสียอากรไม่เกิน 5 บาท (ข) ถ้าเกิน 5 บาท ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร ถ้าฝ่ายที่ต้องเสียอากรเป็นสหกรณ์ (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้นับตั้งแต่วันที่ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)	1 บาท 5 บาท	(1) ถ้าไม่มีบุคคลอีก ฝ่ายหนึ่งเป็นคู่สัญญา คนที่เสียอากรสำหรับ ต้นฉบับเป็นผู้เสีย (2) ถ้ามีบุคคลอีกฝ่าย หนึ่งเป็นคู่สัญญา บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ต้องเป็นผู้เสียอากร	คนเดียวกับผู้ชดเชา ต้นฉบับ
24. หนังสือบริคณห์สนธิของบริษัทจำกัดที่ส่งต่อนาย ทะเบียน	200 บาท	ผู้เริ่มก่อการ	ผู้เริ่มก่อการ
25. ข้อบังคับของบริษัทจำกัดที่ส่งต่อนายทะเบียน	200 บาท	กรรมการ	กรรมการ
26. ข้อบังคับใหม่หรือสำเนาหนังสือบริคณห์สนธิหรือ ข้อบังคับของบริษัทจำกัดซึ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ที่ส่งต่อนาย ทะเบียน	50 บาท	กรรมการ	กรรมการ
27. หนังสือสัญญาห้างหุ้นส่วน (ก) หนังสือสัญญาจัดตั้งห้างหุ้นส่วน (ข) หนังสือสัญญาที่แก้ไขสัญญาจัดตั้งห้างหุ้นส่วน (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2526 ใช้นับตั้งแต่วันที่ 29 พ.ย.2526 เป็นต้นไป)	100 บาท 50 บาท	ผู้เป็นหุ้นส่วน ผู้เป็นหุ้นส่วน	ผู้เป็นหุ้นส่วน ผู้เป็นหุ้นส่วน "

ลักษณะแห่งตราสาร	ค่าอากร แสตมป์	ผู้ที่ต้องเสียอากร	ผู้ที่ต้องชดเชา แสตมป์
<p>28. ไบรับ เฉพาะตามที่ระบุต่อไปนี้</p> <p>(ก) ไบรับรางวัลสลากกินแบ่งของรัฐบาล</p> <p>(ข) ไบรับสำหรับการโอนหรือก่อตั้งสิทธิใด ๆ เกี่ยวกับ อสังหาริมทรัพย์ ในเมื่อนิติกรรมที่เป็นเหตุให้ออกไบรับนั้นมีการจดทะเบียนตามกฎหมาย</p> <p>(ดูประกาศอธิบดี เกี่ยวกับอากรแสตมป์ (ฉบับที่ 21))</p> <p>(ดูคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยภาษีอากรที่ 27/2537)</p> <p>(ค) ไบรับสำหรับการขาย ขายฝาก ให้เช่าซื้อ หรือโอนกรรมสิทธิ์ยานพาหนะ ทั้งนี้เฉพาะยางพาหนะซึ่งมีการจดทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยยานพาหนะนั้น ๆ</p> <p>ถ้าไบรับตาม (ก)(ข) หรือ (ค) มีจำนวนเงินตั้งแต่ 200 บาทขึ้นไปทุก 200 บาทหรือเศษของ 200 บาท (พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 10) พ.ศ.2525 ใช้นับตั้งแต่วันที่ 1 ก.พ.2525 เป็นต้นไป)</p> <p>ยกเว้นไม่ต้องเสียอากร</p> <p>ไบรับ สำหรับจำนวนเงินที่ผู้รับต้องเสียภาษีมูลค่าเพิ่มหรือภาษีธุรกิจเฉพาะ</p> <p>(พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 30) พ.ศ. 2534 ใช้นับตั้งแต่วันที่ 1 ม.ค.2535 เป็นต้นไป)</p>	1 บาท	ผู้ออกไบรับ	ผู้ออกไบรับ
(ยกเลิกโดยพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 14) พ.ศ.2529 ใช้นับตั้งแต่วันที่ 1 ก.พ.2529 เป็นต้นไป)			
(ยกเลิกโดยพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 14) พ.ศ.2529 ใช้นับตั้งแต่วันที่ 1 ก.พ.2529 เป็นต้นไป)			

ความรับผิดชอบกรณีไม่ปิดแสตมป์บริบูรณ์และการไม่ออกไบรับ

1. ความรับผิดชอบทางแพ่ง

1.1 กรณียื่นตราสารขอเสียอากรเอง ตราสารใดมิได้ปิดแสตมป์บริบูรณ์ ผู้มีหน้าที่เสียอากร หรือผู้ทรงตราสาร หรือผู้ถือเอาประโยชน์ชอบที่จะยื่นตราสารนั้นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อขอเสียอากรได้ เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้รับตราสารแล้ว ให้อนุมัติให้เสียอากรภายในบังคับแห่งบทบัญญัติต่อไปนี้

ถ้าตราสารที่มิได้ปิดแสตมป์บริบูรณ์นั้น เป็นตราสารที่กระทำขึ้นในประเทศไทย เมื่อผู้ขอเสียอากร ได้ยื่นตราสารนั้นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อเสียอากรภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ต้องปิดแสตมป์บริบูรณ์ ก็ให้อนุมัติให้เสียเพียงอากรตามอัตราในบัญชีท้ายหมวดอากรแสตมป์

1.2 กรณีปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นอย่างอื่น ก็ให้อนุมัติให้เสียอากรและให้เรียกเก็บเงินเพิ่มอากรดังต่อไปนี้อีกด้วย

(ก) ถ้าปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าตราสารมิได้ปิดแสดมปีบริบูรณ์เป็นเวลาไม่พ้นกำหนด 90 วัน นับแต่วันต้องปิดแสดมปีบริบูรณ์ให้เรียกเก็บเงินเพิ่มอากรเป็น 2 เท่าจำนวน อากรหรือเป็นเงิน 4 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

(ข) ถ้าปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่า ตราสารมิได้ปิดแสดมปีบริบูรณ์เป็นเวลาพ้นกำหนด 90 วัน นับแต่วันต้องปิดแสดมปีบริบูรณ์แล้วให้เรียกเก็บเงินเพิ่มอากรเป็น 5 เท่าจำนวน อากรหรือเป็นเงิน 10 บาทแล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

1.3 กรณีพนักงานเจ้าหน้าที่หรือนายตรวจทำการตรวจพบ กล่าวคือเมื่อมีเหตุสมควร พนักงาน เจ้าหน้าที่หรือนายตรวจมีอำนาจเข้าไปในสถานการค้าหรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องระหว่าง พระอาทิตย์ขึ้น พระอาทิตย์ตกหรือในเวลาทำการของสถานการค้าหรือสถานที่นั้นเพื่อทำการตรวจสอบตราสารว่าได้ปิดแสดมปีบริบูรณ์ตามที่กำหนดในบัญชีอัตราอากรแสดมปีหรือไม่ หรือทำการตรวจสอบเพื่อทราบว่าได้ออกไปรับ หรือทำ หรือเก็บต้นข้าวสำเนาไปรับ หรือทำ หรือเก็บบันทึกตามที่กำหนดไว้ในหมวดอากรแสดมปีหรือไม่กับมีอำนาจเรียกและยึดตราสาร หรือเอกสารและออกหมายเรียกตัวผู้มีหน้าที่เสียอากร ผู้ทรงตราสารหรือผู้ถือเอาประโยชน์แห่งตราสารและพยานหลักฐานอื่นอันควรแก่เรื่องมาไต่สวน โดยการกล่าวหาแจ้งความของบุคคลใด ไม่ว่าจะป็นเจ้าพนักงานรัฐบาลหรือมิใช่ก็ดี ถ้าปรากฏว่า

(1) มิได้มีการออกไปรับในกรณีที่ต้องออกไปรับตามข้อ 2 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเรียกเก็บเงินอากรจนครบ และเงินเพิ่มอากรอีกเป็นจำนวน 6 เท่าของเงินอากรหรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

(2) ตราสารมิได้ปิดแสดมปีบริบูรณ์ โดย

(ก) มิได้ปิดแสดมปีเลย ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเรียกเก็บเงินอากรจนครบ และเงินเพิ่มอากรอีกเป็นจำนวน 6 เท่า ของเงินอากรที่ต้องเสียหรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

(ข) ปิดแสดมปีน้อยกว่าอากรที่ต้องเสีย ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเรียกเก็บเงินอากรจนครบและเงินเพิ่มอีกเป็นจำนวน 6 เท่าของเงินอากรที่ขาดหรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

ในกรณีอื่น ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเรียกเก็บเงินเพิ่มอากรเป็นจำนวน 1 เท่าของเงินอากรที่ต้องเสียหรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

2. ความรับผิดชอบทางอาญา

2.1 ผู้ใดมีหน้าที่เสียอากร หรือชิตฆ่าแสดมปี เพิกเฉยหรือปฏิเสธไม่เสียอากรหรือไม่ชิตฆ่าแสดมปี ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท

2.2 ผู้ใดออกไปรับไม่ถึง 10 บาท สำหรับมูลค่าตั้งแต่ 10 บาทขึ้นไป หรือแบ่งแยกมูลค่าที่ได้รับชำระนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงการเสียอากรก็ดี จงใจกระทำหรือทำตราสารให้ผิดความจริงเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตาม บทบัญญัติแห่งหมวดนี้ก็ดี มีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองร้อยบาท

2.3 ผู้ใดไม่ทำหรือไม่เก็บบันทึกตามมาตรา 105 ตริ หรือไม่ออกไปรับให้ทันทีที่ถูกเรียกร้องตาม มาตรา 106 (ข้อ 2.2) หรือออกไปรับซึ่งไม่ปิดแสดมปีตามจำนวนอาการที่ต้องเสีย ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท

2.4 ผู้ใดโดยตนเองหรือสมคบกับผู้อื่นทำให้ไม่มีการออกไปรับหรือไม่ออกไปรับให้ทันทีที่รับเงิน หรือรับชำระราคาตามมาตรา 105 (ข้อ 2.1) หรือออกไปรับเป็นจำนวนเงินน้อยกว่าที่รับเงินหรือรับชำระราคาจริง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือทั้งปรับทั้งจำ

2.5 ผู้ใดโดยรู้อยู่แล้วไม่อำนวยความสะดวกแก่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือนายตรวจในการปฏิบัติตามหน้าที่ หรือโดยรู้อยู่แล้วหรือจงใจไม่ปฏิบัติตามคำเรียกหรือไม่ยอมให้ยึดตราสารหรือเอกสาร หรือไม่ปฏิบัติตามหมายของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือนายตรวจ ตามความในมาตรา 123 หรือไม่ยอมตอบคำถามเมื่อซักถามหรือฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 105 ทวิ (ข้อ 3) มาตรา 105 จัตวา (ข้อ 5) หรือมาตรา 123 ทวิ มีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท

2.6 ผู้ใดโดยเจตนาทุจริตมีแสดมปีซึ่งรู้ว่าเป็นแสดมปีปลอมก็ดี หรือคำแสดมปีที่ใช่แล้วหรือที่มีกฎกระทรวง ประกาศให้เลิกใช้เสียแล้วก็ดี ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาทหรือจำคุกไม่เกิน สามปีหรือทั้งปรับทั้งจำ

6. ข้อเสียของตราสารที่ได้ปิดแสดมปีบริบูรณ์

ตราสารใดไม่ปิดแสดมปีบริบูรณ์ จะใช้ต้นฉบับ คู่ฉบับ คู่ฉีก หรือสำเนาตราสารนั้นเป็นพยานหลักฐาน ในคดีแพ่งไม่ได้ จนกว่าจะได้เสียอาการโดยปิดแสดมปีครบจำนวนอัตราในบัญชีทำยอดอาการแสดมปี และขีดฆ่าแล้วแต่ทั้งนี้ไม่เป็นการเสื่อมสิทธิ์ที่จะเรียกเงินเพิ่มอาการ

นอกจากนั้นกฎหมายยังห้ามเจ้าพนักงานรัฐบาลลงนามรับรู้ ยอมให้ทำหรือบันทึกสิ่งใดๆ ในตราสารดังกล่าวด้วย จนกว่าจะได้มีการเสียอาการให้ครบถ้วนเสียก่อน

2. สหกรณ์ได้รับยกเว้น

2.1 ภาษีเงินได้นิติบุคคล

เนื่องจากสหกรณ์เป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ มิใช่บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลตามมาตรา 39 (3) แห่งประมวลรัษฎากร จึงไม่มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้นิติบุคคลแต่อย่างใด

ประมวลรัษฎากรมาตรา 39

"บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล" หมายความว่า บริษัทหรือห้างหุ้นส่วน นิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทยหรือที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศและให้หมายความรวมถึง

(1) กิจการซึ่งดำเนินการเป็นทางการค้าหรือหากำไรโดยรัฐบาล ต่างประเทศ องค์การของรัฐบาลต่างประเทศหรือนิติบุคคลอื่นที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศ

(2) กิจการร่วมค้า ซึ่งได้แก่กิจการที่ดำเนินการร่วมกันเป็นทางค้าหรือหากำไรระหว่างบริษัทกับบริษัท บริษัทกับห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ห้างหุ้น ส่วนนิติบุคคลกับห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล หรือระหว่างบริษัทและหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลกับบุคคลธรรมดา คณะบุคคลที่มีใช้นิติบุคคล ห้างหุ้นส่วนสามัญ หรือนิติบุคคลอื่น

(3) มูลนิธิหรือสมาคมที่ประกอบกิจการซึ่งมีรายได้ แต่ไม่รวมถึง มูลนิธิหรือสมาคมที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดตาม มาตรา 47(7) (ข)

2.2 ภาษี ณ ที่จ่าย

ประมวลรัษฎากรไม่ได้กำหนดให้สมาคมสหกรณ์ซึ่งไม่ใช่บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลต้องถูกหักภาษีเงินได้ ณ ที่จ่าย ตามมาตรา 69 ทวิ (เช่น หักภาษีเงินได้ ณ ที่จ่ายเมื่อมีการรับเงินค่าสินค้า/หักภาษีเงินได้ ณ ที่จ่ายจากดอกเบี้ยเงินฝากระหว่างสหกรณ์/เงินฝากธนาคาร)

“มาตรา 69 ทวิ ภายใต้บังคับมาตรา 70 ถ้ารัฐบาล องค์การของรัฐบาล เทศบาล สุขาภิบาล หรือองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นอื่น เป็นผู้จ่ายเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 ให้กับบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลใด ให้คำนวณหักภาษีเงินได้ไว้ ณ ที่จ่ายในอัตราร้อยละ 1 ภาษีที่หักไว้นี้ให้ถือเป็นเครดิตในการคำนวณภาษีเงินได้ของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลตามรอบระยะเวลาบัญชีที่หักไว้ นั้น ในการนี้ให้นำมาตรา 52 มาตรา 53 มาตรา 54 มาตรา 58 และมาตรา 59 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

(พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2502 ใช้บังคับ 5 พ.ย. 2502 เป็นต้นไป)

2.3 ภาษีธุรกิจเฉพาะ

กิจการให้กู้ยืมเงินของสหกรณ์ประมวลรัษฎากร มาตรา 91/3 ให้ยกเว้นภาษีธุรกิจเฉพาะสำหรับกิจการดังต่อไปนี้

- (3) กิจการของสหกรณ์ออมทรัพย์เฉพาะการให้กู้ยืมแก่สมาชิกหรือแก่สหกรณ์ออมทรัพย์อื่น กรมสรรพากรตอบหนังสือหารือของกรมส่งเสริมสหกรณ์ว่า การยกเว้นภาษีธุรกิจเฉพาะสำหรับสหกรณ์ออมทรัพย์ เฉพาะการให้กู้ยืมแก่สมาชิกหรือแก่สหกรณ์ออมทรัพย์อื่น ตามมาตรา 91/3 (3) แห่งประมวลรัษฎากรดังกล่าว ให้หมายความรวมถึงสหกรณ์ประเภทอื่นๆ ซึ่งให้สมาชิกหรือแก่สหกรณ์อื่นด้วย (หนังสือที่ กค 0802/04717 ลงวันที่ 10 มีนาคม 2535)

3. ภาษีที่สมาชิกได้รับยกเว้น

3.1 ดอกเบี้ยเงินฝากประเภทออมทรัพย์ที่สมาชิกได้รับจากสหกรณ์ ได้รับยกเว้นไม่ต้องรวมคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้ (พ.ร.บ.แก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับ 29) พ.ศ. 2534 วันที่ 25 ตุลาคม 2534)

3.2 สมาชิกได้รับยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในเงินปันผลหรือเงินเฉลี่ยคืน (พระราชกฤษฎีกา ออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ 40) พ.ศ. 2514 วันที่ 17 พฤศจิกายน 2514)

มาตรา 3 ให้ยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาแก่ผู้มีเงินได้จากการเป็นสมาชิกสหกรณ์เฉพาะส่วนเงินได้ที่เป็นเงินปันผลหรือเงินเฉลี่ยคืน ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเงินได้ที่ได้รับหรือจะได้รับก่อนหรือตั้งแต่วันที่พระราชกฤษฎีกานี้ใช้บังคับ

3.3 สมาชิกหักลดหย่อนดอกเบี้ยเงินกู้ยืมเพื่อซื้อ เช่าซื้อ หรือสร้างอาคารอยู่อาศัย โดยจำหนวอาคารที่ซื้อหรือสร้างเป็นประกันการกู้ยืมนั้น ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) (ข)

มาตรา 47 เงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 เมื่อได้หักตามมาตรา 42 ทวิ ถึงมาตรา 46 แล้ว เพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษี ให้หักลดหย่อนได้อีกต่อไปนี้

(1) ลดหย่อนให้สำหรับ

.....

(ข) ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ผู้มีเงินได้จ่ายให้แก่ธนาคารหรือสถาบันการเงินอื่น บริษัท ประกันชีวิต สหกรณ์หรือนายจ้างสำหรับการกู้ยืมเงินเพื่อซื้อ เช่าซื้อ หรือสร้างอาคารอยู่อาศัย โดย จำนวนอาคารที่ซื้อหรือสร้างเป็นประกันการกู้ยืมนั้น ตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 10,000 บาท ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรีและประกาศในราชกิจจานุเบกษา อาคารดังกล่าวให้หมายความรวมถึงอาคารพร้อมที่ดินด้วย

(แก้ไขโดยประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (ฉบับที่ 37) พ.ศ. 2534 ใช้นับตั้ง 1 ม.ค. 2534 เป็นต้นไป)

3.4 ภาษีดอกเบี่ยเงินฝากประจำแบบมีเงื่อนไข

- ฝากเป็นรายเดือนติดต่อกัน
- มีระยะเวลาไม่น้อยกว่า 24 เดือนนับแต่วันเริ่มฝาก
- มียอดฝากแต่ละคราวเท่ากันแต่ไม่เกิน 25,000.- บาทต่อเดือน
- รวมจำนวนเงินฝากไม่เกิน 60,000.- บาท

ภาคผนวก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3528/2541

ตามบัญชีอัตราอากรแสตมป์ท้ายประมวลรัษฎากร ข้อ 17 กำหนดให้ผู้ค้าประกันเป็นผู้ที่ต้องเสียอากร โดยมีข้อยกเว้นไม่ต้องเสียอากรสำหรับตราสารค้ำประกันนี้เนื่องแต่การที่ สหกรณ์ให้สมาชิกกู้ยืมหรือยืมเท่านั้น แต่ตามหนังสือค้ำประกันฉบับพิพาทเป็นการค้ำประกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นตามสัญญาจ้างจำเลยเป็นผู้จัดการของโจทก์จึงไม่ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียอากร และไม่มีความหมายกำหนดให้จดทะเบียนสัญญาค้ำประกัน ดังนั้น แม้โจทก์ซึ่งเป็นสหกรณ์จะเป็นคู่สัญญาที่ไม่ได้รับยกเว้นที่จะต้องเสียอากรแสตมป์หรือค่าธรรมเนียมตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มาตรา 9 แม้โจทก์จะได้ขออนุญาตนำหนังสือค้ำประกันฉบับพิพาทไปเสียอากรและเงินเพิ่มอากรเพื่อให้มีผลเป็นตราสารที่ปิดแสตมป์บริบูรณ์ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 117 แต่โจทก์จะต้องกระทำก่อนหรือในขณะที่ได้นำเอกสารนั้นมาอ้างเป็นพยานหลักฐานในคดีแพ่งก่อนศาลชั้นต้นตัดสินชี้ขาดโจทก์นำหนังสือค้ำประกันไปเสียอากรและเงินเพิ่มอากรภายหลังที่ศาลชั้นต้นได้มีคำพิพากษาแล้ว หนังสือค้ำประกันดังกล่าวจึงเป็นตราสารที่มีได้ปิดแสตมป์ให้บริบูรณ์ยอมใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีนี้มีได้ตั้งที่บัญญัติไว้ในประมวลรัษฎากร มาตรา 118 กรณีจำเลยจะขาดนัดยื่นคำให้การ โจทก์ก็ยังมีหน้าที่นำสืบให้เห็นว่าจำเลยจะต้องรับผิดชอบตามหนังสือค้ำประกันตามฟ้อง ดังนี้เมื่อหนังสือค้ำประกันใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีนี้มีได้แล้ว คดียอมไม่มีทางที่จะให้จำเลยต้องรับผิดชอบตามฟ้องได้ จึงชอบที่ศาลอุทธรณ์จะพิพากษาให้ยกฟ้องโจทก์เสียได้ เงินที่จำเลยยกยกออกไปตามฟ้องเป็นเงินจำนวนเดียวกับที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยในข้อหายกยกทรัพย์ โดยมีคำขอทางแพ่งให้จำเลยคืนเงินดังกล่าว คดีถึงที่สุด โดยศาลพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด ให้จำเลยคืนหรือใช้เงินแก่ผู้เสียหาย การที่โจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีก่อน มาฟ้องจำเลยเป็นคดีนี้ให้รับผิดชอบชำระเงินจำนวนเดียวกับในคดีอาญา จึงเป็นการรื้อร้องฟ้องคดีแพ่งในประเด็นที่ ศาลในคดีอาญาได้วินิจฉัยโดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน จึงต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 42/2535

นาง สุมาลี พูลศิริกุล	โจทก์
สหกรณ์ออมทรัพย์ ครูยโสธร จำกัด	ผู้ร้อง
นาย สมชาย เนาวโรจน์ กับพวก	จำเลย

ป.วิ.พ. มาตรา 57(1)

โจทก์ฟ้องจำเลยทั้งสองให้ชำระหนี้ตามสัญญา ผู้ร้องร้องสอดว่าจำเลยที่ 1 ทุจริตเบียดบังเงินของผู้ร้อง และผู้ร้องได้ฟ้องเรียกคืนไว้แล้ว โจทก์กับจำเลยทั้งสองสมคบกันแก้งเป็นหนี้ตามฟ้องเพื่อมิให้ผู้ร้องได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินของจำเลยที่ 1 ขอให้พิพากษาว่าสัญญาเป็นโมฆะ กรณีเป็นเรื่องผู้ร้องมีความจำเป็นเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองหรือบังคับให้ได้รับชำระหนี้ไม่ให้อาณาทรัพย์ไปเสียอันจะทำให้ผู้ร้องได้รับความเสียหายผู้ร้องจึงร้องสอดได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 57(1)

คดีสืบเนื่องจากโจทก์ฟ้องให้จำเลยทั้งสองชำระหนี้ตามสัญญาจำเลยทั้งสองขาดนัดยื่นคำให้การและขาดนัดพิจารณา

ผู้ร้องยื่นคำร้องขอเข้ามาเป็นคู่ความ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 57(1) โดยอ้างว่าโจทก์และจำเลยทั้งสองสมคบกันแสดงเจตนาลวงทำสัญญากู้ยืมเพื่อมิให้ผู้ร้องได้รับชำระหนี้จากจำเลยที่ 1 ขอให้พิพากษาว่าสัญญาจำเลยตามฟ้องเป็นโมฆะและยกฟ้อง

ศาลชั้นต้นไม่รับคำร้อง

ศาลชั้นต้นพิพากษาให้จำเลยทั้งสองชำระเงินแก่โจทก์จำนวน 700,000 บาท พร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี นับแต่เดือนธันวาคม 2531 เป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จ

ผู้ร้องอุทธรณ์คำสั่งไม่รับคำร้องสอด

ศาลอุทธรณ์ภาค 1 พิพากษายืน

ผู้ร้องฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 57(1) เป็นบทบัญญัติให้มีการร้องสอดเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่สามคดีนี้โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยทั้งสองร่วมกันชำระหนี้เงินที่กู้ยืมไปจากโจทก์ตามสัญญาผู้ร้องร้องสอดว่า ในขณะที่จำเลยที่ 1 ในคดีนี้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการสหกรณ์ของผู้ร้องได้อาศัยโอกาสในตำแหน่งหน้าที่สมคบกับพวกทุจริตเบียดบังเอาเงินของผู้ร้องไปเป็นเงิน 38,891,700 บาท ผู้ร้องได้ยื่นฟ้องจำเลยที่ 1 กับพวกเป็นจำเลยที่ศาลแรงงานกลาง (จังหวัดยโสธร) ขอให้พิพากษาลบล้างหนี้ ผิดสัญญาคดีอยู่ในระหว่างพิจารณา เพื่อมิให้ผู้ร้องได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินของจำเลยที่ 1 จำเลยทั้งสองซึ่งเป็นสามีภริยากันได้สมคบกับโจทก์ในคดีนี้กระทำการอันมิชอบด้วยกฎหมายกล่าวคือ จำเลยทั้งสองได้แก่งแย่งเงินกู้โจทก์ตามฟ้องซึ่งเป็นความเท็จและเป็นการโกงเจ้าหนี้ อันเป็นเหตุให้ผู้ร้องได้รับความเสียหาย ศาลฎีกาเห็นว่า กรณีเป็นเรื่องที่ผู้ร้องเห็นว่ามีความจำเป็นเพื่อยังให้ได้รับความคุ้มครอง คุ้มครองหรือบังคับตามสิทธิของตนที่มีอยู่คือเพื่อให้ได้รับชำระหนี้ ไม่ให้จำเลยทั้งสองโอนทรัพย์สินไปเสียอันจะทำให้ผู้ร้องได้รับความเสียหาย คำร้องของผู้ร้องมีเหตุผลซึ่งถ้าเป็นจริงผู้ร้องก็ควรได้รับความคุ้มครองจึงต้องด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 57(1) แล้วโดยไม่ต้องให้ผู้ร้องไปดำเนินการตามขั้นตอนอื่นเพราะมาตรา 57(1) หาได้กำหนดเช่นนั้นไม่ฎีกาผู้ร้องฟังขึ้น

พิพากษากลับ ให้ยกคำสั่งและคำพิพากษาของศาลล่างทั้งสองเสีย โดยให้ศาลชั้นต้นรับคำร้องสอดของผู้ร้องไว้ดำเนินการสอบสวนพิจารณาและมีคำสั่งหรือคำพิพากษาใหม่ตามรูปความ

(จรัส อุดมวรชาติ - ไมตรี กลั่นนุรักษ์ - อุไร คังคะเกตุ)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3526/2535

สหกรณ์ออมทรัพย์ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด

โจทก์

นางสาว เอมอร ปานประเสริฐ กับพวก

จำเลย

ป.พ.พ. มาตรา 193/30

ลูกจ้างนำเงินของนายจ้างไปใช้ส่วนตัว นายจ้างย่อมมีสิทธิจะเลือกฟ้องให้ลูกจ้างรับผิดชอบ นายจ้างได้ทั้งตามสัญญาจ้างแรงงานและในมูลละเมิด สำหรับสิทธิเรียกร้องอันเกิดจากการผิดสัญญาจ้างแรงงาน กฎหมายมิได้กำหนดอายุความไว้เป็นพิเศษ จึงต้องใช้อายุความ 10 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/30 เมื่อโจทก์ฟ้องให้จำเลยที่ 1 รับผิดชอบตามสัญญาจ้างแรงงาน จึงมีอายุความ 10 ปี

โจทก์ฟ้องว่า จำเลยที่ 1 เป็นลูกจ้างตำแหน่งเสมียนพนักงานมีหน้าที่รับจ่ายเงินให้แก่สมาชิกของโจทก์ จำเลยที่ 2 เป็นผู้ค้าประกันการทำงานของจำเลยที่ 1 จำเลยที่ 1 ได้กระทำผิดสัญญาจ้างและละเมิดต่อโจทก์หลายครั้งกล่าวคือ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2532 จำเลยที่ 1 ได้เบียดบังเงินที่โจทก์อนุมัติให้นายบุญธรรม จงจอหอ ภูไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวเป็นเงิน 49,500บาท และรับเงินค่าหุ้นจากสมาชิกกับเงินที่สมาชิกรับมาชำระหนี้กู้ยืมให้แก่โจทก์แล้วไม่นำส่งโจทก์ กลับนำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวรวม 15 ราย เป็นเงิน 240,081.47 บาท ขอให้บังคับจำเลยทั้งสองร่วมกันใช้เงินพร้อมดอกเบี้ยแก่โจทก์

จำเลยที่ 1 ให้การว่า จำเลยที่ 1 ไม่ได้กระทำละเมิดเหตุที่เงินสูญหายเกิดจากความผิดพลาดทางบัญชี โจทก์นำคดีมาฟ้องเกิน 1 ปี คดีจึงขาดอายุความ ขอให้ยกฟ้อง

จำเลยที่ 2 ให้การว่า จำเลยที่ 1 กระทำละเมิดเป็นการส่วนตัวไม่ใช่ในทางการที่จ้าง จำเลยที่ 2 จึงไม่ต้องรับผิดชอบตามสัญญาประกัน ฟ้องของโจทก์ขาดอายุความ ขอให้ยกฟ้อง

ศาลแรงงานกลางวินิจฉัยว่า เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2526 จำเลยที่ 1 เข้าทำงานเป็นลูกจ้างโจทก์ ตำแหน่งเสมียนพนักงานต่อมาโจทก์มอบหมายให้จำเลยที่ 1 ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเงินจำเลยที่ 1 ผิดสัญญาจ้างทำละเมิดต่อโจทก์นำเงินของโจทก์ไปใช้ส่วนตัว โจทก์ได้รับความเสียหาย จำเลยที่ 2 ทำสัญญาประกันจำเลยที่ 1 อย่างไม่จำกัด และค้าประกันการปฏิบัติตามข้อผูกพันของจำเลยที่ 1 ทุกประการ การที่โจทก์ให้จำเลยที่ 1 ไปทำหน้าที่เกี่ยวกับการเงิน จึงไม่จำเป็นต้องให้จำเลยที่ 2 รู้เห็นยินยอมอีก เพราะได้ยินยอมแต่แรกเข้าทำสัญญาแล้ว จำเลยที่ 2 จึงต้องร่วมกับจำเลยที่ 1 รับผิดชอบต่อโจทก์ และคดีโจทก์ไม่ขาดอายุความ พิพากษาให้จำเลยทั้งสองร่วมกันใช้เงินแก่โจทก์พร้อมดอกเบี้ย ค่าขออื่นนอกจากนี้ให้ยก จำเลยที่ 2 อุทธรณ์ต่อศาลฎีกา

ศาลฎีกาแผนกคดีแรงงานวินิจฉัยว่า "จำเลยที่ 2 อุทธรณ์ปัญหาต่อไปว่า คดีนี้มีอายุความ 1 ปี คดีโจทก์จึงขาดอายุความนั้น เห็นว่า ในกรณีนี้โจทก์ในฐานะนายจ้างมีสิทธิจะเลือกฟ้องให้รับผิดชอบต่อโจทก์ได้ทั้งตามสัญญาจ้างแรงงานและในมูลละเมิดสำหรับสิทธิเรียกร้องอันเกิดจากการผิดสัญญาจ้างแรงงานนั้นกฎหมายมิได้กำหนดอายุความไว้เป็นพิเศษ จึงต้องใช้อายุความ 10 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/30 และคดีนี้โจทก์ฟ้องให้จำเลยที่ 1 รับผิดชอบตามสัญญาจ้างแรงงาน จึงมีอายุความ 10 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/30 คดีโจทก์จึงไม่ขาดอายุความ"

พิพากษายืน

(ปรีชา ธานันท์ - พรชัย สมรรถเวช - สุชาติ สุขสุมิตร)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3919/2535

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	โจทก์
เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์	ผู้ร้อง
ธนาคารกรุงเทพ จำกัด	ผู้คัดค้าน
สหกรณ์การเกษตรทับสะแก จำกัด	จำเลย

พ.ร.บ.ล้มละลาย พ.ศ.2483 มาตรา 115

ในระหว่างอายุสัญญาเบิกเงินบัญชีระหว่างลูกหนี้กับธนาคารผู้คัดค้าน ลูกหนี้สามารถนำเงินเข้าฝากเพื่อหักทอนบัญชีและเบิกถอนต่อไปได้ อันเป็นการเดินสะพัดทางบัญชีตามสัญญาบัญชีเดินสะพัดการที่ลูกหนี้นำเงินเข้าบัญชีจึงมีลักษณะเป็นการลดหนี้ลงชั่วคราวแล้วเบิกเงินใหม่ซึ่งกระทำตลอดเวลาของอายุสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีและไม่เป็นการชำระหนี้ที่เดียวเสร็จสิ้นกันไปเลย การนำเงินเข้าบัญชีของลูกหนี้จึงเป็นการชำระหนี้เพื่อก่อหนี้ใหม่เพิ่มขึ้นอันเป็นวิธีการเพื่อจะเบิกเงินจากผู้คัดค้านได้มากยิ่งขึ้นตามประเพณีธนาคารในเรื่องบัญชีเดินสะพัดเท่านั้น การกระทำของลูกหนี้จึงมิได้มุ่งหมายให้ผู้คัดค้านซึ่งเป็นเจ้าหนี้ได้เปรียบเจ้าหนี้อื่นตามพระราชบัญญัติ ล้มละลาย พ.ศ. 2483 มาตรา 115

คดีสืบเนื่องมาจากศาลชั้นต้นมีคำสั่งให้พิทักษ์ทรัพย์ของลูกหนี้เด็ดขาด ผู้ร้องยื่นคำร้องว่า ตามทางสอบสวนของผู้ร้องปรากฏว่า ลูกหนี้ได้เปิดบัญชีกระแสรายวันเลขที่ 989 กับผู้คัดค้านสาขา ทับสะแก ต่อมาวันที่ 22 ธันวาคม 2520 ลูกหนี้ได้ทำสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีในวงเงิน 1,000,000 บาท ระหว่างวันที่ 9 ธันวาคม 2530 ถึงวันที่ 24 พฤษภาคม 2531 อันเป็นระยะเวลาภายใน 3 เดือนก่อน และหลังฟ้องให้ลูกหนี้ล้มละลาย ลูกหนี้ได้นำเงินเข้าบัญชีชำระหนี้ให้แก่ผู้คัดค้านซึ่งเป็นเจ้าหนี้รายหนึ่งรวม 51 รายการเป็นเงิน 791,197 บาท โดยมุ่งหมายให้ผู้คัดค้านได้เปรียบแก่เจ้าหนี้อื่น ซึ่งคดีนี้มีเจ้าหนี้อื่นคำขอรับชำระหนี้ 5 รายเป็นเงิน 4,483,655.51 บาท ผู้ร้องรวบรวมเงินเข้ากองทรัพย์สินของลูกหนี้ได้เพียง 1,000,000 บาทเศษขอให้เพิกถอนการชำระหนี้ของลูกหนี้ดังกล่าว ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.2483 มาตรา 115 และให้ผู้คัดค้านชดใช้เงิน 791,197 บาท พร้อมด้วยดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี นับแต่วันยื่นคำร้องเป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จ

ผู้คัดค้านยื่นคำคัดค้านว่า การที่ลูกหนี้นำเงินเข้าฝากบัญชีนั้น มีลักษณะเป็นการลดหนี้ลงชั่วคราว แล้วเบิกถอนเงินใหม่มีจำนวนรวมกันสูงกว่าเงินลูกหนี้นำเข้าบัญชีตลอดมา การนำเงินเข้าฝากบัญชีของลูกหนี้เป็นวิธีการที่จะเบิกเงินจากผู้คัดค้านให้มากขึ้น หาใช่เป็นการชำระหนี้ที่เดียวเสร็จสิ้นไม่ แต่เป็นการชำระหนี้เพื่อก่อหนี้ขึ้นใหม่เพิ่มขึ้นอีกหลายครั้งหลายคราว ดังนั้น การกระทำของลูกหนี้จึงไม่เป็นการมุ่งหมายให้ผู้คัดค้านได้เปรียบเจ้าหนี้อื่นขอให้ยกคำร้อง

ศาลชั้นต้นมีคำสั่งให้ยกคำร้อง ผู้ร้องอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน ผู้ร้องฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "ข้อเท็จจริงฟังได้ตามที่ผู้ร้องและคัดค้านนำเสนอร่วมกันว่า ลูกหนี้ได้เปิดบัญชีกระแสรายวันเลขที่ 989 โดยทำสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีผ่านบัญชีดังกล่าวกับผู้คัดค้าน สาขาทับสะแก ในวงเงิน 1,000,000 บาท ตามเอกสารหมาย ร.1 ระหว่างอายุสัญญาเบิกเงินเกินบัญชี เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2530 ถึงวันที่ 24 พฤษภาคม 2531 อันเป็นระยะเวลาสามเดือนก่อนมีการขอให้ลูกหนี้

ล้มละลายและภายหลังนั้นลูกหนี้ได้นำเงินเข้าบัญชีให้แก่ผู้คัดค้านสาขาที่สะแก 51 รายการ รวมเป็นเงิน 791,197 บาท และเบิกถอนออกจากบัญชีไป 390,760 บาท ตามเอกสารหมาย ร.2 ปัญหาตามฎีกาของผู้ร้องมีว่า การกระทำของลูกหนี้ดังกล่าวเป็นการชำระหนี้ให้แก่ผู้คัดค้านโดยมุ่งหมายให้ผู้คัดค้านซึ่งเป็นเจ้าหนี้คนหนึ่งได้เปรียบเจ้าหนี้คนอื่นหรือไม่ เห็นว่า คดีปรากฏจากคำเบิกความของนายน้อย สมใจรักษ์ และนายมณูญ สอนเสริม พยานผู้ร้องว่าในการดำเนินกิจการของลูกหนี้นั้น ลูกหนี้ใช้เงินทุนจากการกู้มาจากผู้คัดค้านด้วย โดยทำสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีในวงเงิน 1,000,000 บาท และเปิดบัญชีกระแสรายวันไว้โดยมีการเบิกถอนและนำเงินเข้าบัญชีหักทอนกันเพื่อจะเบิกถอนต่อไปภายในวงเงินดังกล่าว ซึ่งในระหว่างวันที่ 9 ธันวาคม 2530 ถึงวันที่ 24 พฤษภาคม 2531 ก็เช่นเดียวกันคือมีทั้งการนำเงินเข้าบัญชีและเบิกถอนออกจากบัญชีด้วยและปรากฏว่าลูกหนี้เป็นหนี้ผู้คัดค้าน สาขาที่สะแก เพียงประมาณ 600,000 บาทซึ่งก็ยังคงอยู่ในวงเงินที่ลูกหนี้ยังเบิกถอนต่อไปได้อันเจือสมกันกับคำเบิกความของ นายวิริยะ เปรมปราโมทย์ พยานผู้คัดค้านนอกจากนี้นายน้อยพยานผู้ร้องยังเบิกความยืนยันว่า หลังจากเปิดบัญชีกระแสรายวันและทำสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีแล้ว ได้มีการนำเงินเข้าฝากและถอนอยู่เป็นประจำและก่อนสัญญาครบกำหนดมีการต่ออายุสัญญากันทุกปี ดังนี้แสดงว่าในระหว่างอายุสัญญาเบิกเงินเกินบัญชี ลูกหนี้สามารถนำเงินเข้าฝากเพื่อหักทอนบัญชีและเบิกถอนต่อไปได้ อันเป็นการเดินสะพัดทางบัญชีตามสัญญาเดินสะพัด การที่ลูกหนี้นำเงินเข้าบัญชีจึงมีลักษณะเป็นการลดหนี้ลงชั่วคราวแล้วเบิกเงินใหม่ซึ่งกระทำตลอดเวลาของอายุสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีและไม่เป็นการชำระหนี้ที่เดียวเสร็จสิ้นกันไปเลย ทั้งที่ตามสัญญาผู้คัดค้านสามารถเรียกให้ชำระหนี้ทั้งหมดหรือบางส่วนได้ ทางนำสืบของผู้ร้องก็ยังไม่พอพียงว่า ผู้คัดค้านได้ทราบก่อนแล้วว่าลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวโดยลูกหนี้ได้ไปกู้ยืมเงินจากเจ้าหนี้อื่นด้วยแม้ตามสัญญาเบิกเงินเกินบัญชีระบุให้ลูกหนี้ต้องแจ้งให้ผู้คัดค้านทราบและต้องได้รับอนุญาตจากผู้คัดค้านก่อนก็ตาม นายวิริยะพยานผู้คัดค้านก็เบิกความปฏิเสธว่า ผู้คัดค้านเพิ่งทราบหลังจากลูกหนี้ถูกฟ้องล้มละลายโดยผู้ร้องแจ้งให้ทราบ การนำเงินเข้าบัญชีของลูกหนี้จึงเป็นการชำระหนี้เพื่อก่อหนี้ใหม่ เพิ่มขึ้นอันเป็นวิธีการเพื่อจะเบิกเงินจากผู้คัดค้านได้มากยิ่งขึ้นตามประเพณีธนาคารในเรื่องบัญชีเดินสะพัดเท่านั้นการกระทำของลูกหนี้จึงมิได้มุ่งหมายให้ผู้คัดค้านซึ่งเป็นเจ้าหนี้ได้เปรียบเจ้าหนี้คนอื่นตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.2483 มาตรา 115 แต่อย่างใดที่ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยมานั้นชอบแล้ว"

พิพากษายืน

(เสมอ อินทรศักดิ์ - เกียรติ จาตนิลพันธ์ - เพ็ญ พุทธสุวัตตา)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 93/2538

นายทองสุข พินศิริกุล
 สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

โจทก์
 จำเลย

ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การคุ้มครองแรงงาน ข้อ 2

พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ.2511 มาตรา 104, 105, 106

จำเลยเป็นนิติบุคคลจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์แห่งประเทศไทย พ.ศ.2511 มาตรา 105 และตามมาตรา 104 จำเลยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าแก่กิจการสหกรณ์ทุกประเภททั้งราชอาณาจักรซึ่งมิใช่เป็นการหาผลกำไรหรือรายได้แบ่งปันกันก็ตามแต่ตามมาตรา 106(5) จำเลยยังมีอำนาจซื้อจัดหาจำหน่ายถือกรรมสิทธิ์ครอบครองหรือทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินของตนเองตามมาตรา 107(5) และในทางปฏิบัติจำเลยมีงบรายได้และค่าใช้จ่ายโดยรายได้สูงกว่ารายจ่ายจะตกเป็นทุนในการดำเนินงานต่อไปเช่นนี้แสดงว่าการดำเนินกิจการของจำเลยมีลักษณะแสวงหาประโยชน์จากกิจการเหล่านั้นโดยมิใช่เป็นกิจการให้เปล่า กิจการของจำเลยจึงเป็นกิจการที่แสวงหากำไรในทางเศรษฐกิจตกอยู่ภายใต้บังคับแห่งประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่องการคุ้มครองแรงงานลงวันที่ 16 เมษายน 2515

โจทก์ฟ้องว่า จำเลยเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 เดิมจำเลยจ้างโจทก์ทำงานเป็นพนักงานประจำ ดำรงตำแหน่งสุดท้ายเป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ต่อมาเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2536 จำเลยเลิกจ้างโจทก์เนื่องจากโจทก์อายุครบหกสิบปีบริบูรณ์โดยไม่จ่ายค่าชดเชย ขอให้บังคับจำเลยชำระเงินค่าชดเชยเท่ากับค่าจ้างงวดสุดท้ายคูณด้วยจำนวน 180 วัน เป็นเงิน 124,860 บาท และให้จำเลยชำระค่าเสียหายเท่ากับดอกเบี้ยในอัตราร้อยละสิบห้าต่อปี ในต้นเงิน 124,860 บาท นับแต่วันที่ 10 ธันวาคม 2536 ถึงวันฟ้องเป็นเงิน 2,873.50 บาท กับให้จำเลยชำระค่าเสียหายเท่ากับดอกเบี้ยในอัตราร้อยละสิบห้าต่อปี นับแต่วันถัดจากวันฟ้องจนกว่าจำเลยจะชำระเงินชดเชยทั้งหมดให้แก่โจทก์เสร็จสิ้น

จำเลยให้การว่า จำเลยเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าแก่กิจการสหกรณ์ทุกประเภททั้งราชอาณาจักร อันมิใช่เป็นการหาผลกำไรหรือรายได้แบ่งปันกัน ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2511 มาตรา 104 กิจการของจำเลยจึงเป็นกิจการที่ไม่อยู่ในบังคับของประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการคุ้มครองแรงงาน ลงวันที่ 16 เมษายน 2515 ขอให้ยกฟ้อง

ศาลแรงงานกลางพิพากษายกฟ้องโจทก์ โจทก์อุทธรณ์ต่อศาลฎีกา

ศาลฎีกาแผนกคดีแรงงานวินิจฉัยว่า "โจทก์อุทธรณ์ว่า กิจการของจำเลยอยู่ภายใต้บังคับของประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการคุ้มครองแรงงาน ลงวันที่ 16 เมษายน 2515 ขอให้บังคับจำเลยชำระเงินตามฟ้อง เห็นว่า แม้จำเลยเป็นนิติบุคคลจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 105 และปรากฏตามมาตรา 105 แห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวว่า จำเลยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าแก่กิจการสหกรณ์ทุกประเภททั้งราชอาณาจักร อันมิใช่

เป็นการหาผลกำไรหรือรายได้แบ่งปันกันก็ตามแต่ตามมาตรา 106(5) จำเลยยังมีอำนาจซื้อ จัดหา จำหน่าย ถือกรรมสิทธิ์ครอบครอง หรือทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สิน และอาจมีรายได้จากค่าตอบแทน ในการบริการตลอดถึงผลประโยชน์จากทรัพย์สินของตนเองตามมาตรา 107(5) ข้อเท็จจริงตามที่ศาล แรงงานกลางรับฟังมาเป็นที่ยุติว่า ในทางปฏิบัติจำเลยมีงบรายได้และค่าใช้จ่ายปรากฏตามเอกสาร หมายเลข 2 รายได้สูงกว่ารายจ่ายจะตกเป็นทุนในการดำเนินงานต่อไป เช่นนี้ แสดงว่าการดำเนิน กิจการของจำเลยมีลักษณะแสวงหาผลประโยชน์จากกิจการเหล่านี้ โดยมีใช่เป็นกิจการให้เปล่า กิจการ ของจำเลยจึงเป็นกิจการที่แสวงหาผลกำไรในทางเศรษฐกิจ ตกอยู่ภายใต้บังคับแห่งประกาศ กระทรวงมหาดไทยเรื่องการคุ้มครองแรงงาน ลงวันที่ 16 เมษายน 2515 อุทธรณ์ของโจทก์ข้อนี้ฟังไม่ ขึ้น แต่สำหรับประเด็นที่ว่า จำเลยจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าชดเชยและดอกเบี้ยเพียงใดนั้นศาลแรงงานกลาง ยังมีได้วินิจฉัยข้อเท็จจริง ศาลฎีกาเห็นสมควรย้อนสำนวนไปให้ศาลแรงงานกลางวินิจฉัยปัญหา ดังกล่าวก่อน"

พิพากษายกคำพิพากษาศาลแรงงานกลาง ให้ศาลแรงงานกลางดำเนินการพิจารณาในประเด็น ดังกล่าวข้างต้นเสียก่อนแล้วพิพากษาใหม่ตามรูปคดี

(สมมาตร พรหมานุกูล - พรชัย สมรรถเวช - พิมล สมานิตย์)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1178/2540

ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
นายชาติรี ศรีสุวรรณ กับพวก

โจทก์
จำเลย

ป.วิ.พ. มาตรา 86

พ.ร.บ.จัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 มาตรา 31, 45

ในระหว่างพิจารณา คู่ความแถลงยอมรับมติที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ว่า การกระทำของจำเลยทั้งสามไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์กับมิตให้ ส. ไปชี้แจงข้อเท็จจริงต่อ ศาลและฝ่ายโจทก์ยอมถอนฟ้องคดีนี้ หากศาลมีคำสั่งเรียก ส. มาแถลงเพื่อยืนยันมติคณะกรรมการ ดำเนินการของโจทก์ดังกล่าว และเนื่องจากมติคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ดังกล่าวเป็นประเด็น สำคัญในคดีจึงมีเหตุสมควรที่ศาลแรงงานจะมีคำสั่งเรียก ส.กับพวกมาศาลเพื่อแถลงถึงมติที่ประชุม ดังกล่าวให้ได้ความชัดเจนในประเด็นว่าโจทก์ได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลยทั้งสาม หรือไม่โดยอาศัยบทบัญญัติมาตรา 45 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธี พิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 เมื่อ ส.กับพวกมาศาลแถลงว่าโจทก์ไม่ได้รับความเสียหายอันเนื่องจาก การกระทำของจำเลยทั้งสาม กรณีก็ไม่จำเป็นต้องสืบพยานในประเด็นข้อต่อไป

โจทก์ฟ้องว่า โจทก์เป็นนิติบุคคลประเภทสหกรณ์ จำกัด ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มีวัตถุประสงค์ส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินกิจการร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิธีการ สหกรณ์เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ตามระเบียบการดำเนินการของ

โจทก์กำหนดให้ที่ประชุมใหญ่เลือกสมาชิกเป็นกรรมการดำเนินการคณะหนึ่งมีจำนวนอย่างน้อย 9 คน อย่างมากไม่เกิน 18 คน เป็นผู้แทนโจทก์ และคณะกรรมการดำเนินการจะมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนหรือผู้จัดการทำการแทนก็ได้ ระหว่างเกิดเหตุคดีนี้จำเลยทั้งสามเป็นลูกจ้างโจทก์ โดยจำเลยที่ 1 เป็นผู้จัดการใหญ่ จำเลยที่ 2 เป็นรองผู้จัดการใหญ่ และจำเลยที่ 3 เป็นผู้จัดการฝ่ายผลิตผลทางการเกษตร จำเลยทั้งสามมีหน้าที่บริหารงานของโจทก์รวมทั้งครอบครองดูแลควบคุมการรักษาเงินสดและทรัพย์สินของโจทก์ให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับหรือตามที่ควรกระทำเพื่อให้กิจการในหน้าที่ของแต่ละคนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีแต่จำเลยทั้งสามได้ปฏิบัติผิดหน้าที่โดยทุจริตเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ที่มีควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายโดยสมคบกับ นายสินธ์ กิรตยาคม อดีตประธานกรรมการดำเนินการของโจทก์ นายวิสิทธิ์ จันทะพงษ์ อดีตรองประธานกรรมการดำเนินการของโจทก์ นายสมคิด สุขเมธโชติเมธา และนายชัชชัย สุขเมธโชติเมธา เบียดบังยกยอกและฉ้อโกงทรัพย์สินของโจทก์หรือที่โจทก์ควรจะได้รับจากการขายข้าวสารชนิดข้าวขาว 25 เปอร์เซนต์เลิศ ให้แก่องค์การคลังสินค้า กระทรวงพาณิชย์ รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 47,498,200 บาท โจทก์ได้ร้องทุกข์กล่าวหาคดีอาญาแก่จำเลยทั้งสามกับพวกแล้ว ขอให้บังคับจำเลยทั้งสามร่วมกันชดใช้เงินแก่โจทก์จำนวน 47,498,200 บาท พร้อมดอกเบี้ยอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีนับแต่วันสุดท้ายที่ยกยอก (31 สิงหาคม 2536) ถึงวันฟ้องเป็นเวลา 1 ปี 7 เดือน เป็นเงินดอกเบี้ย 6,056,020.50 บาท รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 53,554,220.50 บาท และให้จำเลยทั้งสามชดใช้ดอกเบี้ยในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ของต้นเงิน 47,498,200 บาท นับแต่วันฟ้องไปจนกว่าจะชำระเสร็จ

จำเลยทั้งสามให้การว่า จำเลยทั้งสามมิได้เป็นลูกจ้างโจทก์จำเลยทั้งสามมีหน้าที่บริหารงานของโจทก์ไปตามระเบียบข้อบังคับของโจทก์ซึ่งจำเลยทั้งสามได้บริหารงานตามอำนาจหน้าที่โดยสุจริตตลอดมา มิได้ละเมิดหรือผิดสัญญาต่อโจทก์ มิได้ทุจริตแสวงหาผลประโยชน์ที่มีควรได้สำหรับตนเองหรือผู้อื่นตามที่โจทก์กล่าวหาตรงกันข้ามจำเลยทั้งสามได้บริหารงานจนเป็นผลให้งานของโจทก์เกิดผลดีเสมอมา และโจทก์ไม่ได้รับความเสียหาย สำหรับค่าเสียหายที่โจทก์กล่าวอ้างนั้นอาศัยจากการที่โจทก์กะประมาณด้วยตนเองไม่อาจทราบว่โจทก์คิดคำนวณโดยอาศัยข้อมูลจากราคาขายของที่ได้จำเลยทั้งสามไม่อาจต่อสู้คดีเกี่ยวกับค่าเสียหายที่โจทก์เรียกร้องได้จึงเป็นฟ้องที่เคลือบคลุม ทั้งคดีโจทก์ขาดอายุความแล้ว ขอให้ยกฟ้อง

ระหว่างพิจารณาโจทก์แถลงว่า คดีส่วนอาญาที่โจทก์ได้ร้องทุกข์กล่าวหาจำเลยทั้งสามกับพวกนั้น พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องแล้ว ศาลแรงงานกลางเห็นว่า ตามรายงานการประชุมคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ชุดที่ 24 ครั้งที่ 15/2539 ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2539 ที่ประชุมมีมติว่า จำเลยทั้งสามไม่มีความผิดและโจทก์ไม่เสียหาย กับมีมติให้ นายสุชัย ออสุวรรณ ประธานกรรมการดำเนินการไปชี้แจงต่อศาล จึงมีคำสั่งเรียกกรรมการดำเนินการซึ่งดำรงตำแหน่งชุดดังกล่าวประกอบด้วย นายสุชัย ออสุวรรณ ประธานกรรมการดำเนินการ นายสุธรรม เสงี่ยมบุญ รองประธานกรรมการ นายทรัพย์ งามสงวน รองประธานกรรมการ นายวิเชียร เชื้อไทยรองประธานกรรมการและเลขานุการ นายเทียนชัย กิติศรีวรพันธ์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ และนายวีระศักดิ์ ช่วยพัฒน์ ผู้จัดการใหญ่ของโจทก์มาศาลเพื่อสอบถามถึงมติคณะกรรมการดำเนินการดังกล่าว ครั้นถึงวันนัดบุคคลดังกล่าวยกเว้น นายวีระศักดิ์ มาศาลแถลงว่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการของ

โจทก์ลงมติว่า โจทก์ไม่ได้รับความเสียหายอันเนื่องจากการกระทำของจำเลยทั้งสาม รายละเอียดปรากฏตามรายงานการประชุมการที่ศาลเอกสารหมาย จ.26 ศาลแรงงานกลางจึงมีคำสั่งงดสืบพยานคู่ความทั้งสองฝ่าย ตามรายงานกระบวนการพิจารณาฉบับลงวันที่ 9 สิงหาคม 2539

ศาลแรงงานกลางพิจารณาแล้ววินิจฉัยว่า เมื่อข้อเท็จจริงได้ความว่า ในคดีส่วนอาญาพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องจำเลยทั้งสามกับพวก ประกอบกับคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ลงมติว่าโจทก์ไม่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลยทั้งสามข้อเท็จจริงจึงฟังเป็นยุติว่า โจทก์ไม่ได้รับความเสียหายอันเนื่องจากการกระทำของจำเลยทั้งสาม จึงไม่มีความเสียหายที่ จำเลยทั้งสามจะต้องรับผิดชอบต่อโจทก์ตามฟ้อง พิพากษายกฟ้อง

โจทก์อุทธรณ์ต่อศาลฎีกา

ศาลฎีกาแผนกคดีแรงงานวินิจฉัยว่า โจทก์อุทธรณ์ว่า ในระหว่างพิจารณาสืบพยานโจทก์ ศาลแรงงานกลางมีคำสั่งเรียก นายสุขชัย ออสุวรรณ กับพวกซึ่งเป็นกรรมการเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ครั้งที่ 15/2539 เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2539 มาสอบถามบุคคลดังกล่าวมาศาล แกลงถึงมติที่ประชุมว่า โจทก์ไม่ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำของจำเลยทั้งสามตามรายงานการประชุมที่ศาลเอกสารหมาย จ.26 ซึ่งมติที่ประชุมดังกล่าวเป็นเพียงให้ถือตามมติของคณะกรรมการดำเนินการชุดที่ 23 ครั้งที่ 22/2536-37 เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2537 ครั้งที่ 29/2536-37 เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2537 และครั้งที่ 30/2536-37 เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2537 เท่านั้น แต่มติของคณะกรรมการดำเนินการทั้งสามครั้งดังกล่าวมีมาก่อนมติของคณะกรรมการดำเนินการครั้งที่ 2/2537 เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2537 และครั้งที่ 3/2537 เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2537 ซึ่งมีมติให้ดำเนินคดีแก่จำเลยทั้งสามกับพวกนั้นยังไม่มี การเพิกถอนการที่ศาลแรงงานกลางรับฟังคำแถลงของนายสุขชัยกับพวก ประกอบรายงานการประชุมฉบับดังกล่าวซึ่งมิใช่พยานโจทก์ แล้วมีคำสั่งงดสืบพยานคู่ความทั้งสองฝ่ายและพิพากษายกฟ้องโจทก์จึงไม่ชอบด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการพิจารณาคดีตั้งที่บัญญัติไว้ในมาตรา 27 และมาตรา 243(2) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประกอบพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 31 นั้น เห็นว่ามติคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ชุดปัจจุบันตามรายงานการประชุมครั้งที่ 15/2539 เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2539 ที่ลงมติว่าโจทก์ไม่ได้รับความเสียหายอันเนื่องจากการกระทำของจำเลยทั้งสามโดยถือตามมติคณะกรรมการดำเนินการชุดเดิมซึ่งประชุม ครั้งที่ 22/2536-7 เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2537 ครั้งที่ 29/2536-37 เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2537 และครั้งที่ 30/2536-37 เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2537 นั้น ย่อมมีผลเป็นการเพิกถอนมติคณะกรรมการดำเนินการ ครั้งที่ 2/2537 เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2537 และครั้งที่ 3/2537 เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2537 ที่ให้ดำเนินคดีแก่จำเลยทั้งสามกับพวกส่วนเหตุที่ศาลแรงงานกลางมีคำสั่งเรียก นายสุขชัยกับพวก มาสอบถามเพื่อแกลงถึงมติคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ในการประชุมครั้งที่ 15/2539 เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2539 ก็สืบเนื่องจากในระหว่างพิจารณาคู่ความแกลงยอมรับมติที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ดังกล่าวว่าการกระทำของจำเลยทั้งสามไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ กับมีมติให้ นายสุขชัย ไปชี้แจงข้อเท็จจริงต่อศาลและฝ่ายโจทก์ยอมถอนฟ้องคดีนี้ หากศาลมีคำสั่งเรียก นายสุขชัย มาแกลงเพื่อยืนยันมติคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ดังกล่าว และเนื่องจากมติคณะกรรมการดำเนินการของ

โจทก์ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญในคดี ดังนั้น จึงมีเหตุสมควรที่ศาลแรงงานกลางจะมีคำสั่งเรียก นายสุขชัย กับพวก มาศาลเพื่อแถลงถึงมติที่ประชุมดังกล่าวให้ได้ความชัดเจนในประเด็นว่าโจทก์ได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลยทั้งสามหรือไม่ ปรากฏตามรายงานกระบวนการพิจารณาฉบับ ลงวันที่ 22 มีนาคม 2539 และวันที่ 21 มิถุนายน 2539 ตามลำดับ ซึ่งศาลแรงงานกลางยอมมีอำนาจทำได้โดยอาศัยบทบัญญัติมาตรา 45 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.2522 ที่บัญญัติว่า "เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในอันที่จะให้ได้ความแจ้งชัดในข้อเท็จจริงแห่งคดี ให้ศาลแรงงานมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร" ดังนั้น เมื่อนายสุขชัย กับพวก มาศาลแถลงว่าโจทก์ไม่ได้รับความเสียหายอันเนื่องจากการกระทำของจำเลยทั้งสาม กรณีก็ไม่จำเป็นต้องสืบพยานในประเด็นข้อนี้ต่อไป การที่ศาลแรงงานกลางมีคำสั่งงดสืบพยานคู่ความทั้งสองฝ่ายโดยรับฟังคำแถลงของ นายสุขชัย กับพวก ประกอบรายงานการประชุมฉบับดังกล่าวแล้วพิพากษายกฟ้องโจทก์ชอบแล้ว

พิพากษายืน

(ณรงค์ ตันติเตมิต - อัมพร ทองประยูร - พิมล สมานิตย์)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1765/2548

จำเลยที่ 2 ยื่นคำให้การโดยอ้างว่าจำเลยที่ 2 มอบอำนาจให้ พ. ดำเนินคดีแทนตามสำเนาหนังสือมอบอำนาจทำคำให้การ เมื่อโจทก์มิได้ยื่นคำร้องแสดงเหตุอันควรสงสัยว่าใบมอบอำนาจของจำเลยที่ 2 มิใช่ใบมอบอำนาจที่แท้จริงตาม ป.วิ.พ. มาตรา 47 ศาลจึงรับฟังตามสำเนาหนังสือมอบอำนาจดังกล่าวได้ว่า พ. มีอำนาจดำเนินคดีแทน จำเลยที่ 2 โจทก์ และ ส. บิดาจำเลยที่ 1 ต่างเป็นสมาชิกสหกรณ์จำเลยที่ 2 ต่อมา ส. ถึงแก่ความตาย จำเลยที่ 1 ในฐานะทายาทได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของจำเลยที่ 2 และนำหนังสืออนุญาตให้ ส. เข้าทำประโยชน์ในที่ดินพิพาทประเภท กสน. 5 ไปขออนอก น.ส. 3 ก. แล้วทำสัญญาซื้อขายที่ดินพิพาทโดยไม่ได้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ให้แก่โจทก์ภายในกำหนดเวลา 5 ปี นับแต่จำเลยที่ 1 ได้รับ น.ส. 3 ก. สัญญาซื้อขายที่ดินพิพาทดังกล่าวจึงตกเป็นโมฆะตาม ป.พ.พ. มาตรา 150 เนื่องจากมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายตาม พ.ร.บ.จัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 มาตรา 12 วรรคหนึ่ง ซึ่งมีข้อกำหนดห้ามโอนที่ดินจัดสรรของนิคมสหกรณ์ภายใน 5 ปี นับแต่วันที่ได้รับหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดิน แม้โจทก์จะเข้าครอบครองที่ดินพิพาทแล้ว ก็ถือว่าเป็นการครอบครองที่ดินพิพาทไว้แทนจำเลยที่ 1 เจ้าของที่ดินพิพาท ทั้งจำเลยที่ 1 ย่อมมีสิทธินำที่ดินดังกล่าวไปจดทะเบียนจำนองไว้แก่จำเลยที่ 2 ได้ โจทก์จึงไม่อาจฟ้องขอให้เพิกถอนการจดทะเบียนจำนองที่ดินพิพาทระหว่างจำเลยทั้งสอง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2749/2540

จำเลยที่ 1 ถึงที่ 23 และที่ 25 ถึงที่ 29 เป็นกรรมการดำเนินการของโจทก์ ซึ่งตามรายงานการประชุม ไม่ปรากฏว่าคณะกรรมการดำเนินการของโจทก์ได้ลงมติให้จ่ายเงินกู้แก่สมาชิกเป็นเช็คขีดคร่อมเป็นรายตัวเพียงแต่ที่ประชุมเห็นด้วยกับข้อเสนอของกรรมการคนหนึ่งให้มีการจ่ายเงินกู้เป็น

เช็คด้วยเหตุผลเพื่อความปลอดภัยและความสะดวกเท่านั้นและในการประชุมครั้งถัดมา ที่ประชุมได้รับทราบเรื่องที่สืบเนื่องมาจากการประชุมเรื่องการจ่ายเงินกู้สามัญเป็นเช็คว่าได้มีการดำเนินการจ่ายเช็คเงินกู้สามัญเป็นรายการสำหรับหน่วยอำเภอ ม. และอำเภอ ค. โดยชี้คร่อมผู้ถือออกเท่านั้นและเมื่อการจ่ายเงินให้แก่ผู้กู้เป็นหน้าที่ของผู้จัดการจะจ่ายให้เป็นเงินสดหรือเช็คก็ได้ ฉะนั้นไม่ว่าการจ่ายเงินกู้แก่สมาชิกจะจ่ายโดยเช็คชี้คร่อมเป็นรายตัวหรือไม่ และจะเป็นช่องทางให้เกิดการทุจริตได้หรือไม่จึงไม่ใช่ความประมาทเลินเล่อหรือละเลยอันจำเลยที่ 1 ถึงที่ 23 และที่ 25 ถึงที่ 29 จะต้องรับผิดชอบต่อโจทก์ทั้งการที่จำเลยดังกล่าวได้ตั้งผู้ตรวจสอบกิจการขึ้นตามข้อบังคับ และผู้ตรวจสอบไม่สามารถตรวจพบการทุจริต เพราะผู้ทุจริตได้ปลอมเอกสารการเงินขึ้นอีกชุดหนึ่ง ก็หาใช่ความผิดของจำเลยที่ 1 ถึงที่ 23 และที่ 25 ถึงที่ 29 ไม่เพราะจำเลยดังกล่าวไม่มีหน้าที่ เข้าไปตรวจสอบเอกสารการเงินด้วยตนเองเป็นแต่ต้องควบคุมดูแลและวางมาตรการให้การดำเนินการของโจทก์เป็นไปด้วยความถูกต้องตามระเบียบข้อบังคับที่วางไว้เท่านั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7395/2541

โจทก์ได้มีหนังสือขอความเห็นชอบในการจัดสรรกำไรสุทธิ ประจำปี 2537 ต่อจำเลยในฐานะนายทะเบียนสหกรณ์ จำเลยก็มีหนังสือให้คำแนะนำแก่โจทก์ตามคำแนะนำของนายทะเบียนสหกรณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติทางบัญชี เรื่อง การเอาประกัน และการจำหน่ายทรัพย์สินถาวรของสหกรณ์ แนะนำให้โจทก์จัดสรรเป็นเงินสำรอง ค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย และจัดสรรเป็นเงินปันผลตามหุ้นที่ชำระแล้ว กำไรสุทธิที่เหลือ ให้สมทบเป็นเงินสำรองทั้งสิ้น เมื่อจำเลยมีหนังสือแนะนำ การปฏิบัติให้โจทก์ทราบดังกล่าวแล้ว และตามข้อบังคับของโจทก์ ข้อ 33 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของที่ประชุมใหญ่ว่า ที่ประชุมใหญ่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยปัญหาทุกอย่าง ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับกิจการของสหกรณ์ซึ่งรวมทั้งในข้อต่อไปนี้ (14) พิจารณาและปฏิบัติตามข้อบังคับของนายทะเบียนสหกรณ์ ฯลฯ แต่ที่ประชุมใหญ่ของโจทก์กลับไม่ปฏิบัติตามบันทึกข้อแนะนำของจำเลย โดยในการประชุมใหญ่เพื่อจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี 2537 ได้ลงมติให้นำกำไรสุทธิมาจัดสรรเป็นเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนแห่งราคาสินค้าที่สมาชิกได้ซื้อร้อยละ 4 จ่ายเป็นเงินโบนัสแก่กรรมการดำเนินการผู้จัดการ และเจ้าหน้าที่ร้อยละ 5 จ่ายเป็นทุนส่งเสริมสวัสดิการแก่เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ ร้อยละ 10 และจ่ายเป็นทุนรักษาระดับการจ่ายเงินปันผลร้อยละ 10 นอกเหนือจากที่จำเลยแนะนำไว้ ดังนี้ยอมเห็นได้ว่ามติที่ประชุมใหญ่ของโจทก์ดังกล่าวเป็นการฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามบันทึกข้อแนะนำของจำเลย ซึ่งเป็นคำแนะนำการปฏิบัติทางบัญชี เรื่อง การเอาประกันและการจำหน่ายทรัพย์สินถาวรของสหกรณ์เพื่อให้การปฏิบัติทางบัญชี ของสหกรณ์ที่มีการเอาประกันและการจำหน่ายทรัพย์สินถาวรเป็นไปตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป ทั้งชอบด้วยหลักการของสหกรณ์ด้วย ดังนั้น เมื่อจำเลยเห็นว่ามติของที่ประชุมใหญ่ของโจทก์ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามบันทึกข้อแนะนำของจำเลยโดยชัดแจ้ง อันเป็นการขัดต่อข้อบังคับของโจทก์ ข้อ 33(14) จำเลยจึงอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มาตรา 46 สั่งเพิกถอนมตินั้นได้โดยชอบด้วยกฎหมาย คำสั่งของจำเลยที่ให้เพิกถอนมติที่ประชุมใหญ่ของโจทก์นั้นจำเลยในฐานะนายทะเบียนสหกรณ์สั่งโดยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มาตรา 46 ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะที่ใช้บังคับแก่สหกรณ์จำกัดเท่านั้นโดยมุ่งประโยชน์เพื่อควบคุมดูแล กำกับให้

การดำเนินการของสหกรณ์จำกัดทุกแห่งเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเป็นประโยชน์แก่สมาชิกทั้งมวลจำเลยในฐานะนายทะเบียนหาได้มีผลประโยชน์ใดๆ ในสหกรณ์จำกัดไม่ ระยะเวลาในการเพิกถอนมติที่ประชุมใหญ่ของโจทก์ จึงไม่อยู่ในระยะเวลาที่กำหนดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1195 และเมื่อจำเลยได้เพิกถอนมติดังกล่าว ก่อนการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2538 ของโจทก์ กรณีถือได้ว่า จำเลยได้ดำเนินการภายในระยะเวลาอันสมควร ทั้งการกระทำของจำเลยก็มีใช่เป็นการมิได้ใช้บังคับซึ่งสิทธิเรียกร้อง ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/9 จึงไม่ขาดอายุความตามกฎหมาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2782/2545

สหกรณ์จำเลยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกโดยร่วมกันดำเนินธุรกิจเพื่อประโยชน์ด้วยกัน โดยสมาชิกในฐานะผู้ถือหุ้นร่วมลงทุนและรับฝากเงินจากสมาชิกแล้วนำมาให้สมาชิกกู้โดยคิดดอกเบี้ย หากมีเงินทุนเหลือก็จะนำไปให้สหกรณ์อื่นกู้ จำเลยมีรายได้เป็นค่าธรรมเนียมจากการเข้าเป็นสมาชิกและดอกเบี้ยจากการให้สมาชิกและสหกรณ์อื่นกู้ยืม เมื่อมีกำไรก็จัดสรรเป็นเงินทุนสำรอง ค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์และจ่ายเป็นผลตอบแทนให้แก่สมาชิกในรูปเงินปันผลและเงินเฉลี่ยคืนกับจ่ายเป็นเงินโบนัสแก่กรรมการและเจ้าหน้าที่อันเป็นการแสวงหากำไรในทางเศรษฐกิจจำเลยจึงมิใช่ นายจ้างซึ่งจ้างลูกจ้างทำงานที่มีได้แสวงหากำไรในทางเศรษฐกิจ ตามข้อ (3) แห่งกฎกระทรวงฯ ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานฯ จึงต้องนำมาตรา 118 แห่งพระราชบัญญัตินี้ มาใช้บังคับแก่จำเลย เมื่องานที่จำเลยจ้างโจทก์มิใช่การจ้างในโครงการเฉพาะที่มีชีพกติทางธุรกิจ มิใช่งานตามฤดูกาล แต่เป็นการทำงานตามปกติธุรกิจของจำเลย แม้การจ้างงานระหว่างโจทก์กับจำเลยจะเป็นการจ้างงานที่มีกำหนดระยะเวลาการจ้างไว้แน่นอนและเลิกจ้างตามกำหนดระยะเวลานั้นโจทก์ก็มีลูกจ้างที่มีกำหนดระยะเวลาการจ้างไว้แน่นอนตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานฯ มาตรา 118 วรรคสามและวรรคสี่ เมื่อจำเลยเลิกจ้างโจทก์ซึ่งทำงานมาแล้ว 2 ปี จึงต้องจ่ายค่าชดเชยให้โจทก์เท่ากับค่าจ้างอัตราสุดท้ายแก่สิบวันตามมาตรา 118(2) พร้อมดอกเบี้ย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3540/2545

ศาลแรงงานกลางพิพากษายกฟ้องจำเลยที่ 1 ไปแล้ว อุทธรณ์ของจำเลยที่ 1 จึงไม่เป็นการโต้แย้งคำพิพากษาของศาลแรงงานกลาง ต้องห้ามมิให้อุทธรณ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 223 ประกอบด้วยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 31 ศาลฎีกาไม่รับวินิจฉัย

ตามประกาศคณะกรรมการประกันสังคม เรื่อง หลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขการลดส่วนอัตราเงินสมทบเกี่ยวกับประโยชน์ทดแทนกรณีประสบอันตรายหรือเจ็บปวด กรณีทุพพลภาพ กรณีคลอดบุตร และกรณีตาย พ.ศ. 2534 กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการขอลดส่วนและการพิจารณาหักส่วนลดอัตราเงินสมทบที่รัฐบาล นายจ้าง และลูกจ้างจะต้องส่งเข้ากองทุนประกันสังคม โดยให้พิจารณาเปรียบเทียบระหว่างสวัสดิการที่นายจ้างจัดให้แก่ลูกจ้างกับประโยชน์ทดแทนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และตามประกาศคณะกรรมการประกันสังคมดังกล่าวได้ระบุ

เกี่ยวกับหลักเกณฑ์หรือปัจจัยที่ใช้พิจารณาให้คะแนนในเรื่องสวัสดิการกรณีเจ็บป่วย แบ่งเป็น 9 หัวข้อ โจทก์ได้คะแนนรวมเท่ากับ 0 ใน 8 หัวข้อ อีก 1 หัวข้อ คือ ระยะเวลาที่จ่ายค่ารักษาพยาบาลปรากฏว่า ประกาศสำนักงานประกันสังคมมีข้อจำกัดเกี่ยวกับจำนวนครั้งในกรณีฉุกเฉิน แต่ไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับ ระยะเวลาการรักษาพยาบาล ส่วนระเบียบของโจทก์ไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับจำนวนครั้งแต่มีข้อจำกัด เกี่ยวกับระยะเวลาการรักษาพยาบาลถือว่าสวัสดิการเกี่ยวกับระยะเวลาที่จ่ายค่ารักษาพยาบาลที่ โจทก์จัดให้อยู่ในระดับเดียวกับประโยชน์ทดแทนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ได้ คะแนน 0 คิดเป็นคะแนนรวมทั้งสิ้นเท่ากับ 0 จึงต้องถือว่าสวัสดิการที่โจทก์จัดให้พนักงานอยู่ในระดับ เดียวกับประโยชน์ทดแทนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 โจทก์จึงไม่ได้รับการลดส่วน อัตรารายรับสมทบ

คำพิพากษาของศาลดังกล่าวข้างต้นที่ยกมานั้นเป็นแนวทางให้สหกรณ์และคณะกรรมการ ดำเนินการตลอดจนเจ้าหน้าที่สหกรณ์ออมทรัพย์ได้ปฏิบัติหรือบริหารงานสหกรณ์ได้อย่างถูกต้องซึ่ง เป็นประโยชน์ไม่ทำให้ผู้ปฏิบัติต้องรับผิดชอบส่วนตัว

